

MARGRETHE BRO

Slægten Hansen

fra

Nexø

NORDISK BOGFORLAG

SLÆGTEN HANSEN FRA NEXØ

er en usædvanlig kulturhistorisk roman om en bornholmsk familie, hvorom der i 1920 blev udgivet en stam-tavle. Slægten kan føre sine aner tilbage til midten af 1600-tallet og tæller mange interessante skikkelser, købmænd, søkaptajner, skippere og embedsmænd blandt sine medlemmer.

Bogen giver et indblik i livet på Bornholm for et par menneskealdre siden og op til vore dage. I let novellistisk form skildres en del af familiens skæbne med fine kulturhistoriske og folkløristiske træk. Ældre bornholmere vil nikke genkendende til mangt og meget i bogen, der uden at være en nøgleroman, og uden vist at gå nogen for nær, er en tiltalende blanding af digtning og sandhed.

Forfatterinden er gift ind i slægten og har førstehåndskendskab til det, hun skriver om, ligesom hun naturligvis har haft adgang til de mange bevarede familiedokumenter.

N O R D I S K B O G F O R L A G

Ordnr. Ledelsen
Vesrethsgade 15.00
2200 V. K. C.

Slægten
Hansen
fra
Nexø

MARGRETHE BRO

UDGIVET I SAMMENARBEJDE
MED

Slægten Hansen
fra Nexø

KØBENHAVN
NORDISK BOGFORLAG

OSLO

©
Copyright
NORDISK BOGFORLAG
1976

ISBN 87-85083-70-4

I

Det er nu godt 2 måneder siden, vi mistede mor. Hun fik en hjerneblødning og blev kørt på sygehuset, hvor hun døde kort tid efter uden at være kommet til bevidsthed, 89 år gammel. Mors navn var *Elisabeth Margrethe Bro*.

Anna og jeg fløj herover, men mor var død, før vi ankom til sygehuset. Jeg har ingen søskende og har arvet huset her i Åkirkeby og alt, hvad mor iøvrigt har efterladt sig. Huset er allerede solgt til et ældre gårdejerpar fra omegnen, som har overladt gården til deres søn. De skal overtage huset 1. september.

Jeg hedder *Nehls Bro*, er lektor på St. Nikolaj gymnasium i København og har netop fået sommerferie. Jeg ankom til Rønne med båden fra København i går morges ved 7-tiden, jeg havde vognen med og kørte straks til huset her i Åkirkeby. Anna, min kone, er lektor på Østerbros gymnasium i København. Hun er taget ud til vor søn i Ordrup for at passe huset og vor lille sønnesøn, da vor svigerdatter netop er blevet indlagt på hospital.

Efter at jeg var ankommet hertil i går og havde stillet vognen på dens sædvanlige plads i gården, gik jeg en tur rundt i haven, hvor ukrudtet breder sig. Haven er ret stor og er på to sider omgivet af en høj bøgehæk, der trænger til at blive klippet. Bagerst i haven er der høje Træer, elm, røn, birk o. a.

Jeg hentede græsslåmaskinen i Kælderen og fik slået græsplænen. Derefter gik jeg rundt i huset og så nærmere på sagerne. Om eftermiddagen tog jeg hen på kirkegården. Hos blomsterhandleren havde jeg købt to potteplanter, gule chrysanthemum, som jeg plantede på mine forældres gravsted. Efter besøget på kirkegården spadserede jeg til Boderne og gik

i vandet, hvorefter jeg tog tilbage til byen og spiste middagsmad på Kanns hotel.

Da jeg var kommet hjem i huset igen, gav jeg mig til at undersøge indholdet af mors lille mahogniskrivebord. Det bestod af breve, prospektkort og gamle papirer, som jeg ordnede på spisebordet foran vinduet til haven. Mor havde fem søskende og mange onkler og tanter, kusiner og fætre. De skrev til hverandre til jul og fødselsdage, og der er især en utrolig mængde prospektkort. Brevene til mor er fra hendes mor og fra tante Nina, mors yndlingstante. Desuden er der adskillige breve til mors halvsøster Julie, der boede hos mor fra 1945 til sin død 1949.

Nu gik jeg ind i dagligstuen og satte mig i den høje, gamle, grønne lænestol i krogen ved vinduet med den gule, broderede antimakassar, som tante Nina har foræret mor, og tænkte på far, der altid i sin fritid sad i denne stol, høj, mager og rank, og læste sine aviser.

Lidt efter tændte jeg læselampen på bordet og tog den bog, der lå ved siden af lampen, Rifbjergs »Marts 1970«, som jeg havde fået i julegave og endnu ikke havde læst. Jeg læste et par timer, før jeg gik i seng.

II

I morges stod jeg tidligt op. Jeg spiste morgenmad i spisekrogen i køkkenet og sidder nu i spisestuen foran bordet, der er dækket af de gamle prospektkort, breve og papirer fra mors skrivebord. Mor ville helst ikke kassere noget, og skabene og kommodeskufferne er overfyldte af gamle klæder,, duge og linned m. m., så der er nok at rydde op i.

Møblerne skal sælges på auktion. Bøgerne vil antikvarboghandleren inde i Rønne sikkert gerne købe, og klæder og linned m. m. vil vi overlade Frelsens Hær. Uden tvivl er der også en hel del, der simpelthen blot skal kasseres. Vi vil kun have enkelte ting sendt over til København: den antikke mahognisekretær, som mor arvede efter tante Laura, sølvkaffestellet,

som bedstefar, der var præst, fik i afskedsgave af menigheden, gyngestolen fra præstegården, de antikke lamper og skåle. Så er der juleplatterne. Efter at mor i 1909 var blevet gift, forærede onkel Karl hende hver jul en juleplatte fra Den kgl. Porcelænsfabrik. De hænger øverst på væggene under loftet her i spisestuen. Den sidste er fra 1958. Onkel Karl døde i efteråret 1959.

Disse juleplatter sælges for høje priser i antikvitetsforretningerne i København, og jeg kan måske få en pæn betaling for denne smukke samling.

Desuden vil vi beholde den høje stol, der er forarbejdet af mors oldefar, *Jeppe Jørgen Hansen*. Årstallet 1801 og initialerne JHJ står med ophøjet skrift foran på stolen, der er smukt udskåret og ornamenteret med blomster og blade.

Mor havde en stamtavle over sin mødrene slægt, »Slægten Hansen fra Nexø«. Jeg har fundet den i bogskabet. Den blev udgivet 1920 og er på 32 sider. Slægtens stamfader *Casper Kamper*, der er født i 1648, er sandsynligvis indvandret fra Tyskland til Nexø, hvor han døde 1715. Der er ikke nævnt nogen beskæftigelse for ham og hans søn, *Hans Caspersen*, født i Nexø ca. 1679. Dennes søn, *Casper Hansen*, var skipper i Nexø, og hans søn, der har samme navn som farfaderen, *Hans Caspersen*, var ligesom sin fader skipper i Nexø. Hans søn, *Jeppe Jørgen Hansen*, født i Nexø 1769, var min mors oldefar på hendes mors side, og det er ham, der i året 1801 har forarbejdet den smukke, gamle stol. Han var koffardikaptajn og senere købmand og strandingskommissionær i Svaneke, hvor han døde i året 1823.

Det fremgår af stamtavlen, at der især var mange skippere, skibskaptajner og købmænd i slægten, og at flere medlemmer er udvandret til USA. I stamtavlen findes der foruden slægtsnavnet »Hansen« og flere »sen«-navne en del mere sjældne navne som f. eks.: *Sundorph, Heidenheim, Salter, Wolfgang, Wright, Kessler, Nöhrman, Strömberg, Lidén, Hesselholt* m. fl., og som disse navne antyder, har der foruden tilknytning til USA tillige været tilknytning til Tyskland og Sverige.

Jeg ser nærmere på de gamle papirer på bordet foran mig.

Der er nogle sanghefter med kendte salmer, fra moster Inges bryllup maj 1910, og fra tante Ninas begravelse 1920 og fra bedstemors begravelse 1923, og så er der et sanghefte med en smuk personlig sang i anledning af mors konfirmation 1895, min mors dåbsattest er der og mine forældres vielsesattest.

Endvidere er der et dokument med min bedstefars navn, *Janus Andreas Petersen*, på omslaget. Det er bedstefars attestats for bestået embedseksamen som cand. theol. i foråret 1874. På omslaget står der prentet med store skønskriftbogstaver: »Testimonium Publicum for cand. theol. Janus Andreas Petersen, udfærdiget og belagt med stemplet papir den 10de April 1874.« Nederst på omslaget er der en tilføjelse: »Betalt til Universitetet med 12 Rdl. København d. 10/4 1874.« sign. M. A. Mule. Indeni dette gulnede, gedigne dokument, der er skrevet på latin og underskrevet af universitetets rektor, navnet er ulæseligt, ligger bedstefars dåbsattest, der viser, at han er født den 3. december 1845, samt et brev fra bedstefar til hans mor, skrevet januar 1880 fra Kalundborg, hvor han var blevet ansat i degneembedet straks efter den beståede teologiske embedseksamen.

Kalundborg d. 17de Januar 1880.

Kjære Moder!

Endskjønt der jo er adskillige Dage endnu, inden det er Din Fødselsdag, saa maa jeg dog skrive til Dig i Dag for at ønske Dig til Lykke i Anledning af Din Aarsdag med Ønsket om alt det bedste, der kan falde i et Menneskes Lod her i Verden, hvori vi jo allesammen har mer og mindre at kæmpe med, maa blive Dig til Del, at Du maa nyde Sundhed paa Sjæl og Legeme og befinde Dig vel i den og de Omgivelser Du lever i og virker i. Samtidig med dette Ønske siger jeg tillige Tak for det forrige Aar som svandt, for al Kærlighed til mig og mine.

Jeg kommer lige fra en meget fin Fødselsdag, som jeg var indbudet til nemlig General Harhaus, hvori der blandt andre deltager 2 Grever, Lensgrev Lerche og en alm. Grev Lerche paa Birkendegaard, der var vistnok 30–40 Mennesker; hans Familie havde skjænket Generalen 1 Sølvbordopsats og Festtalen blev holdt af en Slægtning. Generalen blev 70, altsaa Støvets Aar; men han var ganske frisk i enhver Henseende endnu. Jeg havde dog havt mere Lyst til at kunde være hjem-

me til Din Fødselsdag mellem dem, som jeg nok med Rette kan kalde mine egne; men det kan jo ogsaa være morsomt at have været med her.

Jeg havde ventet at høre et Par Ord fra Eder i Dag; men Posten er vel ikke engang kommet frem paa Grund af Snevejret. Der er ikke endnu Tale om nogen Ordination, da der kun er udnævnt en eneste uordineret til Cappellan, siden jeg blev udnævnt til Sognepræst for Olsker og Allinge; men der maa vel snart vise sig noget. Naar det trækker hen i Begyndelsen af Marts vilde jeg jo gerne være derovre.

Hils alle Gjæster som jeg antager vilde indfinde sig som Gratulanter.

Du hilses og lykønskes hjerteligst
af Din hengivne Søn
J A Petersen

Bedstefar var på dette tidspunkt enkemand med 2 mindreårige børn, en søn Kristian på 8 og en datter Julie på 6 år.

I marts 1880 overtog bedstefar embedet som sognepræst i Olsker og Allinge. Året efter blev han gift med frøken *Thora Emilie Hansen* fra Svaneke, der var et par år yngre end han, og hun blev mor til min mor, der blev født sidst i januar 1882. I året 1883 blev bedstefar udnævnt til Sognepræst i Østermarie sogn, hvor han var sognepræst, til han blev pensioneret i 1914.

Bedstefars far, der var købmand og gæstgiver i Åkirkeby, var adoptivsøn af præsten i Åkirkeby. Han var født på Sejvø, og hans forældre og familie er ukendte. Bedstefar havde ingen brødre. Hans eneste søster, tante Laura, boede i Åkirkeby og var gift med onkel Nielsen, pens. lærer. De havde ingen børn.

Min far var født 19. juni 1862 i Øsløs i Vendsyssel, hvor hans far havde et husmandssted. Da far var kommet til »skelsår og alder«, bestemte han, at han ville være lærer, og han blev elev på Ranum Seminarium, hvorfra han i 1882 fik lærereksamen.

Fars lærereksamensbevis:

»Jeg Undertegnede Jens Andreas Christian Holbech, Professor, Skoledirektør i Kjøbenhavn, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, Formand i den af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Henhold til lov af 25de Juli 1867 nedsatte

Kommission for Skolelærerexamen, som er afholdt ifølge ovennævnte Lov og Ministeriets derom udgaaede Bekjendtgjørelse, gjør vitterligt:

at til denne Examen har indstillet sig i Aarhus i Juli Maaned dette Aar

Hr. *Jens Jensen Bro*

og ved samme ifølge nedenstaaende Liste over de ham meddelte Specialkarakterer erholdt Hovedkarakteren

Meget duelig.

(Derefter følger en liste over specialkaraktererne (14 ialt), der er meget fine med mange Udmærket godt (ug).)

Den 20. juli 1882

sign. *J. Holbech*

Derefter var far lærer ved Nors Biskole i Thy i 5 år, hvorefter han blev vikar for en lærer på Ranum Seminarium. Herfra foreligger der en længere anbefalingskrivelse:

»Hr. Seminarist J. J. Bro har i omtrent 1 år vikarieret som Lærer ved Ranum Seminarium og i denne Stilling gjort sig fortjent til Seminariets Anerkendelse og bedste Anbefaling.

(Her følger der en længere redegørelse for hans dygtighed som lærer) ... og han vandt Elevernes Agtelse og Tillid ved sin besindige og venlige Optræden. Hans Forhold var i det hele saaledes, at jeg maa anbefale ham paa det allerbedste som en meget dygtig, samvittighedsfuld og begavet Lærer for voksne og mere udviklede Elever.

Ranum, 15 Sept. 1890.

sign. *J. C. Sørensen*

Seminarieforstander«

Far havde nu søgt og »erholdt« stipendium til »videre uddannelse« på universitetet i København i 2½ år. Efter den afsluttende eksamen herfra modtog han et imponerende dokument:

Examens-Testimonium for

Hr. *Jens Jensen Bro*,

der i 2½ Aar har erholdt Stipendium af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet til at gennemgaae det her i Byen i 1856 indrettede Cursus til videre Uddannelse af begavede Se-

minarister ... (her står der noget om, hvordan undervisningen foregik) ...

Ved den offentlige Examen, der sluttedes i Januar 1891 erholdt han

Hovedcharacteren: Meget Godt

... (nu anbefales »Lærerpladse ...) »hvor hans erhvervede Kundskaber fortrinsvis kunde komme til Anvendelse.«

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet
den 14de Februar 1891

P. M. V.

sign. navn navn

Sammen med dette dokument fulgte et andet anseligt dobbelt dokument med karaktererne og lærernes navne i de enkelte fag.

Far havde fået 5 ug og 10 mg i de ialt 15 fag.

Efter dette ophold i København fik min far midlertidig stilling som lærer på Ranum Seminarium, hvor han virkede som vikar og kst. lærer i 3 år. Ved stillingens ophør modtog han ligesom tidligere en længere anbefalingskrivelse derfra. Af denne fremgår, at han havde været »på nippet« til at blive fast ansat som lærer på Ranum Seminarium. Ja, hvis dette var sket, var jeg ikke blevet født.

Statsseminariet i Ranum.

Hr. J. J. Bro, der har været Vikar og kst. Lærer ved det henværende Seminarium, har jeg arbejdet sammen med i de Aar, jeg har været Forstander for Ranum Seminarium.

Han har som anført i Ansøgningen taget *udvidet* Skolelærereksamen. Alene i den Omstændighed, at han har gennemgået det udvidede 2¹/₂ aarige Kursus (det Monradske) ligger der formentlig tilstrækkelig Anbefaling for ham til at komme *særlig* i Betragtning ved Besættelse af Lærerpuster ved højere Læreanstalter. Thi disse Kursus blev kun tilstaaede særlig begavede og dygtige Seminarister. Og den fortrinlige Uddannelse der blev givet Deltagerne i disse Kursus, skaffede dem en Alsidighed, der gøre dem anvendelige som Lærere i saa godt som alle Realfag, derunder de 3 Sprog, saa at det maa synes at være en Akquisition for en Realskole at erhverve sig en Seminarist med en saadan Uddannelse.

Hertil kommer for Hr. Bros Vedkommende hans 3 aarige Virksomhed som Lærer ved et Statsseminarium, hvor han har undervist i Zoologi og Botanik, Mathematik, Fysik og Tegning gennem alle Klasser.

Men til denne mere almindelige anbefaling kan jeg føje, at Hr. Bro er et klart og skarpt Hoved, en intelligent og kundskabsrig Lærer, der stadig har udvidet sine Kundskaber, en Personlighed, der har let ved at holde Disciplin – ogsaa overfor voksne Elever – uden Anvendelse af unødvendig Strenghed, og tillige et elskværdigt Menneske, rettænkende og af en nobel Karakter, hvem jeg sætter megen Pris paa.

Naar han ikke blev ansat som Lærer ved det herværende Seminarium, var det, fordi der blandt Ansøgerne fandtes en Mand, som baade var ældre og særlig kvalificeret, ligesom han allerede som ældre Seminarielærer var fordelagtigt bekendt i Lærerverdenen, hvad der just for Tiden måtte synes at være af Betydning for Seminariet.

Men det har kostet mig Overvindelse at underordne mit personlige Ønske om at beholde Hr. Bro under, hvad jeg af Hensyn til Seminariet maatte anse for det rigtige, og det skulle derfor meget glæde mig, om han maatte faa en god Ansættelse andet Steds, hvortil jeg herved tillader mig at anbefale ham paa det bedste.

Ranum d. 1 Oktober 1894

sign. *Johs. L. Faartoft.*
Præst.
Seminarieforstander.

Nu blev far fastansat som lærer ved Frederikshavn Realskole, og 3 år senere i året 1898 søgte og fik han stillingen som første-lærer ved Borgerskolen i Åkirkeby – efter kgl. »Bestalling«:

»Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, Gjøre vittterligt:

At Vi allernaadigst have beskikket og forordnet ligesom Vi og hermed beskikke og forordne hidtilværende Lærer ved den private Realskole i Vor Købstad Frederikshavn Jens Jensen

Bro, der har de udi Indfødsretten fastsatte Egenskaber, til her-
efter at være Førstelærer ved Borgerskolen i Vor Købstad
Aakirkeby.

Thi skal han være Os som sin rette Konge og Herre tro og
lydig, holde Rigets Grundlov og med Troskab og Nidkærhed
opfylde de Pligter, som det ham allernaadigst betroede Embede
paalægger ham, alt i Overensstemmelse med den Ed, han Os
derpaa allerunderdanigst gjort og aflagt haver. —

Givet paa Amalienborg den 3^{die} April 1898.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian IX

Senere blev far overlærer ved Borgerskolen i Åkirkeby.

Far havde været ungkarl, til han i juni 1909 blev gift med
min mor, der var 20 år yngre end han. Mor var da 27 år gam-
mel. Jeg blev født den 23. juli 1910.

Disse gamle breve og papirer på bordet foran mig taler til
mig om min barndom og første ungdom i Åkirkeby. Jeg havde
ingen søskende, og mor har fortalt mig, at jeg blev forkælet
ikke blot af mine forældre, men også af onkler og tanter.

III

Ja, de første 20 år af mit liv var som en dejlig solfyldt som-
mer, så lang, at man ikke skulle tro, den nogensinde ville få
ende.

Hvor langt tilbage kan jeg huske?

Min 3 års fødselsdag husker jeg ganske tydeligt. Den dag
skulle vi for første gang besøge onkel Karl, mors 3 år yngre
broder, der kort forinden var blevet stationsforstander i Sand-
vig. Far havde talt om dette besøg i nogen tid, og jeg glædede
mig voldsomt til den lange jernbanetur fra Åkirkeby over
Rønne til Sandvig.

Skolen havde sommerferie, og sommerferien var den bedste
tid for far. Så kunne han sove til kl. 12 hver dag i hvert fald
i den første uge eller to, men når han så havde fået sovet ud,
kom han som en glubende ulv ud af sin hule på spring efter

bytte i form af ferieunderholdning af forskellig art. Nu var far udsovet, selvom han sikkert ikke havde sovet allerbedst den foregående nat som følge af ophidselsen over det forestående besøg hos den kære svoger. Vi skulle afsted tidligt på formiddagen, og gang på gang lød det fra far, der bestandig ønskede at være præcis til punkt og prikke: »Pas nu på, at vi ikke kommer for sent!« Han var rejseophidset og følte det, som om han havde hele skolen med sig.

Stationsforstanderen i Åkirkeby, der var en stor mand i byen, var ikke præcis med togtiderne, og min far knurrede og brummede, mens toget rangerede frem og tilbage udenfor, og lod sin utilfredshed med stationsforstanderens upræcighed gå ud over mor og mig. Jeg derimod, fødselsdagsbarnet, så det hele i eventyrets glans, også ventetiden.

Endelig sad vi i toget og rullede afsted. Det første store indtryk på turen fik jeg, da vi kørte fra Nordre Trinbræt i Rønne, og jeg pludselig så den mægtige blå havflade udbredt for mine øjne. Jeg lå på det meste af turen på knæ på bænkens med næsen trykket ind mod ruden. Da vi havde skiftet tog på Rønne Hovedbanegård og kørte den samme vej tilbage langs havet til Nordre Trinbræt, var min ophidselse vokset til en sådan højde, at min mave ikke havde det allerbedst. Den første station mod nord var Nyker Trinbrættet. Da vi kom dertil, var min mave blevet så uregerlig, at vi måtte stå af toget, og jeg blev anbragt sikkert i rette tid på den lille trinbrættations lokum.

Men så indtraf skandalen. Min mave kom i orden, men ikke bukserne, som jeg selv skulle klare, for jeg var knapt kommet ned fra sædet, før jeg hørte toget sætte sig i bevægelse, og ude af mig selv af skræk ved tanken om, at toget kørte fra mig, styrtede jeg ud med bukserne nede om hælene. Det var der en mængde mennesker, der så, for det var en stor feriedag midt i juli, og toget var langt. Jeg følte skammen, og det trak op til prygl, da mor fik fat i mig, men da hun havde fået ordnet mit tøj, var det hurtigt glemt. Vi kom velbeholdne ind i toget, der blot havde rangeret lidt, og det kunne godt tage lang tid, men det rørte ikke mor, der var vant til langsom kørsel, når hun

kørte med hest og vogn hjemme hos forældrene i præstegården.

Der var mange tyskere med toget. Far havde tysk som fag i skolen og havde som ungarl rejst en del i Tyskland, men han talte ikke med tyskerne i toget. Han så på sit ur og ærgrede sig over den langsomme kørsel og tænkte på, om vi nu også kunne nå til endestationen Sandvig på den tid, da vi efter køreplanen skulle ankomme dertil. Han vidste jo, at stationsforstanderen i Sandvig, onkel Karl, var lige så præcis som han, og at han, selv om han ikke kunne forhindre, at toget var forsinket ved ankomsten, i hvert fald nok skulle sørge for, at toget kom til at afgå præcis efter køreplanen. Jo, onkel Karl havde samme indstilling med hensyn til præcision som min far og også på de fleste andre områder. De to var gode venner og kunne altid tale godt med hinanden.

Det var en meget varm sommerdag, og det var altsammen så dejligt, som det kunne være. Vi var ude, og jeg løb meget hurtigere end far og mor og onkel Karl.

I Sandvig og nordpå var der mange tyskere, og deres mærkelige, uforståelige tale summede og brusede omkring mig.

Udenfor fyrtårnet Hammershus skete noget, som gjorde et dybt indtryk på mig. Her var der en tysk far med sin lille datter, som var noget ældre end jeg. Og der var en stang, som et barn kunne slå kolbøtter omkring, men det var den jo ikke beregnet til, og det måtte den lille pige ikke gøre for sin far. Men trods faderens forbud blev hun alligevel ved med at svinge rundt om stangen gang på gang. Til sidst blev han »så gal som en tysker«, hev hende ned fra stangen, vendte bunden i vejret på hende og gav hende nogle ordentlige klask i enden. Vræl og tuden!

Når mor og jeg senere genoplevede hændelserne på hin mindeværdige dag, blev der også henvist til denne episode, lidt spøgefuldt, men også truende: »Du husker nok, hvordan det gik den uartige tyske pige ved fyrtårnet –.« Og det vakte en vis eftertanke.

Det var en anstrengende dag for mig lille fyr, men den levede jeg længe højt på.

IV

Vi kom på besøg i bedstefars gamle præstegård, Østermarie præstegård. Forpagteren hentede os, og det var især køreturen, der var fornøjelig. Der var de to heste og forpagteren, der kørte, og kaleschen, der kunne slås op, hvis det blev dårligt vejr.

Det var dog ikke ofte, at vi kom på besøg hos mine bedsteforældre, for de var blevet gamle, og det var ligesom blevet for meget for dem, at vi kom. Desuden brød min far og bedstefar sig ikke om hinanden, nej, de kunne så at sige ikke tale med hinanden om nogen ting. Bedstefar havde sukkersyge og var for tyk, han har vel levet for godt og har bevæget sig for lidt. Han var ofte i dårligt humør, og så var der alle mulige ting i vejen. De pylrede allesammen om ham, og det syntes far var afskyeligt. Far syntes heller ikke om, at bedstefar som præst havde den øverste myndighed over skolen. Far foragtede i virkeligheden bedstefar i høj grad og sagde om ham, at han var en degenereret slyngel, og at han ikke havde orden på sine sager.

Foruden at være præst var bedstefar noget af en jorddrot. Han havde vogne og heste, ligesom der hørte en landejendom til præstegården, der blev passet af en forpagter. Han var som før nævnt gift to gange. Hans første kone døde tidligt af tuberkulose fra to små børn, en dreng og en pige, der var blevet 9 og 7 år gamle, da bedstemor blev deres stedmor, og det viste sig nu, at hun fik en stedmors sædvanlige vanskeligheder. De var for uregerlige.

Af stamtavlen fremgår det, at bedstemors far, min oldefar, *Herman Jørgen Hansen*, født i Nexø 1801, var købmand og strandingskommissionær og russisk Consul i Svaneke og Ridder af Stanislausordenen. Bedstemor var den næstyingste af 10 søskende, 6 brødre og 4 søstre.

Mor fortalte stadig træk fra sin barndom og ungdom, om sine forældre og søskende og om medlemmerne af moderens familie, slægten Hansen fra Nexø. Kristian og Julie, de to halv-søskende, var henholdsvis 10 og 8 år ældre end mor, der var den ældste af andet kuld. Efter mor fulgte Karl, så kom Inge

og Aksel, der var den yngste af søskendeflokken og 7 år yngre end mor.

De havde privatlærerinder i Præstegården, og det gav stof til nogle fortællinger om, hvordan de havde opført sig overfor de skiftende lærerinder, og de skiftede ret ofte. Den skikkelige, fredsommelige præstefader var der jo ganske vist i baggrunden, men ham kunne lærerinderne ikke få nogen rigtig støtte hos mod elevernes drillerier og næsvigheder. I historietimen havde lærerinden engang spurgt Karl: »Hvem var Birgitte Gøye?«, og så havde han svaret: »Det var hende med det blinde øje«, og det syntes mor var meget næsvist. Det var især Aksel, der var trodsig og drillesyg. En dag, da han ikke havde forbedret sig ordentligt på lektien, sagde lærerinden: »Så kan du gå udenfor, så vil jeg ikke ha' dig her«, og han gik omgående og spadserede nok så tilfreds frem og tilbage i haven foran vinduerne til skolestuen, og det var det, der var det sjove ved det.

Onkel Kristian, den ældste, gik i skole i statsskolen i Rønne. Han gad ikke læse, men fik dog realeksamen, men ville ikke i gymnasiet og studere videre. Så blev han landvæsenselev på en gård på Sjælland, og efter soldatertiden hjalp bedstefar ham til en gård i Vendsyssel, men den brændte ned nogen tid efter, at han havde overtaget den. Der var noget mørkt og muggent ved denne affære. Det blev aldrig opklaret, hvorledes branden var opstået, og efterhånden fattede den kære familie mistanke til ejeren, Kristian, der åbenbart havde været lige så led og ked af landvæsnet som af skolegangen i Rønne, om, at han selv havde påsat branden for at få forsikringssummen udbetalt.

Onkel Kristian havde imidlertid truffet en ung pige i Frederikshavn, Emma, mens han var gårdejer i Vendsyssel. De blev gift, og tante Emma blev hans faste holdepunkt i tilværelsen. Nu varede det ikke længe, før de stak af til Tyskland, til Berlin, hvor onkel Kristian blev handelsrejsende. Han havde snakketøjet i orden, og på forskellige ølstuer lærte han ret hurtigt at tale sproget. Deres to børn, døtrene Erna og Julie, er født i Berlin 1908 og 1909.

Tante Emma, der havde lært at sy, syede skjorter for forretninger og gjorde derved en stor indsats for at opretholde hjem-

met. Hun brød sig ikke om at bo i Berlin. Onkel Karl, der nu var en ung mand i tyverne, rejste meget i Tyskland og Schweiz i sine ferier, og han besøgte sin halvbror i Ackerstrasse i Berlin og berettede om forholdene, når han kom hjem.

Julie, den næstældste, kom på seminarium i Nexø og blev lærerinde. Efter at hun i nogen tid havde været lærerinde ved en landsbyskole i Sydsjælland, blev hun fastansat som lærerinde ved landsbyskolen i Mullerup ved Slagelse. Moster Julie egnede sig nok ikke til at være lærerinde. Det viste sig, at hun ikke kunne holde disciplin. Børnene var urolige og snakkende og uopmærksomme i hendes klasser, og arbejdet som lærerinde gik hende på nerverne.

Karl, der var 3 år yngre end mor, fik realeksamen i Nexø, hvorefter han blev elev ved »Banen« på stationen i Rønne, hvor han senere blev assistent. Han aftjente sin værnepligt og blev løjtnant i reserven og fortsatte derefter som assistent på stationen i Rønne.

Inge, den næst yngste, blev uddannet som sygeplejerske i København.

Axel var fra barndommen af svagelig. Han kom i statskolen i Rønne og fik nysproglig studentereksamen derfra, hvorefter han studerede jura ved Københavns universitet.

Mor beklagede sig over, at hun i modsætning til sine søsken- de slet ingen uddannelse havde fået. Hun havde kun været på husholdningsskole i Sorø i et år, da hun var 18-19 år gammel, og derefter havde hun været i huset hos en præst på Christianshavn, pastor Bruhn, der havde mange børn. Senere fik hun en meget nemmere plads i huset hos en frøken Hoffmeyer i Snekkersten. Hun havde en papegøje, og den elskede mor og ville altid sidde på hendes skulder for at hviske hende noget i øret. Den vidste godt, at den ikke måtte tale for højt for ikke at forstyrre frøken Hoffmeyer.

Jeg nyder ensomheden og stilheden her i huset. Hver formiddag sidder jeg i nogen tid ved bordet foran vinduet mod haven med de gamle breve og mediterer og tænker på fortiden. Vinduet står åbent, og jeg hører fuglene kvitre i haven og mærker rosernes duft.

Jeg har læst en del af de gamle familiebreve. Blandt brevene til moster Julie er der ingen breve fra brødrene Kristian og Karl, men hendes forældre og øvrige søskende, mor, Inge og Axel, har åbenbart brugt Julie, lærerinden i Mullerup, som en slags skriftefar.

Mor skriver om sin tilværelse i præstegården, hvor hun var hjemmehjælper i et par år, før hun i 1909 blev gift med min far, og senere om sin tilværelse som hustru og mor i overlærerboligen i Åkirkeby.

Moster Inge fortæller om sine genvordigheder og økonomiske vanskeligheder som gårdmandskone på Buskegård.

Axel skriver lange, åbenhjertige breve om sin kvalfulde tilværelse som stud. jur. i København og låner penge af Julie.

Bedstemor fortæller om deres gæster i præstegården og om besøg ude omkring, om begravelser og bryllupper og om deres helbredstilstand m. m. og beklager sig over, at Axel bruger så mange penge: »Axel hører vi jo kun fra, når han skal have penge ...« – »Axel bruger jo så mange penge, nu vil han have en ny frakke ...« – »nu har han igen skaffet sig et nyt sæt tøj, han er jo forfængelig ...« – »nu vil han have nye tænder ...« – »jeg læste i avisen i dag, at juristerne nu får deres skriftlige opgaver, bare Axel var mellem dem, men det er han vel ikke ...« –

Bedstefars breve til Julie er prædikener.

Østermarie Præstegaard.

(Brevet uden dato, men rimeligvis fra 1907).

Kære lille Julie!

Skønt du ikke har svaret mig paa mit sidste Brev, vil jeg skrive til dig nu, da vi sender dig din Pakke, du har vel længtes dygtig efter dit Regnslag kan jeg tænke. –

Du kan tro, jeg morede mig i den Tid, jeg var i København – aah det var en herlig Tid – lutter Tidsfordriv, men det skal jeg jo ogsaa leve længe paa.

Jeg boede hos Onkel Herman og Tante Alida. Alida og jeg var først i Casino og saa Orfeus i Underverdenen, et Par Aftener efter var vi i Folketeatret og saa »den lykkelige Gilberte«. Vi morede os godt begge Aftener.

En Dag tog jeg fra Morgenstunden af ud til Elisabeth Goldschmidt. Det var voldsomt som de havde det flot. Om Aftenen tog vi ind til København og gik i Theatret og hørte Lohengrin. Bagefter spiste vi Smørrebrød og drak The i a Porta. Musikken i Lohengrin er noget af det mest henrivende, man kan tænke sig. Jeg var helt væk. Aah saadan en Aften er ubetalelig.

Onkel Herman holdt flere fikse Kaffegilder om Aftenerne for min skyld. Alida lærte mig en ny Slags Syning som er umaadelig nem og let anvendelig til alt muligt.

Jeg var 2 Gange oppe hos Pastor Bruhns og blev modtaget med stor Elskværdighed. Børnene var blevet en hel Del større. Gudmund var bleven konfirmeret. De havde det meget bedre nu end dengang, det kunde man rigtignok mærke paa alt. Naa nu har jeg slet ikke tid til at skrive mere, vi skal køre til Pastor Motzfeldts. Kristian er hjemme i disse Dage.

Mange Tusinde Hilsener fra os alle.

Din Lisbeth

Østermarie d. 15/11-1907

Kæreste Julle!

Mange Tak for dit Brev. – I Dag er Fa'r og Moer i Svaneke til Tante Gines Auktion. Lisbeth Gudjohnsen kom i Gaar Aftes – laa her i Nat og cyclede saa derud i Morges tidlig. Jeg venter hende om et Øjeblik. Hun lovede at komme og sige Farvel paa Vejen hjem. Saa nu løber Ajax og driller Geden. Det er saa kosteligt at se paa. Han gøer i vilden Sky. – Ak ja, han er en dejlig rød Ræv.

Saa nu kom Lisbeth. Auktionen havde gaaet ganske godt, men tænk dig – Fader har været saa vittig at gaa hen og købe det Maleri, som Gudjohnsen har malet – og givet 6 Kr. for det. Lisbeth sagde ogsaa, at hun troede, at G. vil blive meget ked af det, naar han hører det. Saa havde Fa'r desuden købt nogle Havestole – det var jo uhyre fornuftigt; men Chatollet, som

jeg havde bedt dem saa meget om at købe, det fik Gjedsteds for 26 Kr. – Jeg har altid været saa charmeret i det.

Der er aldeles henrivende dejligt i Almindingen – den Stemning, der hviler overalt, er sørgmodig, men dejlig. – Jeg var for Resten derinde i Onsdags – og det var saamænd til et Stævnemøde. – Du kan vel nok gætte med hvem, det er skam ikke første Gang. Nu tænker du vel, at du har en fordærvet Søster – og jeg ser dig sætte en bekymret Mine op. – Tja, hvad skal man sige til det, jeg bildte Moer ind, at jeg skulde ud og plukke Nødder; men uheldigvis kunde jeg ikke finde een eneste, saa maatte jeg sige, da jeg kom hjem, at jeg havde ædt dem straks. De fattede tilsyneladende ikke Spor af Mistanke.

Vi havde det uhyre fornøjeligt – mødtes på Lilleborg og drog derfra til Sofiehøj, Elisabeths Klippe o.s.v. Han talte ikke et Ord om Kærlighed; men lod til at være meget veltilfreds. – Han har ogsaa sagt een Gang for alle, at han vil paa ingen Maade have, at jeg skal tage Spor af Hensyn til ham i det Kapitel; men kun tage ham, hvis jeg føler virkelig Genkærlighed – og dertil synes jeg alligevel, at jeg kender ham for lidt – saa nu har jeg lovet at tage ud og plukke Nødder engang i næste Uge igen. Om en Maanedstid vil det vise sig, om han faar Embedet som Overlærer i Frederikshavn – jeg haaber og ønsker det af mit ganske Hjerte.

Naa, saa min forhenværende Tilbeder, Hermansen, er blevet forlovet med en Lærerinde – han nærede ellers en uovervindelig Rædsel for alt, hvad der hed Lærerinder; men saadan gaar det i denne Verden, man kommer vist ofte til at søbe den Kaal, man selv har spyttet i.

I Søndags traf jeg Alfred Engell, vi spadserede saa lidt rundt paa Kirkegaarden; men saa begyndte han minsandten at tale en Del om Kærlighed, men jeg drejede naturligvis straks om ad en anden Gade – ellers tror jeg virkelig, han var i Stand til at fri. Ja, nu til Slut

mange, mange kærlige Hilsener fra

Din Lisbeth

Østermarie Præstegaard 3/4-08.

Kæreste Julie!

Mange Tak for Brevet i Dag. Stakkels Du, som du maa slide i det. Ja, det er rigtignok for meget med 7 Timers Arbejdstid – men er man rask gaar det alligevel nok.

Nu er Inge begyndt paa Hospitalet. Vi fik Kort fra hende i Dag – den første Dag var trang for hende at komme igennem. For 8 Dage siden var vi inviteret ned til Buskegaard sammen med Melgaards – Du ved vel, at den unge Edv. Dam har købt Buskegaard.

Eduard Dam har nu slaaet sin Kærlighed paa Inge – til 'selskabelig' dansede de to uafbrudt sammen. Sidst vi var til 'selskabelig' fik han os saa til at love at komme ned og besøge ham, før Inge rejste.

Vi havde det særdeles gemytligt paa Buskegaard. Han har en Søster til at holde Hus for sig. Hun er Enke efter Lærer Ipsen, der døde for nogle Mdr. siden. Der var meget hyggeligt, for hun havde jo fuldstændigt Møblement.

I Søndags kom Johanne fra Nexø lige til Kirketid. Efter Middag cyklede vi til Almindingen i det herligste Vejr. – Der var henrivende derinde. Vi traf Ritmesterens fra Koføedgaard. Maglegaards har været i København en 8 Dages Tid for at forlyste sig.

Inge rejste saa i Mandags. Vi kørte hende i Landauer til Aakirkeby – besøgte hos Onkel Nielsen og fulgte hende til Togget Kl. 9. Hun saa vældig flot ud i sin nye sorte Klædesdragt. Hun har haft saa travlt med at sy i de 4 Mdr. hun var hjemme, og hun fik da syet baade en ny Kjole og et Liv og en Nederdel m. m., saa nu er hun skam godt klædt.

Bro fik da ikke Embedet som Overlærer i Frederikshavn har jeg set i 'Folkeskolen'; Ajax beder mig hilse Tanten. Ligeledes de kærligste Hilsener fra Fa'r, Mo'r og din hengivne

Søster Elisabeth

Østermarie Præstegaard, d. 25/9-08.

Kæreste Julie!

Mange Tak for Kortet i Dag! Ja, jeg har ikke skrevet saa længe, fordi vi har haft morderlig travlt med at gøre rent til Selskabet. Nu er det lykkelig og vel overstaaet – og alt gik efter vores Mening rigtig godt.

Vi telefonerede til Gertrud Munck om at komme herhen og hjælpe os – det var pænt af hende, at hun straks var villig. Saa kunde Moer sidde roligt til Bords.

Provst Lichtenberg var voldsom glad – han har faaet en Datter – og et nyt Embede (Valløby og et til). Pastor Rohde talte ualmindelig pænt i Kirken – han messer ogsaa kønt. Alle

Præsterne var mødt med Undtagelse af Pastor Bisgaard og Pastor Marius Jensen.

Pastor Mandel var her i 3 Dage – Fa'r kørte ud med ham i Gaar til Svaneke – i Morges tog han tilbage til Christiansø. Han var meget fornøjelig at have i Besøg. Fru Rohde var den eneste Dame, der var med.

Førrige Søndag var Arvid Aaes her. De havde deres lille Pige og en anden Kunstmaler med. Fru Aae inviterede mig derned til Bal – jeg skulde faa nærmere Besked i god Tid. Saa i Gaar fik jeg Brevkort, at det var bestemt til Lørdag Aften. Der er saa mange unge Kunstmalere i Gudhjem og Melsted – og de har saa spillet Kort med hinanden om Aftnerne – det er de Penge de nu vil anvende til en lille Dans. Deres Atelier skal ryddes og deri skal Dansen gaa. Det kan maaske blive meget morsomt.

Jeg fik Brev fra Edv. Dam i Dag, om jeg vilde komme derned til Høstgilde ogsaa paa Lørdag Aften, der kom ogsaa Grynegaards. Men det kan jeg saa desværre ikke – eftersom man kun kan være eet Sted.

Mange Hilsener. Din hengivne Søster
Elisabeth

Østermarie Præstegaard, d. 30/11-08.

Kæreste Julle!

Tak for Brevet i Dag. Moer spørger, om du vil være med til at give Fa'r en ny høj Hat til Fødselsdagen. Han trænger i høj Grad til den, vi skammer os over ham, naar han er til Begravelser i Svaneke, naar vi ser Pastor Motzfeldt optræde med flot, høj Hat – stor og mægtig – og saa Fa'r – lille og tyk med lav, rund Hat, træde frem ved Siden af ham. –

Karl tog Maal af Hatten sidst, han var hjemme. Saa skulde jeg spørge, om du vilde give 4 Kr. – Den koster nok 13–14 Kr. Karl vil nok lægge dem ud for dig til du kommer hjem.

I Gaar havde vi Besøg af Bro og Dam. Dam er skam vældig pæn at se paa, det maa man indrømme. Saa jeg tror alligevel, det bliver til noget med ham og Inge.

Efter Gildet paa Fars Fødselsdag har jeg saa lovet Bro at tage med ham til Aakirkeby og blive der til Søndag. Saa skal vi en Eftermiddag ud til Rønne og se paa Juleudstillingerne. – Du tager vel ind til Slagelse en Dag og ser paa Herlighederne der.

De Noder jeg ønsker mig er: »Suite du ballet – Les Millions d’Arle-quin« af Richard Drigo. Faas i Otto Jensens Musikhandel, Vesterbrogade 64.

Tænk Axel skriver, at den søde Boye-Christensen er bleven skammeligt bestjaalen for et helt nyt Sæt Tøj, et Par Støvler til 24 Kr. o.s.v. De havde brudt Laasen til hans Værelse op, medens han var ude. Er det ikke rædsomt.

Kristian har skrevet til Karl, at han foreløbig ikke saa sig i Stand til at sende de Penge, han havde laant af ham. Hans Kone havde faaet en lille Pige – og hende havde de opkaldt efter mig og kaldt hende ’Erna Margrethe’.

Mange Hilsener. Din hengivne Søster
Elisabeth

VI

Moster Inge bliev efter endt sygeplejerskeuddannelse gift med gårdejer Eduard Dam, der ejede ’Buskegård’ i Østermarie.

Da det var under udvikling, at de skulle giftes, blev sagen drøftet af hendes søskende. Inge, præstedatteren, sygeplejersken, deres søster, kunne åbenbart godt tænke sig at blive slet og ret gårdmandskone. Men var det nu ikke en fornedrelse for hende, der til en vis grad også ramte dem?

Ganske vist var Buskegård en ret stor gård efter bornholmiske forhold, og ejeren Eduard Dam, der stammede fra en mægtig gårdmandsfamilie, var ikke nogen almindelig jævn bonde- mand, men var på sin vis en matador og en magnat på sit område. Men der var dog forskel på det at være præstedater og det at være gårdmandskone. Nej, det huede ikke hendes søskende at få gårdejer Eduard Dam som svoger.

Mor har fortalt, hvordan onkel Axel, der havde sommerferie og var hjemme på denne tid, slog med sin stok i gulvet, mens han i takt med stokkeslagene udbrød: »Det skal vi forhindre. Det må ikke ske.«

Mor var netop blevet gift med far, der var 20 år ældre end hun, og det syntes både Karl og Axel, at det var i sin orden, for så kunne de få en ekstra far i stedet for deres halvbror

Kristian, der var stukket af til Tyskland, og alligevel beholde deres søster i nærheden, og der var et stærkt sammenhold i familien, og mor og hendes søskende var ret afhængige af hinanden.

Men Inge fik sine forældres velsignelse og blev gift med Eduard Dam i maj 1910.

Helgolandsgade 174 Kbhvn. d. 22/10-10.

Kære Julie!

Tilgiv mig, at jeg ikke tidligere har takket dig for den modtagne Postanvisning, som ikke kunde være kommet mere belejligt eller bleven modtaget med større Glæde end den, hvormed jeg inkasserede Beløbet. Jeg havde nemlig benyttet mig af den blandt Studenter ikke ualmindelige Fremgangsmaade at pantsætte en Del af mine Bøger og hvis man i dette Tilfælde ikke betaler Renterne af Laanet ved Forfaldstiderne tabes Retten til Bøgerne, hvorved man lider et større økonomisk Tab, idet Bøgerne som Regel ikke kan pantsættes for mere end deres halve Værdi.

Grunden til at jeg har ventet saa længe med at fremføre min Tak, er den, at jeg i den sidste Tid har haft min aarligt tilbagevendende Efteraarsforkølelse, som for Resten er langt fra at være sluttet endnu, idet den i Dag er indtraadt i et nyt Stadium med Halsbetændelse el. lignende.

Jeg havde som jeg maaske skrev til dig sidst, tænkt mig, at jeg skulde blive nødt til at rejse herfra til den 1ste Novbr., da der bor en Spillelærerinde, Frk. Paludan, i Værelset ved Siden af mit, hvilket selvfølgelig bevirkede, at jeg i væsentlig Grad blev forstyrret ved mine Studeringer, og det saa meget mere, som der ikke var andet end en Dør med Portierer imellem Værelserne, saaledes at Lyden med største Lethed kunde trænge ind til mig.

Imidlertid viste det sig, da jeg ved given Lejlighed ytrede, at jeg saa mig nødsaget til at flytte paa Grund af Klaverspillet, at Værtinden, Fru Jørgensen, for enhver Pris vilde beholde mig, da hun satte overordentlig stor Pris paa mig; det er første Gang, jeg har oplevet det i Pensionat. Hun vilde endogsaa sige Frk. Paludan op, hvilket jeg absolut forbød hende, da jeg har en Del tilovers for omtalte Pianistinde. Sagen er imidlertid blevet ordnet, saaledes at jeg faar et andet Værelse fjernt fra

Klaveret, og jeg har i rigeligt Maal med det mig særegne Forretningstalent benyttet mig af min Værdsættelse af Fru Jørgensen, saaledes at jeg har faaet det andet Værelse, som rigtig nok er et Gaardværelse, endog relativt betydeligt billigere. Det ser saaledes ud til, at jeg vil slaa mig ned her i Helgolandsgade for det første.

Forleden Dag var jeg til Konfirmation her i Pensionatet, idet en af Døtrene blev konfirmeret. Festen forløb meget heldigt og Stemningen var til Tider meget animeret. Jeg havde til Bords en ældre Dame paa mindst halv 3die Hundrede Pund, og hendes Livlighed stod i Forhold til hendes Omfang. Jeg blev aldeles overbegydt af Ord og forstod selvfølgelig at lade hende føre Ordet, idet jeg kun af og til sagde et Par Ord om hendes fortrinlige Egenskaber.

Gamle Damer skal man altid lade tale saa meget de vil, man skal forstille sig uhyre interesseret og endelig ikke spare for meget paa Lovord over deres heldige Fortrin. At jeg havde Held med mig i dette Tilfælde er jeg sikker paa, da hun i Dag har været her i Pensionatet og underholdt mig paa det livligste om alt mellem Himmel og Jord.

For en 14 Dages Tid siden var jeg til Bornholmerforeningens 5-aarige Stiftelsesfest, hvor det særligt bemærkelsesværdige var Fru Anna Larssens Tilbagevenden til Scenen, idet hun her for første Gang efter sit Anfald optraadte offentlig som Oplæser. Det var henrivende at høre hendes vidunderlige Stemme, hvor ægte kvindelig, sprød og klokkeren er den ikke! Hun benyttede ogsaa Lejligheden til at sige et Par formanende Ord til Tilhørerne, hvilket naturligvis vakte Forargelse hos mange. Thi er der noget man skal være forsigtig med og omgaas med Finfølelse og Takt er det netop det kristelige Problem, der er aldrig langt fra det store ophøjede til det latterlige, naar der optrædes paa en forkert Maade. Bagefter var der Bal til Kl. 4, i hvilket ogsaa jeg mod Sædvane deltog, navnlig af den Grund at der saa godt som kun dansedes Vals.

I den sidste Tid er der jo sket store Begivenheder indenfor Studenterverdenen, idet man har forladt den gamle Bygning paa Gammelholm og rykket ind i den store, monumentale Studenteforeningsbygning i Aborreparke (Vestre Boulevard). I denne Anledning har der naturligvis fundet mange Festligheder Sted, utallige har Talernes og Skaalernes Række været. Jeg var ikke til nogen af dem, paa Grund af at man havde slettet mig

som Medlem af Foreningen, da jeg ikke havde betalt Kontingent de sidste 6 Maaneder. Jeg har i den senere Tid stadig kæmpet med økonomiske Vanskeligheder, men nu begynder det at lysne. Jeg kan lige naa at holde næsetippen over Vandet, dog har jeg ikke betalt min Restance i Studenterforeningen og har derfor taget Afsked med den.

Jeg vilde ønske, jeg var dumpet til Studentereksamen, saa var jeg da ikke kommet ind i al denne Elendighed. Det er skidt at studere, naar man har en Fa'r, der ikke vil betale for en, og allerkedeligst er det, at man paa Grund heraf maa trække sig tilbage fra sine Studenter Bekendtskaber fra Bornholm. Fa'r kan nu engang ikke forstaa, at Forholdene nu er anderledes end den Gang, han studerede.

Jeg maa imidlertid slaa mig igennem, saa godt jeg kan, endnu har jeg en hel Del tilbage af mit ubetvingelige gode Humør. Som du ved, interesserer jeg mig en hel Del for Politik. Som Jurist har man jo især Lejlighed til at bruge de politiske Evner, man ved aldrig, hvilke Fordele man med Tiden kan opnaa gennem Politik. Jeg vil forsøge at blive knyttet til et el. andet radikalt Blad for paa den Maade at forbedre min økonomiske Stilling.

Her i Pensionatet bor flere rare Mennesker, en Seminarist, en Adjunkt, saa til stor Glæde for mig en Formand for Københavns radikale Ungdomsklub, en Musikkonservatorieelev, en ældre Kontormand, der lige er vendt hjem fra Argentina og som har fortalt mig mange interessante Ting om Forholdene dernede.

Desuden bor her en Pianistinde, Frk. Paludan, som jeg synes godt om. Hun er meget dygtig, kender vore Teatres mest fremragende Kræfter, som hun ofte accompagnerer og indøver Stykker med her i Pensionatet. Hun ligger for Resten, medens jeg skriver dette her, paa min Divan og puster lange Røgskyer fra sin Cigar. Jeg tænker saa ofte paa helt at forlade Studeringerne under disse mindre gunstige Forhold, det er elendigt at hele ens Ungdom henløber i den usleste Fattigdom, og saa snart Lejlighed gives skal det saa sandt heller ikke skorte paa Resoluthed fra min Side.

Som Eksempel paa den Usselhed, hvori jeg for Øjeblikket befinder mig, kan jeg nævne, at jeg ikke har nogen Vinterfrakke. Den jeg havde sidste Aar, gik jeg med paa 4de Vinter, hvorefter jeg solgte den for 5 Kroner, hvilket var en høj Pris,

det vilde ogsaa du have indrømmet, saafremt du havde set, i hvilken Forfatning den befandt sig hen paa Foraaret. Jeg har skrevet hjem efter Penge til den for 14 Dage siden, nej, det bliver 3 Uger i Dag, og endnu har jeg ikke faaet nogen Besked. Du kan saaledes let forstaa, at jeg i Lighed med Estrup i gamle Dage fremfor mere og mere lunkne Finanslove vil foretrække et Brud.

I Lørdags var jeg til Onkel Hermans Fødselsdag, som holdtes paa sædvanlig Maade med Chokoladegilde. Jeg traf flere af Familien bl. a. Johanne Munck, fra hvem jeg skal hilse saa meget.

Jeg skal herefter vænne mig til at skrive en Gang hver 14de Dag el. lignende, jeg mærker, at jeg nu for Øjeblikket ikke kan skrive mere for Krampe i Fingrene, jeg ser at Skriften begynder at blive noget utydelig; jeg har ogsaa skrevet meget, ja, næsten hele Dagen i Dag. Det maa være en Familiesvaghed blandt os der hjemmefra, at vi ikke korresponderer med hinanden, men vi kan jo, naar det skal være, forandre disse i sig selv ganske unaturlige Forhold. Vi staar jo dog i saa nær Forbindelse med hverandre, at vi maa interessere os stærkt for hverandres Forhold.

Til Slut endnu en Gang hjertelig Tak for det tilsendte.

Din heng. Broder

Axel

P.S. Kommer du ikke den sædvanlige lille Efteraarstur til Kbhvn. snart. Hvis du tager ind paa Missionshotellet kan du ringe til mig; mit Nummer er: Vester 2730 y.

Østermarie d. 18/4-1911.

Min kære Julie!

Tak for dit Brev i Gaar! Her har de været syge allesammen i Paasken undtagen Axel. Karl kom hjem den 8. med en stor Brandbyld i nakken, han led store Smerter og kunde hverken spise eller sove. Nu er den omtrent væk, efter at Doctoren har skaaret i den og trykket og suget materien ud deraf. Endnu er han hjemme, og jeg tvivler om, at han kommer til Rønne i denne Uge.

Fader og jeg har været meget forkølede og ligefrem saa syge, at vi knapt har kunnet holde os oppe. Fader har det bedre, men jeg er meget sløv og kan knapt styre Pennen. I Gaar var vi dog i Aakirkeby og besøgte Bros. Axel fulgte saa med og

tog i Aftes derfra til København for saa at fortsætte Studeringerne, bare han nu maa være flittig og ikke bruge saa forfærdelig mange Penge. Naar vi faar Axels Adresse at vide, skal vi underrette dig derom, han skulde jo have et andet Logi.

Hos Bros har de det godt, den lille Nehls er jo noget af det sødeste man kan se, og saa god og mild altid. Onkel Nielsen har det nu godt, han har ogsaa havt en slem Omgang med Forkølelse.

Tante Nina reiste rundt og lod sig fetere i Paaskedagene i Rønne, i Nylars flere forskellige Steder, og saa i Aakirkeby. Hun var henrykt over sin Reise og tog saa med os hertil i Aftes og hjem med Posten i Dag. Johanne fra Nexø besøgte os Paaskedag og tog i Gaar ned til Buskegaard. Hun er jo altid glad og fornøjet, saa vi var glade for hendes Besøg, det var oplivende. Hun havde været i Kbh. og havde friske Hilsener fra hele Familien. Doctorens ser vi jo jevnlig, og de er jo altid saa rare.

Du har altsaa tilbragt en stille Paaske ligesom vi.

Lev nu vel kære Julie og vær hjertelig hilset fra os begge.

Den hengivne Moder.

Østermarie Præstegd. 5/9 1911.

Min kære Julie!

Paa Moders og egne Vegne takker jeg for dit Brev, som vi modtog i Dag, og hvoraf vi ser, at du har det godt som sædvanlig. Nu da det er din Fødselsdag den 7de d. M. maa vi altsaa sende Lykønskningen i Dag, hvis den skal naa frem til dig i rette Tid, som vi jo haaber.

Saa ønsker vi da, at den naadige og barmhjertige Gud maa give dig alt godt i det kommende Aar og danne dit Hjerte saaledes, at det bliver mer og mer modtagelig for al hans rige Naade. Vort Liv hernede er der jo altid noget i Vejen med, vi kan jo ikke svæve i lutter Fryd og Gammen, og hvor gode end vore Kaar kan være i udvortes Henseende, og vi kan have legemlig og aandelig Sundhed, saa har Tilværelsen jo altid sit Tryk, men vil vi lade dette Tryk føre os opad og hjemad, saa skal vi ogsaa takke for det.

Det kan naturligvis være noget trist, at du er saa langt borte fra dit gamle Hjem, og det kan ogsaa være trykkende at leve sit Liv som du i Ensomhed, men Ægteskabet er heller ikke altid at foretrække for den ugifte Stand, det ene som det andet kan

være godt, naar man tager det paa den rette Maade, vandrer daglig for Guds Aasyn i Tro i Haab og Kærlighed, saa Hjertet kan smage det allerbedste, det som Bønnen henter ned, den Guds Fred, som overgaar al Forstand, og som giver Glæde og Kraft til at røgte sin Gerning.

Jeg havde den Skuffelse, at der ikke var blevet opkrævet Statsskat af mig ved en Forglemmelse fra Sogneraadets Side i 1½ Aar, og den er 80 Kr. om Aaret, og nu opkræves den ½ Aar tidligere end før, saa at jeg ikke faar de 200 Kr., som jeg ellers nu skulde have i Offer afløsning for April og Juli Kvart.

Vi sender dig hermed en lille Gave nemlig en Kaffekande med Ønsket om, at du i Sundhed og Glæde og med Tak til Gud maa drikke mangan en Kop Kaffe med Venner af den i Aarets Løb.

Saa velsigne da Gud saavel din Indgang som din Udgang af Aaret.

Med kærligst Hilsen fra dine Forældre
ved din heng. Fader
JAPetersen

København, Nørresøgade 134, d. 12/5 12.

Kære Julie!

Jeg opdagede forleden Dag, da jeg tog min Regnfrakke paa, til min store Forfærdelse, at der laa et Brev i en af Lommerne, som jeg forlængst troede var afsendt til dig i Slagelse. Det indeholdt nu ikke andet end et Par Ord i Anledning af Fødselsdagslykønskningen, men det kunde jo nok tage sig lidt underligt ud, at jeg ikke har svaret paa det i saa lang Tid.

Jeg kommer til at bede dig om at laane mig 15 Kr., – jeg har ikke en rød Øre i Lommen, og det er næsten til at fortvivle over særlig i denne Foraarstid, da man gerne i hvert Fald om Søndagen med sine Bekendte vil lidt udenfor den støvede Byluft.

I Dag har jeg tilbragt denne saakaldte Helligdag med at ligge paa Chaiselongen og røge 3 Cigarer a 2½ Øre Stk. fortvivlet spekulerende over Balance i Budgettet. Vilde det ikke være meget bedre med det samme at tage sin Overfrakke paa og gaa ud paa 'Lange-Linie' og kaste sig i Vandet, væk fra det hele, – forbi, – færdig.

Men saa kommer man uvilkaarlig til at ræsonnere som saa: Gud ved, om man ikke kan holde den gaende det Par Aar,

der nu er tilbage indtil man kan erhverve Prædikaten 'Cand. Juris'. Naar jeg først er blevet Kandidat skal jeg nok være Mand for i en Fart at tjene nogle Penge. Jeg ved hvad Penge er, og jeg ved, hvad de kan bruges til.

Der er kun to Ting, jeg respekterer nml.: Penge og Straffeloven.

Jeg har skrevet op med store sirlige Bogstaver, hvad jeg har modtaget af din gavmilde Haand, og du behøver ikke at tvivle om, at jeg ikke ret længe skal tøve med at returnere dem, naar Tiden kommer. Saasomt jeg bliver Kandidat, skal jeg være hos dig med Pengene som et forsømt Lyn.

Mange kærlige Hilsener
din heng. Broder
AR Petersen

VII

Moster Inge havde på forhånd før brylluppet ladet forstå, at hun nok selv skulle bestemme, hvor mange børn hun skulle have. Som sygeplejerske havde hun fuldt kendskab til den tids forebyggende midler mod uønsket svangerskab. I ægteskabets 3 første år fik de ikke desto mindre 3 børn: Thor, Karen og Magnus.

Hendes mand, der blev kaldt med sit efternavn i familien, onkel Dam, var ikke meget arbejdsivrig, og det gik ikke godt med økonomien.

Onkel Dam var en selskabsmand, der ønskede at deltage i alskens selskabelighed på egnen, mens konen kunne blive hjemme og passe hus og børn og ellers sørge for som en værdig husmor at tage mod hans slægt og venner, når han inviterede dem, eller når de kom uindbudt. Han var en vennesæl og gæstfri mand.

Efter knapt 2 års ægteskab skrev Inge følgende brev til Julie:

Buskegaard, d. 4-3-12.

Kæreste Julie!

Rigtig mange Tak for Brevet til Kyllens 1 Aars-Fødselsdag, og du undskylder, at det ikke er blevet besvaret før nu, men der har været saa meget.

Først slagtede vi en stor So, og saa vaskede vi, og nu i Fredags havde vi Auktion nærmest over Brænde. Jeg er jo ikke saa meget bevægelig i denne Tid, saa jeg føler det altid besværligt, naar vi har saa meget ekstra Arbejde.

Du kan tro Kylie er dejlig. Han løber rundt her hele Eftermiddagen og leger og pludrer. Jeg har hele Vinteren gennemført at have ham staaende i Haven og sove fra Klokken 10–2 hver Dag, og han har klaret sig uden Forkølelse trods 17 Gr. Kulde.

Jeg vilde rigtignok ønske, at denne Tilstand snart var forbi, – forhaabentlig sker det snart, i hvert Fald forhaabentlig i denne Md. Jeg er ikke fri for at grue for Sommeren med 2 smaa Unger, men jeg vil alligevel gerne have en til og ligesaa godt faa det overstaaet. Det vil jo ogsaa være til stort Selskab for Kylie.

Pengesorgerne bliver værre og værre for os hernede, og havde jeg ikke Fa'r og Mo'r, ved jeg ikke, hvad jeg skulde gribe til.

Ak jo, hvor Det kan ødelægge *alt*. Aldrig har jeg før troet, at Det kunde forandre et Menneske saa fuldstændigt! Ja, du ved jo, hvad jeg mener. Naa, nu er vel det værste overstaaet, man kan jo vænne sig til Det her i Verden. Ak, Julie, jeg har gennemlevet mange fortvivlede Dage hernede.

Nu gaar jo altid gamle Dam hernede, og han laver altid saa megen Redelighed, og det faar jo en Ende engang. Tænk, om jeg ogsaa havde haft en Svigermoer foruden alle de Svigerinder. – Fru Ipsen i Aakirkeby, hun er rigtignok giftig at have i Nærheden. Heldigvis er hun bundet i sin Forretning.

Jeg er saa uendelig glad for at have faaet Soveværelset for mig selv, saa har jeg ligesom mit Fristed her, det er en dejlig Ting. Eduard er jo næsten aldrig hjemme, og det er jeg jo ogsaa forfærdelig glad for, selv om jeg ved, at det er forkert.

Efter hvad jeg kan se, kan vi nu ikke blive siddende her paa Gaarden, men jeg har jo heldigvis Ægtepagt, saa Møblerne kan jo ikke tages, og jeg er jo ung og rask endnu og vil nok være i Stand til at ernære mine 2 Børn.

Naa, du er vel ked af alt dette, det er jo ikke videre oplivende. – Skriv nu snart lidt til mig, jeg trænger saadan til det i denne Tid.

De kærligste Hilsener
fra din Inge.

Kort sagt, livet som gårdmandskone var ikke tilfredsstillende for moster Inge, og hun omgikkes med tanker om skilsmisse og talte med sine forældre derom. Men bedstemor var imod skilsmisse og holdt på, at når hun havde begyndt ægteskabet med Eduard Dam, så måtte hun fortsætte det, til 'døden skilte dem'. Bedstefar syntes, at det var noget kedeligt noget, og vidste ikke, hvad han skulle sige til det.

Resultatet blev, at moster Inge opgav tanken om skilsmisse. De fik gården solgt, efter at det 4. barn, Grethe, var blevet født, og flyttede til Svaneke, hvor de købte et øldepot, som onkel Dam skulle passe. Moster Inge fik nu uddannelse som jordemoder, hvorefter hun efter endt uddannelse virkede som jordemoder i Svaneke og på denne måde tog kampen for tilværelsen op. Deres yngste barn, nr. 5, Niels, blev født i Svaneke.

Østermarie d. 18-11-1912.

Kære Julie!

Tak for brevet. Jeg vil haabe, du har det bedre nu. Du har det dog i mange Maader saa udmærket, har dit gode Udkomme og raader dig selv. Ja, efter min Mening har du det meget bedre, end de der gifter sig og skal være fuldkommen afhængige af deres Mand, som knap under dem en Øre, skønt de gaar og slæber og slider altid, som Inge.

Nu har jeg hørt fra Aakirkeby, at Gertrud har brækket sin Arm ved at falde ned fra en stol. Kristines Ben er jo endnu daarligt, om det end er bedre, men helt godt bliver det vist aldrig.

Doctoren sagde forleden, at Axel havde skrevet til ham for at faa noget at sove paa, og det sendte han straks, nu haaber vi det maa hjælpe. Nu skal jeg skrive til ham i Morgen.

I Dag skal vi og Byfoged Wivels til Selskab hos Provst Rasmussens, det glæder jeg mig til. Vi skal køre Kl. 4, og nu bliver det saa ikke mere til dig denne Gang, jeg skriver snart igen.

Hjertelig Hilsen fra os begge

Din hengivne Moder

Østermarie d. 14-12-1912.

Kære Julie!

Tak for dine Breve. Ja, saa købte jeg en Lampe til Fader rig-

tignok til 10 Kr., men hvis du og Karl hver giver 3 Kr., saa bliver det 4 Kr. for mig. Den er meget fin.

Faders Fødselsdag gik meget fornøjeligt, her var Bros, Nielsens og Gertrud og saa Tante Nina og Dams Buskegaard. Vi blev dog 16 til Døds. Lille Nelils var med, han var saa sød.

Axel skrev om Spektaklerne paa Universitetet, han var heldigvis ikke med, da han anede Uraad.

Jeg er saa forkølet, at jeg knapt kan se ud af Øjnene. Vi var til en Begravelse forleden, og det var koldt, og saa kom Snuen og Hosten. Nu er den gamle Stamperegaard Kone død, saa vi skal til en Begravelse der ogsaa i Overmorgen, men jeg beder mig nok fri. Jeg kan ikke taale de kolde Stuer.

Karl er blevet udnævnt til Stationsforstander i Sandvig fra April. Vi haaber han kommer hjem Juleaften.

Fra Kristian havde vi et rart Brev til Faders Fødselsdag. Han mener jo at komme hjem til Sommer med Familien, det var jo morsomt at se dem alle engang.

Ja, nu taler vi jo sammen i Julen, lad os vide, når du kommer, saa skal vi skrive til Axel, saa I kan følges ad. Axel vil sagtens gerne have Handsker som ellers ligesaa Karl.

Hjertelig Hilsen fra os begge

Din hengivne Moder

VIII

Onkel Karl var blevet stationsforstander i Sandvig fra april 1913, men allerede samme år blev han udnævnt til stationsforstander i Nexø fra januar 1914. Flytningen fra den lille station i Sandvig til den store station i Nexø var en stor begivenhed ikke blot for onkel Karl, men for hele familien. For onkel Karl var som en klippe i tidens strøm, rolig og sikker og fast, og det var ligesom en stiltiende overenskomst i familien, at det var hos ham, stationsforstanderen, de skulle have deres mødested, når bedstefar og bedstemor engang ikke var mere.

Bedstefar og bedstemor havde ikke tænkt på at sikre sig på deres gamle dage. De havde talt om at bygge hus, men det var ikke blevet til noget. Det var for dyrt for dem, især som følge af, at de havde måttet ofre så mange penge på den studerende

søn i København. Det kneb stadig for Axel at blive færdig med studierne, men nu var det endelig afgjort, at han skulle op til den afsluttende eksamen i sommeren 1914, og derefter ville det være slut med at sende flere penge til ham. Bedstefar ville heller ikke være i stand til at støtte ham økonomisk, efter at han var blevet pensioneret.

Det, der nu var det væsentlige for bedstefar og bedstemor, var at få et godt sted at bo, når de måtte forlade præstegården, og da onkel Karl, der var ugift, ville få en stor og god tjenestemandsbolig i Nexø, så blev det bestemt, at bedstefar og bedstemor skulle flytte til Nexø og bo på stationen hos onkel Karl.

Bedstefar indgav nu sin afskedsansøgning på grund af sygdom et par år før han blev 70. Ansøgningen blev bevilget, og i foråret 1914 flyttede bedstefar og bedstemor så hen til onkel Karl på stationen i Nexø med deres tunge præstegårdsmøbler.

Kristine, den gamle kokkepige, der havde dårlige ben, flyttede med til Nexø.

Linnésgade 39^a d. 1.4.14.

Kære Julie!

Tak for Brevet i Dag og Tak for Postanvisningen forleden Dag.

Tilgiv mig, at jeg ikke tidligere har ladet høre fra mig. Grunden er den, at jeg i den senere Tid har været ganske ude af Stand til at koncentrere mig om noget, der ligger udenfor Jurisprudensen.

Usigelig ked af den Situation, der var kommet til at foreligge ved Faders pludselige 'Abdikation', der havde til Følge, at man forsøgte at forcere mig frem til at tage Eksamen nu i Sommer, skønt det paa Forhaand maa være klart for enhver, der kender lidt til det juridiske Studium, saaledes som det nu dyrkes ved Københavns Universitet, at det er en meget farlig Sport at inklade sig paa at tage nævnte Eksamen paa en kortere Aarrække end den i Almindelighed reglementerede.

Der beregnes 3^{1/2} Aar til 2den Del, og da jeg fik 1ste Del omtrent 1 Aar for sent, har jeg altsaa først nu til Sommer anvendt 3 Aar paa 2den Dels Studium. Ved en saa stor Eksamen er det klart, at man maa arbejde efter en forud lagt, bestemt Plan, og den blev ogsaa tilrettelagt af mine Manuduktører,

dengang jeg havde taget 1ste Del, saaledes at det bestemtes, at jeg skulde op Julen 1914.

Denne omtalte Plan har jeg fulgt nøjagtigt lige nu til Jul, da jeg paa Grund af de indtrufne Omstændigheder vilde forsøge, om jeg kunde redde en lille 2den Karakter allerede nu til Sommer, men jeg blev hurtig klar over, at der ikke var den mindste Sandsynlighed for at slippe igennem selv med det sletteste Eksamensresultat.

Havde jeg blot haft det ringeste Haab om at blive Kandidat nu, var jeg gaaet op bare for at blive fri for dette evindelige Vrøvl, som er ved at dræbe de sidste Draaber Humør i mig. Da jeg var hjemme i Julen, sagde jeg vel nok nærmest, at der var Mulighed for, at jeg kunde gaa op til Sommer, men det var naturligvis kun for at blive fri for Vrøvl og Spektakel, den sidste Gang jeg var hjemme.

Jeg vidste fra tidligere Tid, at det ikke kunde nytte noget at fremstille Sagen fuldstændig objektivt, saaledes som her gjort. Fa'r er jo desværre allerede forlængst saa svækket, at han ikke kan forstaa, hvorledes forholdene reelt set skal behandles. I hvert Fald mangler han da Viljen dertil, hvad han forøvrigt altid har gjort, som Følge af den mærkelige snævre Hjerne, der dikterer hans Udtalelser. Hans Tankegang gaar ligesom ad en engang banet Vej, der paa ingensomhelst Maade tillader Deviation.

Jeg skal se, om jeg kan faa dem til at betale for mig indtil Juli, fra den Tid tror jeg nok, at jeg gennem dansk Studiefond vil være i Stand til at rejse et Laan stort nok til, at jeg kan slaa mig igennem indtil Eksamen Oktober–December.

Jeg lover at sende dig et langt, udførligt Brev i Paasken. Da regner jeg med at holde Ferie et Par Dage.

Mange kærlige Hilsener

Din heng. Broder

Axel.

Axel gik op til eksamen oktober–december 1914 og fik sin embedseksamen som cand. jur., hvorefter han blev sagfører-fuldmægtig på et sagførerkontor i København.

Vi besøgte jævnligt bedstefar og bedstemor, der boede på 1. sal på stationen i Nexø, og derfor hed det altid »op på stationen«, når vi skulle besøge dem. Det var eventyrligt, at de boede på 1. sal, fordi så at sige alle huse i Åkirkeby og Nexø var lave en-etages huse, med kælder, stuelejlighed og loft og eventuelt 1-2 gavlværelser på loftet.

I stationens venteværelse var der foruden en dør, til 'Dameværelset', en dør, hvorpå der stod »privat«, og indenfor denne dør var der en høj, stejl trappe, der førte op til lejligheden ovenpå. Bedstefars og bedstemors bevægelser var famlende og usikre, især når de skulle ned ad trappen. De støttede sig fast til det solide rækværk med hænderne, mens fødderne søgte efter trinene. Opstigningen var mere rolig og sikker.

I entreen ovenfor trappen var der foruden døren foran trappen 3 døre. Den til højre førte ind til bedstefars og bedstemors soveværelse. Til venstre var der et mindre værelse, der blev brugt som pigeværelse. Døren midt for førte ind til spisestuen, der var et rummeligt værelse med et højt og bredt vindue mod 'gaden', der var en almindelig vej med sand, begyndelsen til Strandvejen.

Bag spisestuen og køkkenet lå der to store stuer. Den forreste havde 2 høje korsvinduer mod perronen. Foran det ene vindue var der en forhøjning med en lænestol. Herfra kunne man skue ud over havet, og alle de, der kom på besøg, ville på et eller andet tidspunkt stå på forhøjningen foran vinduet eller sidde i lænestolen der for at nyde udsigten ud over havet. Der var både og større skibe på vandet, og mågerne var der altid. Af og til var der edderfugle og ænder. Sommetider, når vinden var i øst, var der bølger, høje eller lave, alt efter vindens styrke. Når der var fralandsvind, var der ingen bølgegang foran stranden, men længere ude rejste bølgerne sig med skumtoppe. Om vinteren kunne der være is på vandet.

Den inderste stue var 'Bedstestuen', hvor mahognimøblerne og klaveret stod. Bagved stuerne var der en kort korridor og et værelse, som onkel Karl brugte som sit soveværelse. Fra korri-

doren var der en trappe ned til kontoret på stationen og op til et gæsteværelse ovenpå.

Vi var ofte sammen med dr. Vernøe og hans familie hos mine bedsteforældre. Dr. Vernøe havde været læge i Østermarie i mange år, mens bedstefar var præst der. Han var flyttet til Nexø, hvor han var blevet sygehuslæge, nogen tid før mine bedsteforældre flyttede dertil. Hr. og fru Vernøe var mine bedsteforældres nære venner. De havde to store drenge, der senere fik en lille søster. Den ældste dreng, Ole, var et års tid ældre, den yngste, Henning, et års tid yngre end jeg. De to drenge, der var meget store og kraftige af deres alder, ville stadig prøve kræfter med mig.

Bedstefar blev let irriteret over os børn:

»Vi var for støjende og legede for voldsomme lege, –« »Vi måtte ikke slås, –« »Vi blev hængende for længe inde, –« »Vi skulle ud og lege ude, –« osv., og når vi så kom udenfor, så blev det måske til ballade med andre børn, det skete jo nu og da, indtil vi skulle ind igen til kaffe eller aftensmad.

Der var god overensstemmelse mellem far og dr. Vernøe. Som overlærer og læge følte de sig til en vis grad ansvarlige for befolkningens trivsel. De hørte ligesom bedstefar og onkel Karl til det samfundslag, som man kalder »Byens Spidser«.

Samtalerne mellem de 4 herrer drejede sig for en stor del om krigen, der var brudt ud i august 1914. Man frygtede, at Danmark skulle blive inddraget i krigen.

Damerne sad for sig selv med deres håndarbejder. De talte ligeledes om krigen og om rationeringsmærker på forskellige fødevarer og om at lave kaffe af brændt korn og om kokkepiges dårlige ben osv.

Vi hørte af og til minesprængninger ude fra stranden, og nu og da så vi en Zeppeliner lavt over vandet mod syd.

Præstegården havde været et samlingssted for de unge i familien, og mors mange kusiner og fætre fortsatte deres besøg hos bedstefar og bedstemor, deres tante og onkel, oppe på stationen i Nexø, omend besøgene nu efter omstændighederne var mindre hyppige og mindre langvarige.

Bedstefar var lyk og gemytlig og syntes om det, der var

ekstravagant og eksalteret. Han var meget letbevægelig, enten var han leende eller klagende. Der blev snakket og leet, når de unge i familien var på besøg, og bedstefar var den, der lo mest og højest.

Der var flere af mors kusiner og fætre, der var 'globetrottere', og når nogle af dem mødtes hos bedstefar og bedstemor, så blev der talt om deres rejser i udlandet.

Johanne havde været på besøg hos sin bror og svigerinde i New York i 6 måneder. *Herluf Sonne Hansen*, mors fætter i København, havde studeret arkitektur i Paris i et år, og hans søster Marie havde været guvernante i England og Frankrig i flere år. Moster Julie havde ligesom onkel Karl rejst meget i udlandet i sine ferier. En sommer var hun taget nordpå og havde sejlet langs Norges vestkyst fra Bergen til Nordkap, hvor hun havde oplevet midnattsolen. En anden sommer rejste hun mod syd til Ægypten, hvor hun havde set pyramidernes og havde redet på kamelryg osv. Mors kusine, *Elisabeth Gudjohnsen*, Rønne, og hendes mand, dr. *Thordur Gudjohnsen*, rejste til Lapland, hvor dr. Gudjohnsen, der havde malerkunsten som hobby, malede Landskabsbilleder, eller de tog ud på vandreture i sydlige lande i deres ferier. En sommer (1911) var de sammen med onkel Karl, Gertrud og moster Julie på vandretur i Alperne på grænsen mellem Frankrig, Svejts og Italien. I den anledning blev der udvekslet breve mellem moster Julie og ægteparret Gudjohnsen.

Rønne 15/5 1911.

Kære Julie!

Naa, du tænker paa en længere Tur i Aar; ja, det er jo rart at komme lidt udenfor de daglige Folder. Og rejse skal vi jo, som du formoder, og med os følger Karl og Gertrud; du ser altsaa, de har faaet Blod paa Tanden, de var jo begge med ifjor ogsaa.

Hvornaar Rejsen skal foregaa osv. faar du at vide af min Mand, som bedst selv kan give Besked om den Slags Ting ...

Mange Hilsener

Elisabeth

Kære ovennævnte!

Så du har også lyst til at komme ud og smække dig! Intet er jo bedre end det. Kan vi være fire, kan vi vel også være fem.

Der er kun visse fordringer at stille til folk som vil rejse sammen med os, og det er energi og udholdenhed i første linje. Vi er nemlig på sålerne fra morgen til aften, og vi spadserer i dagevis, flere mil om dagen, over bjerge og bræer, op i den evige sne – anstrengende er det, og der er intet andet valg, sådan som ruten er lagt.

Dernæst en vis beskedenhed i fordringen til levemåde og bekvemmeligheder – ofte næsten hele dagen blot en bid brød og pølse på en grøftkant og vand fra en bæk som smausens topunkt.

Lange marcher giver ømme fødder, blærer og hudløshed, så man må i det mindste i 14 dage forud foretage lange vandringer for at vænne sig til strabadserne og pleje sine fødder på det omhyggeligste med kold vask etc. Dobbeltsålede støvler af fedtlæder er *nødvendige*, da alm. Skotøj ikke kan holde, og enkelte såler giver ømme fødder.

Rygsæk til transport af de daglige fornødenheder er uundværlig, et let regnslag ligeledes. Bedst at have et par solide knæbenklæder under et let skørt, så at dette kan tages af under marchen. Vanter og halstørklæde er *nødvendige*; på hovedet helst en hue.

Rejseudgiften vil blive omkring 350 Kr. pro pers.

Rejsen tænkes begyndt omkring midten af Juli (i hvert fald ikke før) og skulle føre ned til Genfersøen, Rhonedalen, Chamonix, sønden om Mt. Blanc, ned ad Dora Balteas dal (Aosta) til Chatillon, op Val Tournanche til Breuil, over Theodulpass ind i Wallis, til Zermatt, ned dalen, op Saaserdal over Moropass ind i Italien, ned Val d'Augusca til Lago Maggiore, Locarno – Gotthard – Vierwaldstättersø, Walensø, Bodensø, hjem over München, og vil gå for sig i Alpernes vildeste og mest storslåede bjergegne og er beregnet til at vare 17–18 dage.

Nu kan du tænke over tingene, og hvis du bestemmer dig til at være med, skal du ved lejlighed få en beskrivelse af hele ruten.

Venlig hilsen
din
Thor Gudjohnsen

Bedstefar, der ofte beklagede sig over sit dårlige helbred og ikke lod det være nogen hemmelighed, at han foruden at have sukkersyge fejlede alt muligt mellem himmel og jord, havde uden tvivl været en syg mand gennem mange år. I foråret 1916 var han blevet så dårlig, at han efter samråd med vennen, dr. Vernøe, bestemte sig til at rejse til København for at konsultere en specialist.

Bedstemor rejste rimeligvis af økonomiske hensyn ikke med ham til København, men hun fulgte ham til båden i Rønne. De rejste gratis med toget på Bornholm, da »Banen« på Bornholm kunne strække sig til, at ikke blot onkel Karl, stationsforstanderen, men også hans husstand på stationen måtte køre gratis med toget på øen.

Ved bedstefars tilbagekomst hentede bedstemor ham ligeledes ved båden i Rønne. Bedstefar begyndte at græde, da han fik øje på hende, og hun troede nu, at der måtte være noget galt på færde med Axel, der nu var sagførerfuldmægtig i København. Axel var svagelig, han blev let forkølet og havde tilbøjelighed til at få halsbetændelse og led af søvnløshed.

»Hvordan har Axel det?« spurgte bedstemor straks, og bedstefar græd nu stærkere ved tanken om sin egen tilstand, som hun ikke straks havde spurgt til. Lægen i København havde sagt, at han højst kunne leve i eet år.

Bedstefar døde juledag samme år. Jeg var nu 6 år gammel. Jeg husker begravelsen. Kørslen til kirken foregik i silende regn. Da vi stod ved graven, var det blevet tørvejr. Kvinderne græd. Far stod der, høj og mørk, i sin solide sorte frakke med høj sort hat og med paraply og galoscher. Hans miner var mørke, men ikke bedrøvede. Det var ikke hans ven, der blev begravet, men en vis modstander. Moer græd.

Efter begravelsen var der en sammenkomst for deltagerne på et hotel. Onkel Kristian var kommet fra Berlin for at være med til begravelsen sammen med sine søskende. Tante Laura og onkel Nielsen, tante Nina, Johanne og Gertrud og Elisabeth Gudjohnsen og hendes mand var der selvfølgelig samt dr. Vernøes og flere af mine bedsteforældres venner.

Der var 3 børnebørn til stede, de to ældste fra moster Inge,

Thor og Karen, og mig, der var enebarn, mens onkel Kristians to pigebørn var blevet hos deres mor i København.

Efter at den rituelle sørgehøjtidelighed var overstået, og kaffen var drukket, blev stemningen lettere og lysere. Snart snakkede man i munden på hinanden, og vi børn slog os løs og for omkring. Thor var ca. 1½ år yngre end jeg, og Karen godt 1 år yngre end Thor. Nu opdagede Thor, der var kravlet ind under bordet, at moster Julie, der havde det med, at skoene aldrig passede, havde skubbet skoene af under bordet, og han fjernede den ene, og så kunne hun pludselig ikke finde sin sko. Hun beklagede sig højlydt. Endelig blev skoen fundet under en stol langt fra Julies plads. Det var børnene, der havde været på spil, det var spilopmageren Thor, og nu blev der skændt og truet med prygl. Lidt efter brød man op og tog afsked med hverandre, hvorefter man begav sig på hver sin vej hjemad.

Onkel Kristian havde i mange år haft fast bopæl i Berlin. Under krigen blev det vanskeligt for dem at få den nødvendige mad, og da de havde fået underretning om faderens død, havde de besluttet at rejse over til begravelsen for så at blive boende i Danmark, hvorefter de før deres afrejse havde opgivet deres hjem i Berlin.

De fik en lejlighed i Istedgade, og onkel Kristian blev handelsrejsende for firmaet 'Läkerol', mens tante Emma fik beskæftigelse med at sy skjorter for en forretning. De to piger kom i den tyske skole i St. Pederstræde. Det gik nu meget godt for den lille familie bortset fra, at onkel Kristian tilbragte de fleste af sine aftener på ølstuer og cafeer. Han var dog ikke værre svirebroder, end at han kunne passe sit arbejde som handelsrejsende.

X

Moster Julie havde i en årrække været lærerinde ved landsbyskolen i Mullerup ved Slagelse. Hun havde stadig haft vanskeligheder med at holde disciplin i sine klasser, og den evindelige snakken og uro blandt børnene gik hende på nerverne.

Hun, der nu var først i fyrrerne, var ret høj og mager med et langt ansigt med grove træk. Hun havde en blærelidelse, og i året 1917 nogle måneder efter bedstefars død søgte hun sin afsked fra skolen på grund af sygdom og lod sig indlægge på Kolonien Filadelfia til behandling for dårlige nerver. Efter 3 måneders forløb blev hun udskrevet derfra. Hendes afskedsansøgning blev bevilget, og hun fik nu en mindre pension efter sin anciennitet.

Ved bedstemors mellemkomst blev det nu ordnet således, at moster Julie skulle flytte til Nexø og bo hos mors kusine Johanne Hansen, der var ugift og havde eget hus med have og med en blomsterforretning. Moster Julie skulle så betale et mindre beløb hver måned for sit ophold og desuden hjælpe til i huset og forretningen.

Johanne, der var et par år yngre end mor, havde haft sit barndomshjem i Holbæk. Faderen, bedstemors bror, der var skibsfører, døde tidligt. Senere flyttede moderen og Johanne, der var eneste datter, til Bornholm, hvor de havde faderens familie, og moderen købte et lille hus med have i Nexø og startede en blomsterforretning. Nu var moderen død, og Johanne havde overtaget huset og forretningen efter hende. Johanne var lille med en kantet figur og et markant, rødmosset ansigt.

Det gik ikke alt for godt mellem moster Julie og Johanne, men det gik. De var ejendommelige på hver sin måde og var uenige om mangt og meget, men trods alle uoverensstemmelser var de glade for hinandens selskab. De holdt meget af at læse og var begge to lidenskabelige kortspillere. En aften om ugen spillede de kort sammen med onkel Karl og et ungt lærerægtepar, hr. og fru Nielsen, der hørte til onkel Karls venner, og de spillede skiftevis i spillernes hjem.

Moster Julie var tilhænger af Thit Jensen's »Frivilligt Morderskab«s ideer. Hun købte hendes bøger og læste dem med stor interesse og gav højlydt sit bifald til kende overfor de mennesker, hun traf.

Mor fortalte, at moster Julie i en periode i sin ungdom havde været forelsket i sin tandlæge, der var fraskilt, men det

var ikke blevet til nogen forlovelse eller ægteskab mellem dem. Med en lille latter fortalte mor videre, at moster Julie fra tid til anden troede, at en eller anden mand var forelsket i hende, og at hun lod sit pydlommeværklæde falde, hvis hun var i nærheden af ham f. eks. til eller fra kirken i Østermarie, for at han skulle samle det op, så hun kunne få lejlighed til at tale med ham.

Johanne fortalte, at en mand ved navn 'Pille' havde friet til hende. »Men jeg tog ikke den pille,« sagde hun, og så lo hun hjerteligt, så øjnene helt forsvandt i det rødmossede fyldige ansigt.

De to damers moderfølelser gav sig på et vist tidspunkt udslag i, at de fik et plejebarn i huset, et spædbarn, en dreng født udenfor ægteskab. Faderen skulle være en bogtrykker ved navn Gornitzka. De rådførte sig med bedstemor om at adoptere barnet.

De to gamle jomfruer kunne imidlertid ikke passe deres bridgeaftener og anden selskabelighed, når de skulle tage vare på barnet, og det blev ret snart for besværligt for dem at være mødre. Der blev nu talt frem og tilbage om, hvordan de skulle få barnet anbragt under betryggende forhold. Problemet blev langt om længe løst på den bedste måde, idet forældrene blev gift og fik deres barn tilbage.

Johanne havde to brødre, den ældste, Carl August, boede i Fredericia og var skibskaptajn. Den yngste, Herman, emigrerede i ung alder til USA og fik stilling på et kontor i New York og blev gift med en amerikansk dame.

Engang da Johanne havde besøg af Carl August og hans kone med deres eneste barn, sønnen Niels, der var et par år yngre end jeg, havde hun inviteret mine forældre og mig sammen med dem. Niels havde haft en ældre søster, der druknede, da hun var 4 år gammel. Barnepigen var ved stranden med barnet og havde som sædvanligt taget tøjet af den lille, der holdt af at pjaske i vandet. Men da pigen et øjeblik havde været uopmærksom, var barnet faldet omkuld i vandet, og da den ulykkelige unge pige løftede hende op, var hun død. Johanne havde fortalt mor, at hendes svigerinde aldrig kunne

komme over, at hun skulle misste datteren på denne måde, og at hun var blevet noget underlig efter den tid.

Johannes bror Carl August døde tidligt af en blodprop i sin kahyt, og han lå med tungen rakt langt ud af halsen, da de fandt ham død, og da hans kone så ham således, blev hun sindssyg og kom på sindssygehospital, hvor hun senere døde. Deres søn Niels kom ind på Sorø Akademi og fik studentereksamen derfra.

Nogen tid efter bedstefars død fik Kristine, bedstemors gamle kokkepige, koldbrand i benene og blev indlagt på sygehuset, hvor hun nogen tid efter døde. Bedstemor fik nu en ny husbestyrerinde, frk. Larsen, som hun beholdt til sin død nogle år senere. Frk. Larsen var stor og kraftig og havde en høj kvidrende stemme. Hun var hurtig og dygtig til sit arbejde. Der var nu almindelig ængstelse i familien for, at onkel Karl skulle gifte sig med hende, og hvor skulle så bedstemor være.

XI

Far var indifferent med hensyn til kirken og de forskellige kristne trossamfund. Han gik i kirke, når han ikke kunne undgå det, f. eks. når der var dåb, konfirmation, bryllup eller begravelse i familien eller i deres bekendtskabskreds. Desuden syntes han også, at han skulle gå i kirke juleaften.

Tante Laura og onkel Nielsen tilbragte deres juleaftener hos os sammen med Gertrud Munck, mors kusine, der var datter af bedstemors søster, og Gertruds kokkepige var med og sørgede for maden. Juleaften var altid noget foruroligende, enten gik der ild i juletræet, eller det faldt omkuld, eller det ville ikke stå ordentligt. Der var altid noget i vejen.

Far havde det ikke godt i julen, han spiste for megen god julemad og bevægede sig for lidt. Det eneste, der kunne kaste en smule lysskær over hans mørke ansigtsudtryk, var læsningen af »Blæksprutten«, som han købte hvert år før jul.

Far ville ligesom Mor helst ikke kassere noget, og vi fik samlet en stor bunke »Blæksprutter«, de første fra 1893 til 1898

havde han taget med sig, da han flyttede til Åkirkeby i 1898. Desuden havde han samlet mindst en hel årgang af det tyske illustrerede ugeblad »Die Woche«. Disse bunker af »Blæksprutter« og tyske ugeblade ligger stadig i det gamle skab oppe på loftet.

Far købte ligeledes de engelske tidsskrifter: »London illustrated News«, »The Graphic«, »The Strand Magazine« og »Black & White«, der alle blev fint indbundne og står i bogskabet.

I sin fritid læste far aviser. De to konservative blade »Dagens Nyheder« og »Bornholms Avis« holdt han sammen med onkel Nielsen, og jeg måtte hver eftermiddag hente »Bornholms Avis« på posthuset og bringe den hen til onkel Nielsen, der gav mig samme avis fra den foregående dag med tilbage til far sammen med »Dagens Nyheder« fra dagen før, der kom direkte til onkel Nielsen med posten.

Desuden holdt far det radikale Venstre-blad »Politiken« og Venstre-bladet »Bornholms Tidende«. Far ville følge med i alle 4 aviser. Senere blev det onkel Nielsen, der bragte de to konservative aviser frem og tilbage.

Onkel Nielsen var født i Nyboder i København under Kong Frederik VI og havde levet under 6 konger: Frederik VI, Christian VIII, Frederik VII, Christian IX, Frederik VIII og Christian X, der blev konge i 1912.

Onkel Nielsen havde været med i krigen 1848–51 i flåden. Han blev lærer og fik stilling ved en landsbyskole udenfor Åkirkeby. Senere blev han gift med tante Laura, bedstefars eneste søster. De fik ingen børn.

Da onkel Nielsen, der var en del ældre end tante Laura, blev pensioneret, flyttede de til Åkirkeby, hvor de havde fået bygget hus ved præstedammen ikke langt fra præstegården.

Onkel Nielsen var meget energisk og flittig. Nu gav han sig til at undervise i orgelspil, og han fik mange elever for en betaling af 25 øre i timen. Det lod til, at begge parter var veltilfredse dermed, skønt der også var nogle elever, der var kede af hans undervisning og græd derved, for han slog dem over fingrene med en taktstok, når de ikke spillede ordentligt.

Når vejret tillod det, arbejdede han i haven. De havde et smukt hjem og var meget gæstfri og ville gerne høre nyt. Vi besøgte dem som regel enten lørdag eller søndag aften.

Om søndagen gik de til gudstjeneste i sognekirken. Onkel Nielsen var en troende kristen. Tante Laura var noget af en tvivler ligesom sin bror, præsten, der kunne have svære anfald af tvivl på sandheden af det, han prædikede i kirken, og mor har fortalt, at han ikke selv troede på det, han havde prædikeret, da han skulle dø.

Bedstefars anskuelse var i virkeligheden den, at han skulle have studeret jura og ikke teologi. Som allerede nævnt var deres far købmand og gæstgiver i Åkirkeby og var adoptivsøn af præsten i Åkirkeby, og i taknemlighed mod sin plejefar havde han bestemt, at hans eneste søn skulle være præst, og det havde bedstefar bøjet sig for.

XII

Mors kusine, Gertrud Munck, ejede Kanns hotel i Åkirkeby, hvor min far spiste sine måltider, før han blev gift. Gertrud eller Get, som hun blev kaldt, var en meget praktisk og foretagsom og meget venlig kvinde. Hun var ugift og havde i sin ungdom fået et barn, en datter, udenfor ægteskab, hvilket var en skamlet ikke blot på hende selv, men også på hendes familie. »Hvem var faderen?« det var det mørke, aldrig besvarede spørgsmål.

Gertrud havde 7 søstre og 2 brødre. Forældrene boede i Svaneke. En ældre søster ejede hotel »Østersøen« i Svaneke, der var et stort flot hotel. Hun havde også forbindelser med mænd uden at være gift, men det var en fjernere skandale for os. De to hotelejer-søstre var uafhængige og mandhaftige og dygtige og forstod at holde folk på afstand. Gertruds datter måtte der ikke tales om, og Gertrud omtalte hende aldrig. Hun blev i en ung alder gift med en landmand.

Min far, der ellers altid var så nobel og velklædt og fejlfri, havde den uvane, at han smaskede og slubrede højlydt, når han

spiste, og jeg efterlignede ubevidst hans slubren og smasken og den måde, han skovlede maden i sig på. Min mor forsøgte at overvinde min fars dårlige spisevaner, men det lykkedes aldrig.

Get ville lære mig at spise pænt og gå pænt, hilse pænt, bukke pænt, ikke pille næse osv. Hendes irettesættelser blev fremsat i en munter og spøgefuldstone. 'Smaskepeter' kaldte hun mig, og 'dit afskum', og hun sagde det med et sådant tonefald, så jeg nok kunne forstå, at hun holdt meget af mig.

Get havde også sine komiske sider. Hun brugte f. eks. rigeligt med fremmedord, som hun udtalte forkert, og hvis betydning hun ikke forstod. Da jeg blev ældre, gjorde mor, der ikke selv var særlig kyndig i brugen af fremmedord, mig opmærksom på disse bommerter. Senere, da jeg kom i gymnasiet og på universitetet, så jeg tydeligt Gets fremmedordsbommerter. Men hvad betød det? Det, der betød noget, var, at hun var et hjertensgodt menneske. Hendes søskende havde ligeledes allesammen et muntert og godt sindelag, og derfor var det altid rart at være i selskab med dem.

XIII

Mine forældre havde adskillige venner og gode bekendte i Åkirkeby. Bestyreren for elektricitetsværket, Møller, havde haft sit barndomshjem i Frederikshavn og havde gået i skole hos far, der på den tid var lærer der. Han havde fået uddannelse som maskinist og havde sejlet som sådan, men forlod søen, da han blev gift.

Møller og hans kone blev mine forældres nære venner. Fru Møller og min mor gik hver eftermiddag lange ture sammen ud af byen og ud ad landevejen. Deres søn Viggo, der var $\frac{1}{2}$ år yngre end jeg, og var den ældste af deres 4 børn, 2 sønner og 2 døtre, blev min barndoms bedste ven og legekammerat.

Dyrlæge Nissen Petersen, der ligeledes stammede fra hovedlandet Jylland, var kommet til Åkirkeby som assistent hos den gamle dyrlæge og var blevet gift med hans datter og havde

overtaget stillingen efter sin svigerfar. Det politiske parti »Venstre«, der var landmændenes parti, var det stærkeste politiske parti i byen, og Nissen Petersen var som dyrlæge for landmændene venstremand. Han var meget veltalende og vellidt og forstod at 'belægge sine ord' og blev i en årrække byens borgmester.

Købmand Simonsen, der var indehaver af den store forretning 'Materialhandelen' ved sognekirken, var også oprindeligt jøde. Der var i særlig grad en stærk venskabelig forbindelse mellem jyderne i Åkirkeby. De besøgte hverandre regelmæssigt. Damerne sad med deres håndarbejder, og herrerne spillede kort, alt imens de talte frit ud om alt, hvad der lå dem på sinde.

Desuden hørte bornholmeren isenkræmmer Kofoed og hans kone til mine forældres nære venner, ligesom de havde venskabelig forbindelse med pastor Eriksens og med lærerne på skolen.

XIV

7 år gammel begyndte jeg min skolegang i 1. klasse efter sommerferien hos frk. Ipsen. Hun var gårdmandsdatter fra Pedersker og var en ældre, solid og moderlig lærerinde, der elskede børnene. Hun var venlig og rolig, men kunne også være skrap, hvis en lille pige eller dreng var for klynkevorn.

Der var f. eks. en lille pige, der var meget forsagt, og når hun ikke kunne svare på frk. Ipsens spørgsmål til hende, så græd hun og ville hjem. Dette skabte en ubehagelig stemning i klassen, og så talte frk. Ipsen til hende i en bestemt og streng og noget ironisk tone: »... og det kan man heller ikke være bekendt ...« »...sådan må man ikke opføre sig ...« »... og det er du da for stor til ...«, og derved blev hele klassen kvikket op, og den lille pige holdt op med at græde.

Men en dag, da hendes gråd var særlig voldsom, sendte frk. Ipsen hende hjem: »Nej, når du er sådan, så vil jeg ikke ha' dig, – så gå hjem med dig, –«. Men efter denne hjemsendelse

blev pigen mere fornuftig, og hendes klynkeanfald fortog sig efterhånden.

Åkirkeby var en lille by med ca. 1500 indbyggere, og Borger-skolen i Østergade var ikke nogen stor skole. Foruden min far, der var overlærer, var der to lærerinder og to lærere. De to lærerinder, frk. Ipsen og frk. Nielsen, der i alder var som mor og datter, var i god indbyrdes forståelse med hinanden. De boede sammen i den ene halvdel af et dobbelt hus i nærheden af skolen, mens andenlærer Larsen, der havde kone og 6 børn, boede i den anden halvdel af huset.

Jeg legede med lærer Larsens børn og besøgte dem jævnligt i hjemmet. Lærer Larsen, der var klasselærer i 5. klasse, var en dygtig og afholdt lærer. Det forlød, at han havde tuberkulose, og af den grund var der en del ængstelse hos forældrene: »kunne han nu være lærer, hvis han havde tuberkulose?» osv. Men hvordan skulle de ellers kunne skaffe sig det daglige udkomme, hvis ikke han kunne fortsætte som lærer?

Fru Larsen brugte ikke gas eller petroleum, men udelukkende elektricitet til madlavning, og det kunne jo tyde på svage lunger. Der var denne stadige ængstelse i det skjulte, men det blev aldrig fastslået, om han virkelig havde denne sygdom. Far sagde, at det var noget vrøvl. Han gjorde gymnastik om morgenen efter I. P. Mullers system, tog kolde brusebade og gik en lang tur hver eftermiddag, og bare man gjorde det, så skulle man nok holde sig rask.

Da jeg havde gået nogle måneder i første klasse, mente man, at jeg egentlig var for fremmelig til at gå et helt år i denne klasse, så jeg blev rykket op i 2. klasse efter $\frac{1}{2}$ år i første. I 2. klasse mente lærerne også, at jeg kunne nøjes med at gå $\frac{1}{2}$ år, så jeg kom 8 år gammel op i 3. klasse.

Når far havde lærermøde på kontoret, sad jeg i den tilstødende stue og lyttede efter, hvad der blev sagt. Bare det nu ikke var for dårligt, det der blev sagt om mig. De talte højt, og jeg kunne høre hvert ord. Da jeg blev større, var jeg mere ligeglad med, hvad de kunne finde på at sige om mig.

Tredje-læreren Vig Petersen, der var en ung mand, var gymnastiklærer og klasselærer i 3. klasse. Han havde knaldsort hår

og skæg og optrådte i kjole med lange skøder. Om morgenen kom han farende hen mod skolen med skøderne svingende omkring sig. Han havde lært 3. klasse at fremsige den lille tabel i kor, og en af drengene i klassen stod nu hver morgen udenfor skoleporten for at holde udkik med hans komme, og når han havde fået øje på læreren for enden af Østergade, kom han farende ind i klassen: »Peddersen kommer – Peddersen er der, –« og så begyndte vi på tabellen råbende 1×2 er 2, 2×2 er 4, 3×2 er 6 osv.

Lærer Vig Petersen var forfærdelig hidsig. Han kunne blive helt hysterisk og rive sig selv i håret, og han »toppede« børnene, d.v.s. ruskede dem i hårtoppen. Der gik beretninger om, hvordan han havde løftet en dreng op i ørerne, så der var fremkommet sår på ørerne derved. Forældrene mente, at han straffede børnene uretfærdigt i hidsighed, og kollegerne blev frastødt af hans fanatiske tale og væsen.

Hr. Petersen havde lejet en loftslejlighed i et hus for enden af doktorbakken, der havde fået sit navn, fordi sygehuslægen havde sin embedsbolig der. Det forlød, at lærer Vig Petersen havde fået den aftale med sin værtinde, at hun skulle lægge mærke til, hvad folk sagde om ham, og meddele ham det, hvorefter han noterede det i sin notesbog. Efter nogen tids forløb inviterede han så de forskellige bidragsydere til hans notater til at aflægge besøg hos ham en aften, og da de alle var samlet og havde drukket kaffe, tog han notesbogen frem og læste de forskellige udtalelser op, hvorefter gæsterne måtte gøre regnskab for det, de havde sagt om ham.

Denne fremgangsmåde 'faldt folk for brystet'. Frk. Ipsen havde været en af de indbudte og refererede til mine forældre om, hvad der var sket. Efter at Vig Petersen havde været lærer ved Borgerskolen i Åkirkeby i 5 år, søgte og fik han stilling som lærer i Rudkøbing på Langeland, og far fik en ny tredje-lærer, Hansen, der kom i knibe under den tyske besættelse under 2. verdenskrig, idet både han og hans kone var stærkt tyskenvenlige. Efter krigens ophør fik han sin afsked som lærer uden pension.

I 4. klasse havde vi frk. Nielsen som klasselærerinde. Hun

var fra Christiansø. Hun var ung og var mere streng og skarp end den ældre gemytlige frk. Ipsen. Under 2. verdenskrig tog frk. Nielsen sin afsked som lærerinde og ægtede en skoleinspektør i København, der allerede havde friet til hende i de unge år og havde fået en kurv. Nu friede han igen, efter at han var blevet enkemand, og denne gang var hun ikke afvisende.

XV

Onkel Karls baggård på stationen i Nexø var omgivet af et solidt plankeværk, der duftede af tjære om sommeren i solen. Inde i gården var der en brønd med et hånddrevet hejseværk, der blev taget i brug om sommeren, når drikkevarerne skulle holdes kølige.

Onkel Karl stillede flaskerne med drikkevarerne ned i en beholder, der var hængt op på en stærk krog for enden af stål-viren omkring stangen på hejseværket. Så lagde han dækslet på plads over brønden og sænkede beholderen ned i det iskolde vand dybt nede ved at dreje på håndsvinget.

Da Ole og Henning, dr. Vernøes drenge, og jeg var blevet større, legede vi med hejseværket på brønden i onkel Karls gård, når vi sammen med vore forældre var på besøg oppe på stationen. Man drejede på håndsvinget og havde fået halet den tunge beholder næsten helt op, men så slap man håndtaget, hvorefter beholderen ifølge tyngdeloven og loven om 'acceleration' bevægede sig nedad med stadig stærkere fart.

Da der var dæksel over brønden, var det skjult for vore øjne, hvad der foregik dernede, men vi så den runde stang med håndsvinget hvirvle rundt og tovet forsvinde ned gennem hullet i dækslet. Nu risikerede man at få nogle vældige slag af håndtaget, der snurrede rundt som en møllevinge i blæsevej, hvis man forsøgte at få fat på det igen for at få farten bremsat. Men hvis dette ikke lykkedes, lød der snart efter et klask nede fra dybet, når beholderen ramte vandet, og stangen med håndsvinget standsede.

Onkel Karl, der ikke slap håndtaget, når beholderen med

flaskerne skulle sænkes ned i brønden eller hejses op, lige så lidt som han glemte at slå på klokken på perronen, når toget skulle afgå, havde sagt, at vi ikke måtte lege med hejseværket, men trods forbudet kunne vi alligevel ikke holde hænderne væk fra dette interessante apparat.

Engang kom onkel Karl ind i gården, mens vi legede med hejseværket. Han blev vred og slog os til side: »væk med jer, – det skal I holde jer fra, –«. Onkel Karl kunne blive meget vred, men hans vrede forsvandt hurtigt, og det samme kunne måske siges om bornholmerne som helhed. Deres stemninger var som vejrliget, der hurtigt skiftede. Fars vrede derimod var vedholdende og kunne give sig udtryk i, at han lukkede sig inde i sig selv og ikke ville tale med en gennem længere tid.

Efterhånden tabte den forbudte leg med hejseværket i onkel Karls gård sin interesse for os drenge.

Senere, da jeg var blevet ældre og mere fornuftig, fik jeg det hverv at hente drikkevarerne i brønden, når vi var på besøg hos bedstemor og onkel Karl.

Nina Hansen, tante Nina, der var en lille svær dame, var et par år yngre end sin søster, min bedstemor, der som allerede nævnt var den næstyoungste af 10 søskende. Tante Nina var ugift og ejede et hus i Svaneke med en broderiforretning. Hun besøgte os i Åkirkeby mindst en gang om måneden, og så havde hun alle numre af ugebladene 'Hjemmet' og 'Familiejournalen' med til mig. Jeg læste disse ugeblade med stor interesse og fik samlet hele årgange deraf, som jeg gemte i et skab oppe på loftet, og der ligger de stadig sammen med bunkerne af fars tidsskrifter.

Tante Nina var et elskeligt menneske, og hendes besøg var som et lyspunkt i den grå hverdag. Hun var elsket af alle, der kendte hende. Udenfor sit eget hjem var tante Nina det menneske, som mor næst efter sin egen mor følte sig mest knyttet til.

Blandt brevene til mor er der mange fra tante Nina. De er skrevet med en fin skrift og med randbemærkninger foroven

og på siderne, så papiret er fuldstændig udfyldt. De er så hjertelige, så kærlige.

Svaneke, d. 20-4-18.

Hermed sender jeg min allerkæreste Pige 60 Kr., som jeg beder Dig modtage med Glæde og lidt Kærlighed for Din lille Tante Nina. Jeg kan saa udmærket undvære dem nu, jeg venter sikkert at faa min Arv om et Par Maaneder, saa faar jeg det jo saa flot. Sig til Din Mand, at det er mig saadan en Glæde at sende disse Penge, saa han ikke maa gøre sig Spor af Bekymring i den Retning. Han ved vel godt, at den Smule jeg efterlader, skal Du jo have altsammen. Mine bedste Tanker følger Dig altid, min kæreste Du, og Drengen Din – som virkelig er glad for mig. Ja, jeg er rigtignok et lykkeligt Menneske.

Fru Wivel fik en lille Pige i Onsdags, gik selv med Pigen ned paa Sygehuset, hvor der var beredt Værelse til hende. Dam kørte Inge derned, Dr. Markussen var ogsaa der. Inge sagde, at hun var blevet bedøvet, og det havde gaaet saa godt og saa hurtigt. Inge venter nu 7-8 Steder hun skal i Praxis, blot nu ikke alt maa komme paa een Gang.

Jeg kom derop i Gaar ved Middagstid, saa stod Inge i Vaskeballien, en meget stor Vask. Hun har jo Husbestyrerinde og Barnepige, saa kunde hun jo ikke have Vaskekone ogsaa. Det er dejligt, at Din Mor har lært sine Døtre at bestille noget, det har I rigtignok Gavn af nu.

Saa tager Du til Neksø i næste Uge og faar Dig en pæn Frakke og faar Mor med, hun vil nok raade Dig godt.

I Dag er det jo Johannes Fødselsdag, jeg har skrevet. Jeg har det Haab, at det skal gaa bedre med Julie og Johanne, naar de bliver af med Drengen.

Jeg kommer saa et lille Løb og ser til Jer Pintseften paa Vejen til Neksø og holder Pintse hos Mor og Karl.

Lev rigtig vel mine allerkæreste Venner Nehls og Elisabeth.

De kærligste Hilsener
fra Jeres altid hjertens hengivne
Tante Nina.

Svaneke, d. 7-3-19.

Min kære, kære Elisabeth takkes saa hjerteligt for den dejlige Kage og Flæsk, som Du gav mig med hjem. Du kan ikke tænke

Dig, hvor det smager godt, jeg holder netop saa meget af salt Kød paa mit Smørrebrød.

Jeg kom godt hjem og gik straks op til Inge og fik mig en Taar Kaffe og bragte friske Hilsener. De var i godt Humør begge to, havde havt Selskab til Spisning Aftenen før: Sonnes, Brændesg., Munks, Grynegaards og Mogensens fra Listed.

Men sikken en Skuffelse med deres Komædie, der maatte opgives i sidste Øjeblik, da Peter Kristensen fik Hexeskud i Ryggen ved at trække Strømper paa, maatte hente Læge og ligger endnu og har havt de forfærdeligste Smerter og bliver indsprøjet med Morfin baade Nat og Dag.

Folk fra Landet var kommet herud og Folk fra Byen var paa Vej derved til Komædien, og de havde alle købt Billetter.

Mange kærlige Hilsener og Kys
fra Jeres altid hjertens hengivne

Tante Nina.

Svaneke, d. 22-10-19.

Min lille kæreste Pige takkes saa hjerteligt for det dejlige Besøg hos Jer forleden. I Søndags var jeg bedt sammen med Eduard og Inge til Lærer Lunds, det var Fru Lunds Fødselsdag, ogsaa Præstens og Hintsegaards var der og Dams Fløjtegaard, og hvor vi havde en dejlig Aften. Varm Kyllingesteg med Tilbehør, vi var bedt til Kl. 6. Herrerne spillede Kort, og jeg maatte spille Klaver, og Passiaren gik fortræffeligt.

Der var vist meget mere at fortælle, Du kæreste Elisabeth, men jeg bliver ofte afbrudt i Butikken. Desværre er der jo saa mange Ting man ikke kan faa, meget slemt, nu er her jo kun 8 Uger til Jul.

Synes Du ikke det er kedeligt, at vi skal give 15 Øre for et Brev. Herefter maa vi vist skrive paa aabne 10 Øres Kort. Lev rigtig vel Du kære Pige og Din kære Nehls, hvor er han dog sød, og hvor jeg længes efter ham. Hils din Mand og Onkel Nielsens.

Kærlige Hilsener og Kys
fra Din hjertens hengivne

Tante Nina.

Svaneke, d. 19-7-20.

Min kæreste Elisabeth skulde dog have at vide, at jeg har tænkt at besøge Jer paa Torsdag Aften med sidste Tog for at

holde Din kære Drengs Fødselsdag paa Fredag. Her er dog saa stille i Forretningen, saa jeg godt kan lukke paa Fredag.

Jeg var sammen med Din kære Moder i Gaar hos Inge. Dam hentede dem alle i Bil og kørte dem ogsaa hjem igen i Aftes, var det ikke pænt af ham.

Vi havde en meget rar Eftermiddag, jeg har jo ikke set Kristians Kone før, jeg synes rigtig godt om hende. Vi gik naturligvis paa Kirkegaarden og lidt omkring i Byen, og om Aftenen kom Mørups derop til Kaffe, de havde været med Grynegaards i Almindingen. De bad mig hilse jer.

Men hvor vi skal snakke sammen om Alt, hvad vi har oplevet, naar jeg kommer. Paa glædeligt Gensyn – Torsdag Aften min kære Pige og den kæreste Dreng jeg kender, tænk, at han bliver 10 Aar.

Mange Hilsener til Jer kære Tre
fra Din hjertens hengivne
Tante Nina.

Svaneke, d. 23-8-20.

Min kæreste Elisabeth takkes saa hjerteligt for det Kort Du sendte mig, mens I var paa Rejse. Jeg blev saa glad for det, og jeg tænker at kære Nehls synes udmærket godt om Hovedstaden med alle dens Herligheder.

Jeg fik jo lidt at vide af Gertrud – da hun var herude til Begravelsen. Ja, det var jo tunge Dage for Holsts, især for Mathilde, men nu synes jeg de bærer det saa roligt, især Hermandine, som jo siger, at hun ikke kunde ønske noget bedre for ham end at han maatte faa Hvile, saa ynkelig som han var. Jeg var meget glad for, at de kom herud fra Neksø, ogsaa Gertrud, vi havde det saa rart hos Inge.

Siden har jeg jo været sammen med Kristian og Julie her, og hun bad mig saa hjerteligt om at komme ud til hendes Fødselsdag den 7de, og det vil jeg gerne, især naar I Kære kommer, det haaber jeg vist. I kan vel cykle eller tage med Toget. Jeg tager en Vogn. Forretningen har gaaet saa godt i denne Maaned.

Nu har Dam solgt sin Bil til en Bidstrup i Sandvig. Den blev ham vel for dyr, saa mange Ture de har kørt i Sommer. Jeg har jo ventet lidt paa jer i Ferien, men nu skal jeg vel opgive det. Naar blot jeg maa se Jer den 7de Sept., saa vil jeg glæde

mig saa meget og høre om, hvordan Nehls syntes om det i København.

Jeg er saa flittig hver dag og hækler Blonder og sælger dem straks, det er saa dejligt. Lev rigtig vel mine kæreste To.

De kærligste Hilsener og Kys fra

Jeres egen *Tante Nina*.

Tante Nina kom dog ikke til moster Julies fødselsdag den 7. september 1920. I sangheftet »Ved Frøken Nina Hansens Jordefærd« ser jeg, at tante Nina blev begravet fra Svaneke Kirke torsdag den 9. september 1920. Tante Nina blev 71 år gammel.

Tante Nina faldt sammen på sin plads i Svaneke kirke under gudstjenesten søndag den 5. september og var død af en blodprop i hjertet. Mor havde frygtet tante Ninas død og græd meget, da moster Inge havde ringet fra Svaneke og fortalt, at tante Nina var død.

Tante Ninas død blev anledningen til det første store sammenstød mellem mine forældre og mors søster Inge og hendes mand i anledning af fordelingen af arven.

Tante Nina havde ikke efterladt sig noget testamente, og moster Inge og hendes mand påstod nu, at tante Nina gentagne gange havde sagt, at de skulle overtage huset og forretningen samt alt, hvad hun efterlod sig, når hun var død.

Det blev overladt til onkel Aksel, der var blevet overretssagfører i København, at ordne fordelingen af arven, og moster Inge skrev til ham og beklagede sig over sin trange skæbne. Det var hende, der som jordemoder måtte skaffe det nødvendige til hjemmets opretholdelse, mandens indtægt var kun ringe. De 5 børn, Thor, Karen, Magnus, Grethe og Niels skulle have en uddannelse af en eller anden art, eftersom de voksede til. Og hun kom med gentagne fordømmende og kritiske bemærkninger mod ham i sine breve angående de mange penge, faderen havde måttet sende over til ham, da han studerede i København.

Men mor tænkte ikke på at komme frem med brevet fra tante Nina af 20/4-1918, hvori tante Nina havde skrevet, at mor skulle have alt, hvad hun efterlod sig.

Moster Inges Breve til onkel Aksel gjorde imidlertid deres virkning, og resultatet af arvefordelingen blev, at moster Inge og hendes mand overtog huset med forretningen, pengene og alting efter tante Nina.

Men far protesterede og knurrede mod denne ordning og sagde, at det var meningsløst, at moster Inge og hendes familie skulle have alt, og at de ikke havde noget juridisk krav på at få mere end de andre søskende.

Siden den tid ville far aldrig besøge familien Dam i Svaneke, men mor og jeg kom der af og til.

Onkel Aksel havde sammen med moster Julie taget navneforandring til 'Hartlund'. Efter at onkel Aksel, nu overretssagfører Hartlund, havde levet som ungkarl i mange år, blev han gift med Karen Kofoed, der var farmaceut og gårdmandsdatter fra Ibsker.

Aksel og Karen havde været gode bekendte i omkring 12 år, før de blev gift. Det langvarige venskab mellem dem vakte nogen uro i de to familier, og bedstemor talte med sin yngste søn om, at det ikke kunne gå an, at han og Karen rejste til udlandet sammen i deres ferier og stadig fortsatte med at dyrke hinandens bekendtskab, når de ikke var gift. Bedstemor havde fået rapporter fra familien Kofoed og var klar over, at det var upassende og anstødeligt med den langvarige venskabelige forbindelse mellem de to unge mennesker.

Så omsider blev da Aksel og Karen ægteviede.

Stationsforstander Mejdahl havde startet en biograf i Åkirkeby, og Møller, bestyreren for el-værket, viste filmene, hvorved han fik en ringe bifortjeneste. Fru Møller og Viggo gik gratis i biografen, og mor og jeg kom der af og til sammen med dem. Men efter nogen tids forløb måtte biografen lukke, da den ikke kunne svare sig.

På den tid fandtes der to biler i Åkirkeby, en rød og en gul. Den røde tilhørte lægen. Den gule, der tilhørte dyrlægen, stod i hans åbne port parat til udrykning, men uheldigvis var der dog som regel altid noget i vejen med den, når dyrlægen skulle

bruge den, og så måtte han have fat i cyklehandler Madsen, der var den eneste i byen, der gav sig af med at reparere biler og også var i besiddelse af en af de få telefoner i byen.

Cyklehandler Madsen havde sit værksted for reparationer af cykler, men var ikke udlært som automekaniker, og man havde ingensomhelst garanti for, at han var i stand til at reparere en bil på forsvarlig vis. Nu begyndte Møller, værksbestyreren, at optræde som bilmekaniker, efterhånden som der var flere, der fik deres egen bil, og folk kom til ham og bad ham se på deres bil, når der var noget i vejen med den.

Undertiden kunne Møller, der jo var udlært som maskinist og ikke som automekaniker, finde ud af at reparere en bil, til andre tider måtte han opgive det, og så måtte ejeren til autoværkstedet i Rønne med vognen.

Møller blev efterhånden mere og mere optaget af at hjælpe folk med deres biler, og dette havde til følge, at han ikke kunne afse tid til at passe sit arbejde som bestyrer på el-værket, og så måtte hans søn Viggo hjælpe til med at passe det.

Skolens pedel, Anker Hansen, havde mange børn, og pedellønnen forslog ikke til familiens underhold. Han var egentlig maler af profession og arbejdede stadig som maler samtidig med, at han var skolens pedel, men da malerarbejdet var sæsonarbejde, var han tillige fisker. Jeg legede med hans børn.

Da jeg var 10 år gammel, fik jeg min egen cykel, efter at jeg først havde lært at cykle på mors cykel, og nu for jeg omkring på cykel i det uendelige sammen med 2 af maler Hansens drenge. En anden af vore yndede fritidsbeskæftigelser var at klatre i træerne, og derved kunne det ske, at tøjet blev revet i stykker, og at man fik rifter og sår på arme og ben, hvilket vakte en vis irritation i hjemmene. Men de voksne mente dog, at den slags unoder nu engang hørte til en drengs opvækst og ville forsvinde med alderen.

I 10-års alderen blev Viggo Møller og jeg KFUM-spejdere, og i sommeren 1921 var vi med på sommerlejr i Tejn i 14 dage sammen med KFUM-spejderne fra Nexø. Det var spændende at rejse teltene og sove derinde og færdes ude i naturen hele

dagen og lave mad på bål. Lederen Åkjær, der var kommis hos isenkræmmer Kofoed, holdt andagt morgen og aften. Da Viggo og jeg havde været spejdere i et par år, flyttede Åkjær til Nexø, hvor han fik sin egen isenkramforretning, hvorefter spejderbevægelsen i Åkirkeby blev opløst.

Det var nu meningen, at jeg skulle lære at danse på frk. Jensens danseskole på Kanns hotel, og jeg blev indmeldt der, men var så ked af undervisningen, at jeg holdt op efter at have været med et par gange. Frk. Jensen havde ord for at være noget hårdhændet overfor eleverne. Senere blev der startet en anden danseskole på Højskolehjemmet, og der var jeg med et helt år.

Gertrud Munck havde på den tid solgt Kanns hotel og havde købt et hus i Åkirkeby. Senere solgte hun huset til en hjemvendt dansk-amerikansk enkefrue, fru Glud, hvorefter Gertrud flyttede til København, hvor hun fik en lejlighed i Gothersgade.

Jeg kom meget hos dyrlæge Nissen Petersens, der havde en datter, Gudrun, eller Pylle, som hun blev kaldt, og to sønner, Jacob og Ivar. Pylle var nogle måneder yngre end jeg, og de to brødre 2-4 år yngre end Pylle. Vi legede, og når Pylle, Jacob og Ivar var uartige og jeg med dem, så fik de dask, men jeg gik fri. De kunne f. eks. finde på at råbe og skrike i munden på hinanden, og engang foreslog de, at vi skulle lege 'Barber'. De kom med en saks, og jeg klippede Jacob, så han så forfærdelig ud, og derefter faldt jeg i unåde i nogen tid.

Isenkræmmer Kofoeds havde 2 børn, en søn, Poul Aksel, et par år ældre end jeg, og en datter, Kirsten, et par år yngre end jeg. Jeg kom meget i deres hjem. Poul Aksel fiskede, fordi hans far nu engang havde fiskeredskaber i forretningen, og han havde tamme fugle; f. eks. havde han engang en allike, der kunne sige enkelte ord. Poul Aksel gik med den på skulderen ude i byen, og den præsterede at fjerne værdigenstande fra dr. Madsens hus i vestkanten af byen. De forsvundne genstande, sølvteskeer, gafler og lignende, blev senere fundet på allikens tilholdssted i en kasse på loftet hos Poul Aksel. Til andre tider havde han duer på loftet.

Poul Aksel ville underkue den yngre søster, Kirsten, og der lød bestandig klagende udråb fra forældrene som protest mod hans overgreb overfor søsteren. Der blev også gjort oprør fra hendes side, og snart var det ham, der generede hende, og så var det hende, der generede ham. »Nej, Akke, det må du ikke gøre, —« »Nej, lille Kitte, det må du ikke, —« lød det gang på gang fra faderen eller moderen, men irettesættelserne blev fremsat på en veg og lemfældig måde, og far var meget forarget over deres blødsødne og svage irettesættelser og vrængede dem efter, når han og mor kom hjem fra besøg hos Kofoeds. Hans irettesættelser overfor mig var absolutte og skarpe, og jeg hadede dem og ham, men vovede ikke åbenlyst at vise det, men mine følelser var også blandede. De havde jo alligevel ret for det meste, de to gamle.

Mor ville, at jeg skulle lære at spille på flyglet, et Hornung & Müller mahogni-flygel, som hun havde fået i bryllupsgave af sin mand, og i 11-års alderen begyndte jeg at få undervisning hos onkel Nielsen. Han underviste i orgelspil og havde ikke klaver, men far ville, at jeg skulle undervises af ham, da han kun forlangte 25 øre i timen, mens frk. Jensen i Jernbanegade, der underviste i klaverspil, tog 1 kr. i timen.

Viggo Møller gik hos frk. Jensen, men både han og jeg afskyede spilletimerne inderligt, og for mit vedkommende var undervisningen ret meningsløs, da jeg skulle øve mig på flyglet og spille på orgel hos onkel Nielsen, og jeg lærte da heller aldrig at spille ordentligt på klaver.

Borgerskolen havde 6 klasser. Far var klasselærer i 6. klasse, og her lærte jeg ham at kende som en dygtig og respekteret lærer. Han underviste i dansk og tysk og havde hver dag en skriftlig opgave til os, og mens vi var fuldt optaget af løsningen deraf, sad far foran katederet og læste 'Politiken'.

Jeg må sige, at der herskede en rolig arbejdsstemning i klassen i hans timer. Avisens stadige knitren havde formodentlig også en beroligende indflydelse på gemytterne. Af og til sænkede han bladet og så over brillerne undersøgende ud over klassen, og det hændte, at han hældede sig en smule over til

den ene side og slap en hørilig vind, der ikke gjorde den i forvejen noget blandede atmosfære i klassen mere frisk. Dette vakte hos enkelte af eleverne en ustyrlig munterhed, der dog hurtigt blev neddæmpet ved et blik over brillerne fra far.

Når han var færdig med gennemlæsningen af avisen, foldede han den omhyggeligt sammen og stak den ned i inderlommen. Nu var den dygtigste elev også færdig med opgaven og gik op til katederet og fik den gennemgået, og kammeraterne fulgte efter, så snart de var færdige.

Far kunne også bruge spanskrøret, men det skete ikke ofte. Byens postmester havde mange sønner og kun en datter. Drengene var nogle af de mest uartige i skolen, hvad min far og deres far var enige om, og far gav dem prygl, når de blev for slemme, hårde slag af spanskrøret i bagdelen, og han sagde det rent ud til deres far, der havde fortalt, at der også af og til vankede prygl derhjemme.

De mere frisindede opdragelsesmetoder begyndte at vinde indpas i hjem og skole, men far holdt på den gamle strenge opdragelse, og han og andenlærer Larsen var enige om, at visse børn undertiden kunne være så uartige, så det var nødvendigt at gribe til spanskrøret for at bringe dem til fornuft.

Nogle af forældrene mente, at det var i sin orden, at deres børn fik prygl i skolen, når de var uartige, mens andre holdt på, at de nok selv skulle give deres børn de prygl, de skulle have.

Far har aldrig givet mig lussinger eller prygl.

Far var meget omhyggelig med sit udseende. Han var høj og slank og sørgede for at holde sig »i form«. Han var mådeholden med mad og drikke. Han gjorde morgengymnastik og pustede og stønnede derved som et helt tærskværk, skønt han gjorde gymnastik efter I. P. Mullers system, der lægger vægt på, at åndedrættet naturligt og uhindret skal følge øvelserne. Derefter tog han koldt styrtebad.

Han spejlede sig omhyggeligt, når han barberede og frise-rede sig, alt imens han skar de frygteligste grimasser. Han havde et meget fint, tykt og glat mørkegråt hår. Far var velklædt. Hans jakkesæt blev syet af den dygtigste skræddermester i

Rønne af det bedste stof. Hver eftermiddag gik han en lang tur præcis som et urværk, så folk kunne stille deres ure derefter.

Onkel Karl havde mange interesser. Han fik undervisning i tysk og fransk, og i sine ferier tog han ud på langfart til de sydlige lande, ligesom han også rejste en del i Skandinavien, hvor han kunne rejse gratis med toget. I sommertiden spillede han tennis på byens tennisbane, og om søndagen cyklede han ud sammen med venner og bekendte. Onkel Karl holdt meget af at læse, og hans bøger hobede sig op i den mellemste stue, hvor den ene væg var dækket af bogreoler. Hans bogsamling bestod især af rejsebeskrivelser og religionsvidenskabelige bøger, deriblandt f. eks. Veda-bøgerne.

Nu skete der det, at en af hans venner, den unge lærer Nielsen, døde af tuberkulose fra sin unge kone og deres to små børn, en dreng og en pige. Den unge enke, Ellen Nielsen, var lærerinde og kunne forsørge sig selv og sine børn. Hun havde sammen med sin mand været en ivrig tennisspiller, og de havde spillet tennis med onkel Karl, og om vinteren havde de haft regelmæssige kortspilsammenkomster sammen med onkel Karl, Johanne og moster Julie.

Efter lærer Nielsens død fortsatte de øvrige deltagere i kortspilholdet deres spilleaftener som sædvanligt. Og der var nu en anden af onkel Karls venner, en ung læge, hvis kone ikke var interesseret i korpil, der indtog lærer Nielsens plads. Denne læge fik senere en uheldbredelig sygdom og hængte sig. Onkel Karl fortsatte sine besøg i hjemmet hos Ellen Nielsen også udenfor spilleaftenerne, og de cyklede ud sammen og tog af og til om søndagen i sommertiden ud på en længere tur med madkurv sammen med børnene.

Når bedstemor var sammen med mor enten oppe på stationen eller hos os, samdelte de deres ængstelse for, at onkel Karl skulle gifte sig med Ellen Nielsen, så bedstemor skulle blive husvild.

Bedstemor var stadig meget svagelig. Mor har indgående fortalt mig om en kørselsulykke, som hendes forældre var ude

for, mens de boede i præstegården. De havde været ude på en gård i sognet til aftenselskab, og bedstefar var selv kusk. Nu blev det på hjemturen uvejr med lyn og torden, og hestene løb løbsk. Vognen væltede ned i grøften, men bedstefar holdt fast i tømmerne og fik hestene standset og vognen trukket op, så de kunne fortsætte hjemturen.

De var begge blevet meget forslåede, især bedstemor, der havde slået ryggen slemt og havde mén derefter resten af sit liv. Derefter kørte bedstefar aldrig mere, men forpagteren måtte køre for dem, når de skulle ud.

Når bedstemor nu besøgte os i Åkirkeby, blev hun hentet på stationen af en vognmand i en firehjulet enspændervogn med kalesche, der også kørte hende til stationen, når hun skulle hjem. Hun var for svag til at gå fra stationen hen til os.

XVI

12 år gammel begyndte jeg på realskolen, der lå mod syd foran byens anlæg. Realskolen havde 5 klasser. Jeg kom ind i 3. klasse A., hvor lærer *Petersen* var klasselærer. Han var ny ved skolen og var en meget smuk og veludviklet ung mand, der blev almindeligt beundret af drengene. Senere, efterhånden som tiden gik, opstod der utallige konflikter i hans timer. Han underviste i verdenshistorie, fysik og gymnastik, og hans undervisning især i fysiktimerne blev efterhånden som uvejr med torden og hagl. Man blev gennemheglet og umuliggjort og latterliggjort, hvis ikke man kunne lektien til punkt og prikke, og han var opfindsom, så man vred sig af latter over hans fremstilling af, hvor komisk det var, at en eller anden af kammeraterne ikke kunne sin lektie, mens den uheldige elev følte sig fuldkommen tilintetgjort efter en sådan overhaling.

Da jeg havde gået $\frac{1}{2}$ år i 3. klasse A., blev jeg flyttet til 3. klasse B., da lærerne mente, at jeg var for dygtig til at fortsætte i A.-klassen. Jeg skulle ligesom være dygtigere, end jeg i virkeligheden var. Det var en ulidelig tilstand. Men far, der havde fået en meget fin lærereksamen og en tillægseksamen på

universitetet, var et stort lys, og så skulle jeg også være det, mente man.

I foråret 1923 blev Poul Aksel Kofoed konfirmeret. Jeg foreslog, at mine forældre, der var inviterede til festen, skulle forære ham en fodbold, hvilket imidlertid efter mine forældres mening ville være en ganske ekstraordinær konfirmationsgave, og forslaget blev torkastet af far, men da han var i den største forlegenhed for, hvad de skulle forære ham, så endte det alligevel med, at de købte en fodbold.

Da de kom hjem om aftenen på konfirmationsdagen, fik jeg et referat af festligheden. Poul Aksel, der fik undervisning i klaverspil, havde sat sig til at spille en lektie igennem på klaveret, mens gæsterne var der, og det irriterede far. Desuden havde de lagt mærke til, at han havde været lidt for voldsom til at underkue søsteren.

Næste dags eftermiddag skulle fodbolden prøves. Poul Aksel hentede mig, og vi løb hen på fodboldbanen sammen med nogle drenge, der altid hurtigt kom til, når det rygtedes, at Poul Aksel var ude med et eller andet nyt, der skulle prøves. Han var ligesom sin far godmodig og venlig mod alle og var meget populær blandt byens drenge.

På fodboldbanen blev flokken delt i 2 hold, og spillet begyndte. På et vist tidspunkt fik jeg fat på bolden og for frem mod målet med den, men idet jeg skulle til at skyde bolden i mål, stødte min fod mod kanten af et klippestykke, der stak frem under græsset, og slaget var så voldsomt, så jeg faldt jamrende omkuld med de stærkeste smerter i den store tå. Jeg blev hjulpet op og hinkede grædende hjemad støttet af et par kamerater. Mor hjalp mig i seng og lagde varmt omslag om foden, og dr. Madsen blev tilkaldt.

Jeg måtte nu holde sengen i et par dage, til den værste smerte havde fortaget sig, og fru Madsen, der var massøse, kom og gav mig massage på tåen og foden. Senere humpede jeg selv hen til fru Madsen og fik massage. Smerterne forsvandt, og stortåen blev rask, men det viste sig nu, at den var og blev stiv i det yderste led, og da jeg mange år senere kom

på session i København, blev jeg kasseret til soldatertjenesten på grund af min stive stortå.

Frk. Ødbergesen, der ikke var helt ung, var klasselærerinde i 3. B. Hun var en udmærket lærerinde, der forstod at vække vor interesse for sine fag. Hun underviste i engelsk i de første klasser, og i 4. og 5. klasse underviste hun desuden i fransk, der var et valgfrit fag. Jeg var blandt de 4 drenge, der meldte sig til franskundervisningen.

I tysk havde vi en ung lærerinde, frk. Kofoed. Hun kunne ikke holde disciplin, og der var snakken og spektakel og ballade i hver eneste time hos hende. Jeg hørte til de mere stilfærdige og kunne iagttage spektaklerne og indse, at det var umuligt at lære nogetsomhelst tysk under disse omstændigheder. Undertiden græd hun voldsomt, og så kunne der falde lidt ro over klassen, og de småsnakkede nu mere stilfærdigt, til klokken ringede til frikvarter. Dette inferno i tysktimerne varede ved i det halve år, jeg gik i 3. klasse B.

Lige før sommerferien forlod frk. Kofoed skolen for at blive gift med en mand, som hun gerne ville giftes med, og hun strålede som en sol og smilede og lo, da hun fortalte, at hun skulle giftes, og derpå bød klassen og skolen sit endelige farvel.

I 4. klasse fik vi en ny tysklærerinde, frk. Bertelsen. Hun var ganske ung, og hun var dygtig og forstod at holde disciplin, så i hendes timer lærte vi virkelig noget. Det varede nu ikke længe, før drengene begyndte at snakke om, at der måtte være 'noget' mellem frk. Bertelsen og hr. Petersen. Det viste sig nemlig, at hun fra tid til anden dukkede op i klassen med røde forgrædte øjne, mens han skældte og smeldte værre end nogensinde i sine timer. Det måtte sikkert være tegn på, at de var forelskede i hinanden. Det var nok det, der var i vejen med dem.

Min sidekammerat i 4. klasse var Poul Aksel Kofoed. Han var ikke glad for at gå på realskolen, havde gået et år tidligere i 4. klasse, men var ikke blevet rykket op i 5. Et par dage om ugen havde jeg intet hjemmearbejde, og så opsøgte jeg de to kammerater Viggo Møller og Poul Aksel, og vi gik ud sammen og mødtes med andre drenge i anlæget.

Her blev flokken delt i 2 partier, og så legede vi krigslege. Vi var voldsomme og daskede hinanden med kviste, som vi rev af træerne. Nogle sår og skrammer fik man altid, men så lærte man også at være mere forsigtig, og hjemme fik man jod og plaster på sårene.

En eftermiddag først i november var vi nogle drenge oppe på loftet hos Poul Aksel for at lave pile. Vi havde i forvejen lavet buer af grene af hasselbuske og havde samlet en del fyrre-pinde, som vi nu snittede til pile med vore lommeknive, og Poul Aksel kom med ståltråd fra faderens forretning til at surre om pilespidserne.

Da dette arbejde var gjort, skyndte vi os afsted ud i skoven vest for byen, Kannikeskoven, der var en ret stor skov. Her havde vi aftalt at mødes med de øvrige drenge, der alle havde deres buer med og nu fik pile af os. Jacob Nissen Petersens far havde forbudt ham at deltage i vore krigslege, men han var alligevel mødt op.

Den ny postmesters drenge var der. Deres forældre, der netop var flyttet til Åkirkeby fra Jylland, havde 3 børn, hvoraf de to ældste var drenge, og de var ivrige deltagere i vore krigslege, og det var faktisk dem, der ville ud i Kannikeskoven, for der var for åbent i anlæget, og folk kunne se, hvad der foregik, og kom med kommentarer af mindre gunstig art, som f. eks. at: »de drenge skulle ikke have lov til at lege så vildt.«

Nu var vi altså samlet i Kannikeskoven og var delt i 2 lejre, og kamphandlingerne begyndte. Pilene susede gennem luften, og man dækkede sig bag træerne. Det var ved at blive mørkt mellem skovens træer, da Poul Aksel blev ramt af en pil i det ene øje og faldt klagende omkuld, og alle forstod, at nu var det sket, som man længe havde frygtet.

Poul Aksel blev hjulpet op, og hele klyngen marcherede med ham tilbage til byen. To kammerater fra hans lejr støttede ham, for han kunne ikke rigtig se og klagede over, at det gjorde forfærdelig ondt i øjet. Vi nåede hjem med ham og fik ham afleveret til hans forældre. Undervejs var de fleste deltagere faldet fra. Da jeg kom hjem, fortalte jeg, hvad der var sket, og at det var mig, der havde skudt pilen ud mod Poul Aksel.

»Ja, det har jeg sagt hele tiden,« sagde far, »det kunne ikke gå –.«

Poul Aksel blev omgående undersøgt af læge Madsen, der beordrede ham sendt til en specialist i København, og faderen rejste med ham dertil. Efter kort tids forløb blev han sendt hjem med bind for øjet til fortsat behandling hos dr. Madsen. Der var brud på hornhinden. Det voksede sammen efter nogen tids forløb, og Poul Aksel fik sit fulde syn. Efter dette uheld var det slut med vore krigslege.

Poul Aksel vendte ikke tilbage til realskolen efter dette ulykkestilfælde. Da hans øje var blevet helbredt, hjalp han sin far i forretningen, og han var egentlig glad for at slippe for den noget forhadte skolegang. Senere fik Poul Aksel en 2-årig handelsuddannelse på Købmandsskolen i Rungsted.

Bedstemor, der i nogen tid havde været mere svagelig end sædvanligt, var nu sengeliggende og fik med regelmæssige mellemrum besøg af lægen, dr. Jørgensen, der havde efterfulgt dr. Vernøe, som for et par år siden var flyttet til København. Onkel Karl ringede i den anledning dagligt til mor. Han var meget meddelsom, og bedstemors svagheder blev grundigt gennemgået pr. telefon mellem de to. Bedstemors syn og hørelse var blevet svækket betydeligt med alderen, og onkel Karl og mor drøftede, hvorvidt hendes åndsevner var svækkede.

En dag omkring midten af december, da vi var i færd med at spise middagsmad, ringede onkel Karl og fortalte mor, at bedstemor netop var død. Mor græd meget. Dette budskab var jo nok ventet og forberedt gennem samtalerne med onkel Karl, men alligevel kom det som et chock for mor. Vi fik medisterpølse den dag, og det var noget, jeg holdt af.

Efter begravelsen var der en noget spændt atmosfære i familien i anledning af, at arven efter bedstemor skulle fordeles mellem de 4 søskende og deres 2 ældre halv søskende. Spændingen blev i det væsentlige fremkaldt af onkel Kristian på den ene side og moster Inge på den anden. Det blev atter overladt til onkel Aksel, overretssagføreren, at ordne fordelingen af arven, og onkel Kristian og moster Inge lod ham hverken få rist

eller ro for deres træk og tryk, så længe arvespørgsmålet ikke var afgjort.

Onkel Kristian talte gang på gang med onkel Aksel på hans kontor i København angående arven, og moster Inge i Svaneke skrev breve til onkel Aksel, der knitrede af forslag om fordelingen af arven, og hun forstod at appellere til hans medlidenhed og lod bekymringerne for sine 5 børn komme fuldt ud til orde, ligesom det var sket, da det gjaldt arven efter tante Nina, mens hun atter kom med bemærkninger om de mange penge, han havde modtaget fra deres far, da han studerede, og hans samvittighed var sårbar i den henseende.

Efter bedstefars død havde onkel Aksel fået svære anfald af samvittighedsnag. Han havde tale med mor derom, så hun kunne forstå, at han angrede sin vedholdende trækken på faderens ikke alt for rigelige indkomst.

Nu blev det ret hurtigt bestemt, at moster Julie skulle flytte op på stationen og holde hus for sin 10 år yngre halvbror, og at bedstemors møbler og sager skulle forblive oppe på stationen hos de to ugifte søskende.

Denne gang klarede onkel Aksel nogenlunde at få de penge og værdigenstande, som bedstemor havde efterladt sig, fordelt, så Kristian og Inge fik deres part, uden at det blev på nævneværdig bekostning af de andre søskende. Men far knurrede og klagede over, at mor igen havde fået for lidt.

Jeg blev konfirmeret i efteråret 1924, og i den anledning havde vi mange gæster: tante Laura og onkel Nielsen, Gertrud, onkel Karl, moster Julie, Johanne, dr. Gudjohnsens fra Rønne, isenkræmmer Kofoeds, Møllers og Nissen Petersens. Jeg fik mange gaver: to tegnebøger, en læderkuffert, en kitbag med lås af onkel Karl, en sort lædermappe, en Mont Blanc fyldepen samt en guldslipsnål. Af mine forældre fik jeg et armbåndsur. Jeg fik også penge samt fint indbundne bøger. Møllers forærede mig »Stilk & Co« af Kipling.

Hen på eftermiddagen forlod jeg de voksnes selskab og gik ud på gaden, hvor jeg traf nogle drenge, der havde en leg på cykel i gang. Man cyklede om kap gennem legepladserne, rundt

om skolebygningerne, pedelhuset og overlærerboligen. Der var tre legepladser, og skønt det var forbudt at cykle på legepladserne, tog jeg del i rundkørslen. Hvem kom først to gange gennem legepladserne, rundt om bygningerne og ud på startstedet på gaden? Det var den vilde jagt. Et særligt farligt sted var udkørslen fra den legeplads, der lå mellem pedelhuset og haven omkring overlærerboligen, da den førte ud til Østergade, hvor der var trafik fra begge sider.

Nu var der en dreng fra en gård oppe for enden af doktorbakken, som kørte på sin mors cykel, og han stod på pedalerne, da han ikke kunne nå sædet, og idet han for ud fra legepladsen mod Østergade, kom der en bil kørende, men skønt manden ved rattet, der havde set drengen, bremsede kraftigt op, blev cyklen ramt, så drengen væltede om på gaden.

Jeg løb ind og fortalte, hvad der var sket, og nu var det så heldigt, at der var en læge blandt gæsterne, dr. Gudjohnsen, der straks løb ud og undersøgte drengen, der var kommet på benene, og det viste sig, at han var uskadt, og at cyklen heller ikke var beskadiget.

Dr. Gudjohnsen tog dog drengen med ind i huset, og han blev lagt på chaiselongen på kontoret, og der blev sendt bud efter dr. Madsen, der kom og undersøgte drengen, og da han ligeledes erklærede, at drengen var uskadt, blev han sendt hjem.

Der blev talt en del om dette uheld blandt gæsterne. Hvad kunne der ikke være sket, og det var jo strengt forbudt at cykle på legepladserne, og man måtte tage sig i agt.

Næste dag tog far den største og mest solide af de to tegnebøger, jeg havde fået i konfirmationsgave, i sin besiddelse, »da jeg jo ikke havde brug for mere end een tegnebog,« som han sagde.

Far traf postmester *Marker*, den ny postmester i Åkirkeby, på Kanns hotel, hvor herrerne havde en klub for kortspil. Hr. og fru Marker kom fra Jylland og blev optaget blandt de øvrige jyder i »Det jyske Selskab«.

Efterhånden blev der blandt folk i byen talt en del om postmester Marker og fru Smith, og snakken udviklede sig til en

forfærdelig sladderhistorie om, at fru Marker var jaloux på fru Smith, da hendes mand, postmesteren, vistnok havde haft for meget at gøre med fru Smith, som var meget alene hjemme om aftenen, da Smith ofte gik hen på Kanns hotel.

Der opstod splid i de omtalte to familier, og postmester Markers holdt sig nu udenfor den almindelige selskabelighed blandt jyderne.

Man kunne ikke blive klar over, om Marker var hjemme hos familien om aftenen, eller hvor han ellers opholdt sig, og så blev der sagt, at hans kone var jaloux uden grund, og mor sagde, at det var sygeligt. Far sagde, at det var vidtløftig snak. Ordet »vidtløftig« var et af min fars yndlingsudtryk, som han f. eks. brugte om noget, der var uanstændigt, eller om en person, der var meget talende etc.

Manufakturhandler Henriksen havde en kone, der var tilbøjelig til at komme med skrappe udtalelser så om den ene og så om den anden. Nu havde hun sagt, at stationsforstanderen havde stjålet kul af stationens lager til sit eget private forbrug, og denne beskyldning fremkaldte en voldsom vrede. Folk delte sig i to partier, hvoraf det ene holdt med fru Henriksen og det andet med stationsforstanderen. Det endte med, at fru Henriksen måtte tage sine udtalelser i sig og give stationsforstanderen en undskyldning. Far sagde, at fru Henriksen var noget vidtløftig.

Men nu skete der noget, der satte sindene i voldsom bevægelse på en helt anden måde. Åkirkeby havde fået en ny politibetjent, der kort efter sin ankomst til byen slog en ung mand ihjel.

Den unge mand var postbud og ugift. Han havde nok fået for meget at drikke og havde været aggressiv, og for at bringe ham til fornuft havde politibetjenten slået ham oven i hovedet med sin gummiknippel med det resultat, at den unge mand faldt om og var død på stedet.

Politibetjenten blev suspenderet fra sin stilling i nogen tid, mens der blev foretaget forhør og undersøgelse i sagen, men der blev ikke rejst nogen anklage mod ham i anledning af ulykken, der blev betragtet som et »hændeligt uheld«. Folk

mente også, at det, der var sket, måtte være straf nok for ham i sig selv.

XVII

I juni måned 1925 fik jeg preliminæreksamen med gode karakterer i alle fag og med mgx i gennemsnit.

Jeg var blevet indmeldt i 1. G. på den nysproglige linie på gymnasiet i Rønne, hvor jeg skulle begynde efter sommerferien.

I sommerferien fik jeg privat undervisning i latin i Rønne, først hos rektor *Kofoed*, gymnasiets rektor, og da han rejste på ferie hos en af hans gamle elever, *Henry Lund*, der netop var blevet student og skulle begynde på universitetet i København efter sommerferien.

»Han er bedre til at undervise end jeg,« sagde rektor, og det erkendte jeg som sand selverkendelse fra rektors side.

XVII

Far havde en kusine i Rønne, der var gift med havnearbejderformand Bayer. De havde mange børn og havde det småt i økonomisk henseende.

Kort efter, at jeg havde fået preliminæreksamen, besøgte vi fars kusine i Rønne. Hendes mand var død året i forvejen, og mine forældre fik nu den ordning med fru Bayer, at jeg skulle bo og spise hos hende, når jeg begyndte på gymnasiet efter sommerferien. Hun havde sit eget hus med en lille have, og der var et loftsværelse ovenpå, hvor jeg kunne bo.

Fru Bayers ældste datter, Engeline, var gift med en styrmand og boede i København, og da det var deres mening at flytte til Bornholm, havde de anbragt deres 10-årige søn, Erik, hos hendes mor, indtil de havde fundet et sted at bo derovre.

Kort efter, at jeg var flyttet ind hos fru Bayer, købte Engeline og hendes mand et traktørsted »Skovly«, midtvejs mellem

Rønne og Hasle. Det var meningen, at Erik, der gik i 1. medlem i Statsskolen i Rønne, skulle blive boende hos bedstemoderen, til han havde fået mellemskoleeksamen. Hans forældre kom ofte på besøg.

Under krigen havde faderen sejlet på Middelhavet med et skib, der blev torpederet og sank, men mandskabet blev reddet. Han var nu meget urolig og nervøs, og det var hans kone også. Når de var på besøg hos moderen, rettede de ustandseligt på deres søn, og Erik, der ellers var en rask og frejdig dreng, blev synligt nervøs, når han var sammen med forældrene.

Fru Bayer fortalte mig alt muligt om sine forhold, hvilket irriterede Engeline, der var klar over dette.

Den ældste søn, der var styrmand, var blevet skilt fra sin kone, med hvem han havde to børn. Han havde truffet en anden kvinde, som han skulle giftes med. Jeg var sammen med dem hos fru Bayer. Sønnen var urolig og hvileløs med et flakkende blik. Hans veninde var rolig og velklædt og så meget godt ud.

Fru Bayer fortalte også om min fars forældre. Moderen var død, før far giftede sig med min mor.

I den første sommerferie, efter at mine forældre var blevet gift, rejste de på besøg hos min fars far og hans fætter, der var manufakturhandler i nabosognet Vesløs. Min mor ønskede stadig, at far af og til ville besøge sin far, så vi også kunne komme der, men det skete ikke. Far ville blive på Bornholm i sine ferier.

Han ringeagtede sin far, fordi han var uvidende og fattig og gjorde sig fattig ved at gå i kaution for folk, der havde sat sig i gæld.

Jeg har aldrig set min farfar, der døde under krigen i efteråret 1917, da jeg var 7 år. Far rejste over til begravelsen. Derefter beklagede han sig atter over, at faderen havde været alt for uforsigtig og letsindig med sine penge og var gået i kaution for folk, der ikke kunne betale deres gæld, og derved var der gået nogle penge tabt, som far skulle have haft. Hvad salget af husmandsstedet indbragte medgik til at betale faderens kautionsgæld, og der blev intet overskud til min far.

Nu fortalte fru Bayer, at min fars forældre aldeles ikke havde været så fattige, som min far havde givet mig indtryk af, at de var. Nej, deres husmandssted var nærmest som en lille gård, og mine bedsteforældre i Thy havde været velstående folk. Hendes far, min fars farbror, havde været fisker i et sogn ved Limfjorden, og de var til tider meget fattige.

Fru Bayer havde dårlige ben og havde fået skinnebessår, og hun klagede og jamrede over, hvor syg og elendig hun var, men på den anden side var hun også gemytlig, og når jeg fortalte noget sjovt fra skolen, så morede vi os kosteligt.

Erik var en meget livlig dreng. Han fortalte, hvordan drenge i København holdt sjov med politiet, »strisserne«, og drillede dem, og jeg syntes, det var interessant at høre, hvad de kunne finde på.

Det var fra begyndelsen meningen, at jeg skulle have kosten hos fru Bayer, men det blev hurtigt for meget for hende at lave mad til mig også, og så blev det da bestemt, at jeg skulle have middagsmaden fra KFUK. Jeg hentede så maden i en lille spand og spiste i stuen hos fru Bayer. I den ene ende af stuen stod der en mægtig stor dobbeltseng, hvor hun og drengen sov, og for enden af sengen stod spisebordet, hvor vi spiste. Det var fattigt og elendigt.

Mine forældre kendte ikke forholdene her, for det var anderledes, når vi kom på besøg, dengang Bayer levede. Da var fru Bayer mere rask, og Bayer var pæn og gemytlig, og da sad vi i Beddestuen, og så virkede det hele ikke så sammenklemt og sølle.

Far så ned på familien Bayer, fordi de var fattige, og han var bange for, at de skulle søge økonomisk støtte hos ham, men da han så kunne få mig anbragt der for en billig betaling, så holdt han sig ikke tilbage. Så pressede han sin kusine til, at hun skulle tage mig i huset som logerende.

Engeline, der syntes, at den betaling, moderen fik for at have mig boende, var for ringe, mente desuden, at moderen var for svag og for syg til at have en logerende i huset, og i den anledning har hun sikkert forhandlet med min far i telefonen. Efter et par måneders ophold hos fru Bayer lejede mine for-

ældre så et værelse med fuld pension til mig på KFUK. Her fik jeg et stort, godt hjørneværelse med kakkellovn. Jeg købte selv brændsel og fyrede op i kakkellovnen. Maden var udmærket.

Efterhånden lærte jeg lærerne og de nye kammerater at kende. *Poul Sommers* forældre havde et hus med have i den sydlige del af byen. Hans far var lærer ved kommuneskolen i Rønne og havde været lærer ved Borgerskolen i Åkirkeby, da min far kom dertil i 1898 og i nogle år derefter.

Kristian Kroghs forældre havde et hus mod syd ved indgangen til Galløkken, der var en stor åben plads med flere fodboldbaner, der også blev brugt af skolen. Hans far var stabs-officiant.

Elisabeth Hjorth og hendes bror *Jørgen*, der var godt et år ældre end søsteren, gik begge i min klasse. Deres far var fabrikant og ejede et større hus ikke langt fra skolen.

Elsa Kofoed boede i Hasle og cyklede til skolen hver dag, frem og tilbage. Hendes ældre søster gik i 3. G. De kendte en familie i byen, hvor de kunne bo, hvis føret var ufremkommeligt i nogen tid om vinteren.

Egil Bohns far var førstelærer i Klemensker, og Egil cyklede ligeledes til og fra skolen hver dag.

Erik Hansens far var *skomager*. Han tilhørte et andet miljø og havde ikke forbindelse med kammeraterne udenfor skoletiden.

Poul Hansen, der var søn af handelsskolebestyreren, var dygtig, men meget tilbageholdende og genert.

Inger Dams forældre hørte til »De Møllerske«, et trossamfund, der svarer til Indre Mission i det øvrige land.

Endelig var der en gårdmandsdatter, *Karen Kofoed*, som jeg havde gået sammen med i realskolen i Åkirkeby. Hun var den eneste, der havde fået preliminæreksamen med udmærkelse. Hun boede hos en familie i Rønne. Hun var genert og tilbageholdende, men var meget dygtig til alle fag. Nu og da talte jeg lidt med hende om lektierne.

Gymnasiet i Rønne havde to grene, en nysproglig og en ma-

tematisk. Egil Bohn og jeg var de eneste drenge, der sammen med 4 piger hørte til den nysproglige gren. De øvrige elever var matematikere. Lærerne sagde De til eleverne. Pigerne var damer og blev kaldt »frøken« af lærerne.

Frk. *Noack*, der var vor klasselærer gennem alle 3 år, underviste i Dansk og græsk og romersk oldtidskundskab. Hun var ikke ung, men hendes hår var dog ganske sort med enkelte grå stænk. Hendes kjoler var mørke og gik til gulvet, og hun kom gående med lange, energiske skridt og svingende mandhaftige bevægelser. Opmærksomheden var mere spændt, og der var mere ro og stilhed i frk. *Noacks* timer end i nogen af de andre læreres timer.

Frk. *Noack* blev let irriteret, og så blev hendes stemme hvas og hård, og hendes ansigt fik et meget utilfreds, næsten vredt udtryk. »De spilder min tid –«, »Pjat«, var udtryk, hun brugte ret ofte, når hun var blevet irriteret over, at en elev ikke kunne gøre rede for en lektie, og så vidste man, at det var helt forkert, det, man havde fremstammet, og at man altså ikke havde forberedt sig tilstrækkeligt. Hvis man flere gange kom i den situation, blev der i karakterbogen, der skulle underskrives i hjemmet en gang om måneden, afgivet en meddelelse om, at hans eller hendes præstationer lider under utilstrækkelig forberedelse.

I frikvartererne efter frk. *Noacks* timer efterlignede man hendes udtalelser: »Er De så færdige –«, »Kan vi så få ro –«, »Tag Dem nu sammen –«, »Pjat –«, »De spilder min tid –«, og så lo man, »Ja, det er vel nok skørt –«. Der var en ret udbredt enighed om, at frk. *Noack* var temmelig diktatorisk.

Lektor *Bertelsen*, der underviste i tysk og gymnastik, var cand. theol. Han var midaldrende og var sportsmæssigt klædt i lange sportsstrømper og knæbenklæder. Han kom rask ind i klassen og gik med faste skridt op til katederet og satte sig på lærerens stol, og der blev han siddende til timens slutning. Af og til drejede han sig rundt på stolen for at skrive nogle ord på tavlen. Lektor *Bertelsen*, der almindeligvis havde et roligt væsen, kunne få pludselige vredesanfald i gymnastiktimerne, hvis man ikke omgående lystrede hans ordrer. Jeg var usikker

i tysk, og lektor Bertelsen var vredagtig overfor de elever, der var mindre sikre i det tyske sprogs ejendommeligheder. Der var flere, der var hundeanst i hans timer for at få dårlige karakterer, fordi de ikke var sikre i »Kaper«. De dårligste karakterer, jeg overhovedet fik i min gymnasietid, fik jeg i tysk i 1. G. Men i 2. og 3. G. fik jeg bedre karakterer i dette fag.

Lektor *Grønbæk*, vor engelsklærer, var ligeledes en midaldrende mand. Han kom ind i klassen, halvt listende og halvt dansende og stod og vippede frem og tilbage oppe ved katederet, idet han begyndte undervisningen. Han satte sig ikke til rette foran katederet, men vandrede ligesom hvileløst frem og tilbage i klassen i timerne.

Frk. *Ege*, der underviste i fransk, var adjunkt. Hun kunne ikke holde disciplin, og der var for det meste en kogende støj og uro i klassen i hendes timer. Man skød med elastikker og papirkugler, nogle småsnakkede, mens andre sad og halvsov. Fransktimerne var fælles for matematikerne og de nysproglige elever.

Fru Bayer var det eneste medlem af fars familie, som jeg kendte, og jeg holdt forbindelsen ved lige med hende i de tre år, jeg boede i Rønne, og besøgte hende regelmæssigt en gang om ugen. Hun fortalte om sine genvordigheder og om børn og børnebørn, ligesom da jeg boede hos hende, og det skete af og til, at Engeline og hendes mand kom på besøg, mens jeg var der.

Der var to biografer i Rønne, og når jeg besøgte fru Bayer, gik jeg i biografen sammen med Erik. Jeg betalte billetterne, 25 øre for Erik og for mig selv det første år, da jeg var 15 år. Derefter kostede min billet 1 krone. Når vi efter forestillingen kom tilbage til fru Bayer, drak vi kaffe og havde det meget hyggeligt.

Den første vinter i Rønne gik jeg til danseundervisning hos frk. *Hein*, der havde en danseskole i Industriforeningen. Jeg kendte frk. Hein fra Åkirkeby, hvor hun havde haft danseskole på Højskolehjemmet, hvor jeg havde været elev i en sæson, da jeg var 11 år. Den første danseaften traf jeg Kristian Krogh,

og vi blev begge forbavsede over at træffe den anden der. Poul Sommer var ligeledes blandt eleverne på vort hold.

Desuden traf jeg *Åse Gudjohnsen* på danseskolen. Hun var adoptivdatter af ægteparret dr. Gudjohnsen, der ikke selv havde fået børn, og var 3 år yngre end jeg. Hende havde jeg kendt, fra hun var ganske lille, idet jeg fra min tidligste barndom havde været med mine forældre på besøg hos hendes forældre i Rønne mindst een gang om året, ligesom de besøgte os i Åkirkeby mindst een gang om året.

Gudjohnsens boede lige ved Statsskolen, og deres hjem i Rønne var ligesom onkel Karls hjem i Nexø samlingssted for slægten Hansen.

Åses fremtræden og væsen var præget af en velgørende ro og balance. Drengene syntes om hende, og hun var altid i vælten. Hun var dog ikke særlig inladende, men havde noget afvisende i sit væsen, der ikke desto mindre virkede tiltrækkende. Jeg dansede ikke mere med Åse end med de andre ungmøer.

Når mine forældre i min gymnasietid besøgte Gudjohnsens, var jeg altid med dem der. Fru Gudjohnsen, der havde været lærerinde ved kommuneskolen i Rønne, før hun blev gift, var en meget bestemt og kritisk, men tillige meget elskværdig dame, der ved rolige, ransagende spørgsmål fik alle de oplysninger om lærerne og forholdene på Statsskolen, som jeg var i stand til at give hende, hvorefter hun fremkom med bemærkninger om undervisningen og forholdene på Statsskolen, der var så kritiske, så man skulle tro, at hele skolen efter hendes mening var ganske umulig.

Onkel Nielsen elskede sin have, som han passede med den største omhu. Hans have var også en ualmindelig smuk have med skønne og sjældne blomster og planter, og hans ansigt lyste af glæde og stolthed, når han i sommertiden viste os rundt i haven, mens han samtidig gav os navnene på de forskellige planter og blomster og forklarede, hvornår de skulle plantes eller sås, og hvordan de skulle passes. Ligesom onkel Nielsen passede

far selv sin have, der ligeledes var meget velholdt. Far slappede af fra lærergerningen, når han arbejdede i haven.

Ganske tidligt om foråret begyndte onkel Nielsen at arbejde i haven, og derved pådrog han sig forkølelssygdomme, hvilket gentog sig hvert forår. Nu var onkel Nielsen blevet 92 år, men alligevel begyndte han som sædvanligt med usvækket energi at arbejde i sin kære have ganske tidligt om foråret 1926 og blev som sædvanligt syg. Denne gang havde han pådraget sig en alvorlig lungebetændelse, der efter nogen tids sygdom medførte døden.

Jeg var hjemme en weekend, mens onkel Nielsen var syg, og var med mor på besøg hos ham. Han var uklar og kunne ikke kende os. Han pustede meget stærkt. Jeg var med til hans begravelse. Derefter gik mor og jeg ofte ud på kirkegården i weekenden for at se til hans gravsted.

Far havde været glad for at tale med onkel Nielsen, der altid kunne finde en form for samtale med mennesker, der havde et andet syn på tilværelsen, end han havde, og det var meget nedslående for os alle, at onkel Nielsen var død. Tante Laura havde et par år tidligere haft en hjerneblødning, og man havde ikke troet, at hun ville overleve det, men hun var blevet rask. Hun fik nu efter sin mands død frk. Åkjær som husholderske, søster til isenkræmmer Åkjær i Nexø, der i et par år havde været vor spejderfører i Åkirkeby.

Frk. Åkjær, der selv var svagelig, fik en svær tid hos tante Laura, der ikke kunne følge med tiden og ikke uden mange indvendinger ville betale hende hendes løn ved månedens slutning, og frk. Åkjær kom til mor og beklagede sig derover, og mors forståelse og venlighed hjalp hende til at genvinde sin sindsro. Tante Laura var desuden meget nøjeregnende med husholdningspengene. Men frk. Åkjær holdt ud og blev hos tante Laura, til hun døde nogle år senere.

Afdansningsballet på frk. Heins danseskole i foråret 1926 var meget festligt. Poul Sommer var en klassisk skønhed med sort hår, klare blå øjne og rene ansigtstræk og med en spændstig og harmonisk drengeskikkelse, og alle de unge damer på danse-

skolen og de ældre med var tossede med ham. Han var lidt mut og indadvendt, og det virkede også tiltrækkende.

Han var ellers meget selskabelig anlagt. Der blev holdt selskaber hos ham, der var på grænsen af det uanstændige. Man dansede, og så blev lyset slukket, og hvem var så hvem – og hvem var det, man kyssede og krammede, og hvem dansede man med? Jeg syntes, det var noget farligt noget at komme ind på, og jeg kyssede ikke nogen, men dansede med en eller anden, som jeg gjorde det, når lyset var tændt. Fru Sommer viste sig, når det var på tide at slutte.

Moster Julie var med til afdansningsballet i Industriforeningen. Jeg præsenterede hende for mine to kammerater, Krogh og Sommer. Bagefter kunne hun ikke blive træt af at tale om, hvor smukke de unge mænd var, især Sommer, hvor velklædte og nydelige de var, og de forstod at føre sig. Den slags udtalelser måtte jeg høre gentagne gange i lang tid efter afdansningsballet, når jeg var sammen med moster Julie.

Den følgende vinter, da vi gik i 2. G., blev der startet en ny danseskole af et ægtepar, og Krogh og Sommer indmeldte sig hos dem tilligemed Elisabeth og Jørgen Hjorth samt Orla Rask, der var rektors nevø og gik i klassen under os, men jeg foretrak ikke at gå på danseskole denne vinter.

XVIII

Kristian Krogh, der var den kammerat, jeg kom mest sammen med, inviterede mig af og til med hjem efter skoletidens ophør. Jeg hilste på hans mor, der altid tog imod os og gav os eftermiddagskaffe, hvorefter vi straks gav os til at spille skak. Det hændte, at hans far, stabsofficianten, kom hjem fra sit arbejde, mens jeg var der, og så fik jeg også hilst på ham.

Jeg var medlem af skolens almindelige gymnasiastforening, der holdt møder en aften om ugen i skolens sangsal. Det var en lille forening med ca. 20–25 medlemmer, og der var vel så omtrent lige så mange elever, der ikke var medlemmer. Kontingentet var 5,- kr. om året. Hovedformålet med foreningens

møder var at få en diskussion i gang om et aktuelt emne, som en elev først havde holdt et kort foredrag over.

Hvert forår henimod skoleårets afslutning afholdt foreningen en fest for gymnasiets elever og lærere på hotel Phønix. Festen indledtes med, at foreningens formand holdt en tale for rektor, hvorefter rektor talte. Derpå blev der opført en komedie, og efter forestillingen var der bal. Der var altid megen interesse for det årlige skolebal, men der var dog også en del af eleverne, der ikke dansede.

Lige før sommerferien havde foreningen generalforsamling, hvor den gamle bestyrelse tog afsked, hvorefter der blev valgt en ny bestyrelse af eleverne i 2. G., da eleverne i 3. G. af hensyn til den afsluttende eksamen ikke måtte påtage sig foreningsarbejde eller spille med i den årlige skolekomedie.

Jeg blev valgt til foreningens formand, da jeg gik i 2. G., Elisabeth Hjorth blev sekretær og Erik Hansen kasserer.

Ved elevforeningens fest på hotel Phønix i foråret 1927 måtte jeg så som formand holde talen for rektor, og jeg øvede mig derpå og memorerede talen i en 14-dages tid før festen, så jeg næsten ikke kunne sove om natten af den grund.

Efter at have renskrevet talen lod jeg et par af kammeraterne læse den, og de lod mig forstå, at den var noget ubehjælpssom, men at den »gik an«. Jeg måtte blot ikke sige 'han' eller 'De', men skulle bruge ordet 'rektor', når jeg talte til eller om denne høje person.

Rektors nevø *Orla Rask* var også til stede og læste talen. Han var en høj svær dreng. Hans far var hofjægermester og ejede en stor gård i Åker. Jeg havde gået i klasse med *Orla Rask* i 2 år i realskolen i Åkirkeby, men da jeg blev rykket op i 5. klasse, blev han oversidder og måtte gå 2 år i 4. klasse. Det var især ham, der betonedede, at jeg ikke måtte sige 'De' eller 'han', når jeg talte til eller om rektor, men skulle sige 'rektor'. Men det glemte jeg alligevel, da jeg stod på talerstolen. Jeg kom dog helskindet gennem talen, og tilhørerne klappede hjerteligt.

Efter rektors tale blev *J. L. Heibergs* syngespil »Nej« opført på festsalens scene. *Elisabeth Hjorth* spillede den unge pige

og Kristian Krogh den unge mand. Instruktøren, der var en ung mand, som havde taget studentereksamen året før, spillede desuden rollen som »Klokkeren«.

Stykket blev en stor succes, og ballet, der afsluttede festen, var vellykket.

Den kendsgerning, at jeg boede på KFUK, hvor jeg var den eneste mandlige logerende, var en kilde til halvt åbenlyst og halvt skjult morskab og muligvis også nogen misundelse hos mine kammerater. Man vidste, at der blev holdt kristelige møder på KFUK, og at det var hellige piger, der hørte til KFUK. Men selvom jeg måske ikke tog del i andagterne og møderne, så boede jeg dog mellem pigerne der, og det var nu sjovt, og så drillede de mig og ville brydes med mig og trække mine strømper ned og rive slipset op og bringe mit hår i uorden osv. Men på den anden side syntes de også om mig, som jeg syntes om dem.

Jeg var trods kammeraternes drillerier glad for at bo på KFUK og følte mig hjemme der. Jeg havde et godt værelse, og maden var god, og jeg syntes om, at lederen, en venlig midaldrende dame, bad bordbøn før og efter hovedmåltiderne.

Engang imellem besøgte jeg min fætter Thor, der gik i klassen under mig, men han besøgte ikke mig, for KFUK var jo for piger og ikke for drenge. Thor boede hos en vognmand Olsen, hvor han fik fuld kost og hørte til familien.

Thor og jeg talte meget godt sammen om forholdene på Statsskolen, og jeg hjalp ham med hans lektier. Han havde gået de to første år i realskolen i Svaneke og var begyndt i 3. mellem i Statsskolen i Rønne og havde fået mellemskoleeksamen der, hvilket var en fordel for ham, da han så kendte lærerne og kammeraterne, da han begyndte i gymnasiet.

Nu blev Thor imidlertid sagt op hos familien Olsen til sommerferien, da de selv skulle bruge hans værelse, og hans forældre fandt et nyt værelse til ham hos nogle bekendte, vognmand Petersens, der havde haft et traktørsted syd for Rønne. De havde solgt traktørstedet og havde købt hus i Rønne, og hr. Petersen var blevet vognmand. Mine forældre kendte også

denne familie, da vi flere gange havde besøgt deres traktørsted på en søndagsudflugt.

Nu spurgte Thor, om ikke også jeg kunne tænke mig at leje et værelse hos denne familie, der havde et værelse mere til leje, og jeg talte med far derom. Han var ikke meget for det, men da han hørte, at betalingen for værelset med fuld kost var 30,- kr. om måneden, mens jeg betalte 40,- kr. på KFUK, så gik han ind på det efter nogen overvejelse og lejede et værelse til mig hos vognmand Petersen fra det nye skoleårs begyndelse.

Når jeg var hjemme i Åkirkeby i mine ferier, talte jeg med de gamle kammerater der, og især med *Viggo Møller*, min gode legekammerat fra barndommens dage. Viggos forældre havde det stadig meget småt og usikkert i økonomisk henseende. Hans far, el-bestyrer Møller, var en middelhøj, ret kraftigt bygget mand med hurtige lette bevægelser. Han havde tyndt lyst hår og et rundt fyldigt ansigt. Han havde en søster i København, der var gift med en toldembedsmand.

Fru Møller var en lille spinkel mørkhåret dame. Hun havde en bror, der var blevet indbrudstyv, mestertyv, og sad i fængsel i nogen tid. Han skrev en bog om sit liv, som jeg lånte på biblioteket i Studenterforeningen, da jeg studerede på universitetet i København, og jeg syntes, at det var meget interessant at læse den.

For at tjene noget ekstra fortsatte Møller stadig sit arbejde som ufaglært bilmekaniker. Folk ville dog helst ikke betale ham for hans arbejde med deres biler, og Møller, der var meget tjenstvillig og hjælpsom, gjorde dem gerne den tjeneste gratis, men det hjalp jo ikke på den dårlige økonomi.

Gårdmændene fra omegnen inviterede ham med på jagt, hvilket vel fra deres side skulle betragtes som en form for betaling for hans reparation af deres biler, og Møller, der var meget selskabelig anlagt, besøgte dem og gik med dem på jagt. Han vendte da også undertiden hjem fra en sådan udflugt med en hare eller en and.

De var nu begyndt at få radioapparater på Bornholm. Møller var en af de første i Åkirkeby, der fik en radio, et primitivt

krystalapparat med høretelefon. Det stod i værkstedet på elektricitetsværket. Onkel Karl købte et stort 4-lampers apparat, men far ville ikke have radio. Han var imod alt »nymodens«. F. eks. opgav han aldrig sin misbilligende brummen med hensyn til privat bilkørsel: for det første havde de vel ikke råd til at holde bil, for det andet var det ikke sundt altid at sidde og lumre i en bil.

Efterhånden havde Møller fået den vane at gå hen på Jernbanehotellet om aftenen. Her kom han i dårligt selskab, og når han ved lukketid vendte hjem og var beruset, ville han prygle konen og børnene.

Han forsømte stadig sit arbejde på elektricitetsværket, og i forsommeren 1927 blev han afskediget fra sin stilling som værksbestyrer og måtte flytte fra sin tjenestemandsbolig med familien. De boede derefter et stykke tid hos isenkræmmer Kofoed, der havde en lejlighed ovenpå i deres hus, som de kunne benytte, hvorefter hele familien flyttede til København.

Jeg var hjemme på sommerferie, da familien Møller mødte op for at tage afsked med os før afrejsen. Viggo havde netop fået preliminæreksamen i juni og var derefter straks rejst til København til sin faster og onkel, toldembedsmanden. De havde hjulpet ham til at få en stilling som kontorelev og havde fundet et lille værelse til ham.

Mor lavede kaffe til familien. Stemningen var noget trykket. Far kunne ikke finde det forløsende ord og mor heller ikke. Der havde været for meget sladder, og den gamle venkabelige forbindelse var blevet brudt.

Krogh, Sommer, Hjorth og Poul Hansen havde allerede i 1. G. dannet en klub, hvor de spillede bridge og skak en aften hver anden uge. Men i 3. G. faldt Poul Hansen fra, da han ville koncentrere sig helt om læsningen. De tre øvrige kammerater manglede nu en makker, og Krogh spurgte mig, om jeg ville være med i deres klub. Han havde en vis åndelig magt over mig. Jeg syntes om ham, ja, beundrede og elskede ham og kunne som sædvanligt ikke sige nej til ham.

Krogh var egentlig også ret ensom. Hans forældre var flyt-

tet til Rønne fra Jylland nogle år tidligere, og han havde kun en ældre søster, der var ansat på hovedbiblioteket, hvor jeg ofte så hende, når jeg lånte bøger på biblioteket. Foruden skønlitterære bøger lånte jeg bøger om spiritisme, seksuelle problemer, psykoanalyse og bøger om yoga af Sophus J. Nervil, og jeg øvede mig i at indtage de forskellige yogastillinger og meditere. Alting var meget uroligt og flakkende for mit vedkommende.

Nu mødtes vi, Krogh, Sommer og jeg en aften hveranden uge hos Jørgen Hjorth, hvis forældre ikke blot var meget velhavende, men også meget gæstfri, og vi spillede bridge og drak aftenkaffe, der blev serveret af stuepigen. Efter kaffen spillede vi skak til klokken ca. 11–12, hvorefter vi tog afsked med Jørgen og cyklede hjem.

Jeg boede nu hos vogmand Petersen sammen med fætter Thor. Vore værelser lå ved siden af hinanden på loftet og vendte mod gaden. Thor og jeg blev betragtet som hørende til familien, og jeg havde det egentlig så rart det år, jeg boede der. Der var fri adgang til stuerne, og der var en glasveranda med kurvemøbler, der var ganske dejlig, når solen var fremme. Der lå aviser og blade fremme på det lille bord på verandaen, og vi kunne også få lov til at låne bøger fra bogskabet.

Jeg stiftede bekendtskab med to af verdenslitteraturens mesterværker, mens jeg boede der: Tolstojs 'Anna Karenin' i to bind, billig-udgave, og en illustreret pragtudgave af Victor Hugos 'De Elendige'.

Vognmand Petersen var noget lad med langsomme bevægelser. Han gumlede til stadighed på sin skrå og lå for det meste på chaiselongen i spisestuen, når vi kom ned til måltiderne. Når vi havde spist, tændte han sin pibe og læste avisen. Fru Petersen var lynhurtig, praktisk og bestemt. Jeg talte udmærket med dem begge.

De havde to døtre, der efter moderens udsagn var så forskellige som dag og nat. Den ældste, der var gift og boede i København, var hurtig, praktisk og foretagsom, mens den yngste, der var ganske ung, 17–18 år, og var pige hjemme, var langsom, tøvende og usikker. Der var en bager, der interesserede

sig for hende, og hun var tvivlrådig: »Skal jeg gifte mig med ham, eller hva' ska' jeg?«

Moderen vidste virkelig ikke, hvad hun skulle råde hende til. Egentlig mente hun, at datteren nok skulle kunne gøre et bedre parti, og hun kunne også nok selv have haft bedre kår, hvis hun var blevet gift med en mand, der var noget mere energisk og foretagsom end Petersen. Datteren blev senere gift med sin bager.

Fru Petersen havde truffet fru Gudjohnsen, der var medlem af en damebridgeklub, der havde været på udflugt til 'Fredensborg', da Petersens havde haft dette traktørsted. Ved denne lejlighed havde fru Gudjohnsen været meget kritisk og havde gjort så mange ophævelser over regningen: »Det var rigtignok for dyrt her –«, »Så meget kostede smørrebrød ikke på andre traktørsteder –«, »Det var meningsløst –« osv. Men regningen var da blevet betalt, og det var med urette, at fru Gudjohnsen havde gjort vrøvl over priserne. Nej, fru Gudjohnsen måtte være en meget påholdende dame. Fru Petersen vidste også, at dr. Gudjohnsen beklagede sig over sin kone, og at der var tale om skilsmisse.

Når jeg var på besøg hos dr. Gudjohnsens sammen med mine forældre, havde jeg også en følelse af, at der var noget, der var forkert mellem dem. De passede vist ikke rigtig sammen. Men det samme var tilfældet med mine forældre, ja, der var faktisk en stærk disharmoni mellem dem.

Far ville f. eks. ikke have gæster til sin fødselsdag, men mor, der blev inviteret til fødselsdagschokolade hos sine veninder, ønskede, at de også skulle være hendes gæster, når hun havde fødselsdag, og far gjorde indsigelser derimod: »Det har vi ikke råd til –«, »Hvad skal det til –?«, »Det er noget vrøvl med de fødselsdagssammenkomster –«, og så kom det til scener med gråd og stampen i gulvet og voldsomme beskyldninger frem og tilbage: »Du er forrykt –,« sagde far. »Din far var ikke rigtig klog, hele din familie er sindssyg –,« »Nej, det er dig, der er sindssyg –,« råbte mor og stampede i gulvet, og så græd hun og sagde, at hun ville skilles.

Når far havde trukket sig tilbage efter en sådan scene, og

jeg var alene med mor, kunne hun udbryde: »Jeg kunne slå ham ihjel, ja, om jeg stod for den levende Gud, ville jeg sige, at han er sindssyg. Han er ikke rigtig klog.« I virkeligheden hadede de hinanden, min far og min mor. Jeg så det fra min mors synspunkt, men sagde ikke noget, og mor ventede heller ikke nogen udtalelse fra min side i sådanne tilfælde.

I det store og hele gik det meget godt mellem min fætter Thor og mig i det år, vi boede sammen hos vognmand Petersens. Til tider talte vi meget godt sammen om forholdene på skolen, men til andre tider brødes vi voldsomt. Han havde sit eget skrivebord med sine egne sager: et vækkeur, et skriveunderlag, en papirkniv, en blæksuger m. m., og hvis jeg flyttede om på noget på hans skrivebord, kunne han blive aldeles rasende og fare løs på mig, og så kunne det blive til et voldsomt slagsmål mellem os. Han var ikke så stærk som jeg, og det var nemt for mig at få overtaget. Jeg syntes, det var mærkeligt, at han kunne blive så vred over, at jeg rørte ved hans sager, og så gjorde jeg det af og til for at drille ham.

Thor gjorde morgengymnastik efter kaptajn Jespersens »5 minutters system«. Jeg gjorde ligesom far gymnastik om morgenen efter I. P. Mullers hæfte 'Mit system' og tog en kold afvaskning over hele kroppen efter øvelserne som anvist i hæftet. I. P. Muller anbefalede ligeledes en løbetur om morgenen før morgenmaden, og en tid gennemførte jeg at stå tidligt op og løbe en tur henad vejen i ca. 10–15 minutter før morgenmaden.

Der var uro og spektakel i fransktimerne i 3. G. hos frk. Ege ligesom i 1. og 2. G. Frk. Ege holdt ud i et par måneder efter sommerferien, så blev hun syg, og rektor Kofoed overtog for en tid undervisningen i fransk, indtil vi fik en ny lærerinde, fru *Werner*. Hun var ikke gift, men blev kaldt fru *Werner*. Hun havde mørkt hår og mørke øjne og var noget forsagt, men ikke i så høj grad som frk. Ege, og det gik nu bedre med undervisningen i fransk, og selvom der stadig var for megen uopmærksomhed, så var der dog ikke åbenlys snakken og støj som hos frk. Ege.

Rektor Kofoed underviste i latin. I 3. G. sad jeg nærmest ved kakkelovnen ved et et-mands bord, og jeg fik nu den opgave at hjælpe rektor frakken af ved timens begyndelse og hænge den på en knage i kakkelovnskrogen, og da der ingen bøjle var, måtte jeg hænge den i stroppen. Ved timens slutning måtte jeg ligeledes hjælpe ham frakken på.

»Pas nu på, at du ikke river stroppen i stykker –,« formandede han de første gange. I regn- og snevejr måtte jeg også hjælpe ham at få galoscherne af og på og række ham paraplyen. Desuden lærte han mig, hvorledes jeg skulle give ham massage på skuldrene, hvis der var gigt i anmarch.

Rektor Kofoed havde en mønsterværdig disciplin i sine timer. Han vandrede frem og tilbage i klassen. Han koketterede med de unge damer og kunne give en og anden af dem en let omfavelse.

Han var elsket af eleverne i vor klasse, og jeg tror, at han elskede os alle, endogså mig. Jeg drømte homoseksuelle drømme om, at rektor og jeg var homoseksuelle partnere.

Hen mod slutningen af timen kunne han tænde sig en cigar. Han var en ældre mand og rystede let på hænderne og hovedet, men det var ikke nogen påfaldende rysten. Ældre mennesker kunne have en sådan rysten, det vidste man. Når han tændte sin cigar, var det tegn på, at han i særlig grad var velvilligt stemt. Han spurgte også først, om han måtte have lov til at ryge.

»Jeg ved godt, at det almindeligvis ikke er tilladt at ryge i timen, men I tillader det nok –,« og man syntes, at det var ganske i sin orden. Der var ingen af de andre lærere, der kunne tillade sig den slags, og der var ingen af eleverne, der røg i frikvartererne eller overhovedet tænkte på, at de kunne gøre det.

Jeg pådrog mig matematiklærerens, *P. A. Larsens*, vrede en dag, da jeg under overhøringen foran tavlen skulle tegne et koordinatsystem og ombyttede abscisseaksen og ordinataksen. Han blev aldeles rasende.

»Du lille fnug fra Åkirkeby, vil du lave om på matematikkens evige sandheder –,« råbte han. Han kunne ikke påtage

sig at føre mig op til eksamen med en så stor uvidenhed om de mest elementære ting, erklærede han. Hans lidenskabelige indignation fortærede på et øjeblik min selvtillid med hensyn til mine matematiske kundskaber. De var altså underlødige, og jeg kunne vente at få en meget dårlig eksamenskarakter i matematik.

Jeg tog nu den beslutning, at jeg ville forberede mig særlig omhyggeligt til matematiktimerne, og mit dårlige humør som følge af denne overhaling fortog sig ret snart.

I vor lille nysproglige klasse herskede der en almindelig fælles mangel på interesse for faget matematik, og P. A. Larsen førte en uafladelig forgæves kamp for at hævde sit fag blandt de øvrige nysproglige fag.

Vi fik en ny elev i 3. G., *Edith Nielsen*, datter af den nye sognepræst. Hun var matematiker.

Jeg følte mig tiltrukket af de unge damer i klassen, men var ikke forelsket i nogen bestemt. I det hele taget var jeg alt for forvirret og tilbageholdende på den tid til at kunne blive forelsket.

Krogh og Sommer derimod ville gerne tale med damerne. De havde kik på Elsa Kofoed, der var den mest charmerende af de unge damer. Hun var ikke nogen intellektuel type. Det gik langsomt for hende, og man kunne mærke, at hun måtte bruge megen tid til forberedelserne til timerne. Elisabeth Hjorth var derimod meget levende og hurtigt opfattende og var lyvende intelligent.

Sommers mor døde om foråret efter lang tids sygdom, og dette år blev der ikke holdt nogen fest hos Sommer.

Hjorth, Sommer, Krogh og jeg spillede tennis på byens tennisbaner i sommertiden i stedet for at spille bridge, og vi følte nu rigtigt, at vi hørte til overklassen, når vi tjattede til bolden på tennisbanen. Vi så, hvordan andre spillede, og lærte reglerne for spillet, men vi fik aldrig nogen regulær undervisning i tennisspil og lærte ikke at spille det rigtigt og korrekt.

Den afsluttende eksamen nærmede sig, og nu gjaldt det om at koncentrere sig om eksamenslæsningen, men vi fortsatte med

at spille tennis. Engang hveranden uge kunne vi nok tillade os den motion, uden at det gik ud over læsningen.

Jeg fik gode karakterer i alle fagene, også i matematik, og fik studentereksamen med $mg \div$ i gennemsnit.

Sommer fik arrangeret, at vi skulle have vor egen studenterfest efter afslutningshøjtideligheden på skolen. Han bestilte lokaler og middag m. m. på et mondænt hotel nord for Rønne, hvor der var tradition for, at de nybagte studenter holdt deres egen fest, og han bestilte en charabanc med to heste hos en vognmand, der på behørig vis sørgede for at pynte vognen med blomsterguirlandere og flag.

Jeg var imod al slags demonstration og var ikke begejstret eller stolt over at køre gennem byen med studenterhue på hovedet sammen med kammeraterne, og jeg følte lettelse, da vi nåede udenfor byen og kørte gennem skoven til hotellet.

Vi fik en udsøgt middag: suppe med hvidvin, kyllingesteg med rødvin og is som dessert med likør. Betalingen for festen blev fordelt mellem os alle og var for høj for de fleste. Der havde været stærk opposition mod vinen, men Sommer var selskabsmand og havde forstand på god mad og vin, og han blev støttet af Elisabeth og Jørgen Hjorth og Krogh, mens de øvrige kammerater, og det vil sige deres forældre, ikke syntes, at der var nogen grund til at gøre festen så flot og dyr.

Erik Hansen, hvis far var skomager, var slet ikke med.

Men Sommer gennemførte sit program, og det var også ham, der holdt talen.

Edith Nielsen, sognepræstens datter, var leder af oppositionen, og da der ved 10-tiden var tale om at danse, så sagde hun, Inger Dam og Karen Kofoed farvel og gik. Derefter dansede og sludrede vi og havde det meget hyggeligt og gemytligt, til hotellet lukkede kl. 12.

Edith og Karen fik efter studentereksamen seminarieuddannelse og blev kommunelærerinder i Rønne, og de blev begge tidligt gift med kommunelærere i samme by. Inger Dam studerede til cand. mag. med tysk som hovedfag og kristendoms-kundskab som bifag. Jeg traf hende af og til på universitetet og sludrede med hende om 'dit og dat'. Hun afbrød studierne

og blev gift med en medstuderende. Hendes mand blev senere seminarieforsøger i Haslev.

Dagen efter vor studenterfest aflagde jeg en afskedsvisit hos fru Bayer, og vi havde det som sædvanligt meget hyggeligt og rart. Erik, der aldrig havde været glad for at gå i skole, havde ikke bestået eksamen mellem 3. og 4. mellem og blev derefter udmeldt fra Statsskolen, men han var ikke i dårligt humør af den grund, men var livlig og snakkende som sædvanligt. Han skulle nu rejse hjem til forældrene for at hjælpe dem i restauranten indtil videre.

Fætter Thor bestod ikke oprykningsprøven til 3. G. Han syntes, det var uretfærdigt, og hans forældre gav ham medhold. Efter sommerferien begyndte han på sit andet år i 2. G., men han kunne ikke finde sig i at være oversidder. Han blev udmeldt derfra og rejste til København, hvor hans far havde fået ham indmeldt på et 2-årigt studenterkursus.

XIX

I begyndelsen af sommerferien rejste jeg sammen med mine forældre til København og blev immatrikuleret ved universitetet som stud. mag. med engelsk som hovedfag og fransk som bifag.

Mine forældre lejede et stort og godt værelse til mig i Bartholinsgade hos en ældre herre og hans datter.

Derefter var vi hos en skrædermester Tafdrup, som far havde fået syet hos, da han var på kursus i København. Her bestilte far et jakkesæt til mig af godt sildebensmønstreret stof. Der blev taget mål, og jeg skulle så komme og prøve det, når jeg var ankommet til København ved feriens slutning.

Desuden besøgte vi mors fætter Thorald, fru Gudjohnsens bror. Deres far var en af bedstemors brødre. Thorald, der var pianofabrikant, havde fået navneforandring fra Hansen til Bohm. Hans kone hed Anna. De boede i Fiolstræde og havde

to børn, en søn Jørgen, tre år yngre end jeg, og en datter Elisabeth, et par år yngre end broderen.

Mit første semester på universitetet er et uklart område i min erindring. Jeg var til 'rus'fest i 'Rønnenser-Samfundet', en forening for studenter fra Statsskolen i Rønne, der senere blev ophævet. Ved kaffebordet sad jeg ved siden af Egil Bohn, der var sammen med en ung dame, som han senere blev gift med.

Her traf jeg ligeledes Kristian Krogh, Elisabeth og Jørgen Hjorth samt Elsa Kofoed og Sommer og fik deres adresser, ligesom de fik min. Vi var alle enige om, at vi ikke ville være medlemmer af denne forening.

Jeg blev lige fra begyndelsen medlem af Studenterforeningen, og jeg opholdt mig ofte på foreningens læsestue og kom som regel i Studenterforeningen lørdag aften til foredrag og anden underholdning.

På universitetet havde vi en dygtig yngre lærerinde til engelsk stil. Her traf jeg en ung mand, Stevnsvad, der havde engelsk som hovedfag og sang som bifag. Han ankom som regel i god tid til engelsktimerne og læste i sine nodebøger, før undervisningen begyndte. Stevnsvad, der var meget mild og venlig og var noget drømmende og poetisk, sad for det meste ved siden af en ung mand, *Keld Hjortø*, søn af forfatteren *Knud Hjortø*.

Vi brugte Brynildsens engelsk-dansk-norsk og dansk-norsk-engelsk ordbog, og Hjortø, der var meget sikker, nærværende og vågen, protesterede åbenlyst: »Det er ikke dansk, det er norsk —,« og læreren i stil måtte ofte give ham medhold i hans kritik af denne sammenblanding mellem norsk og dansk.

Efter det første studieår blev det magister *Volf*, der underviste både i engelsk stil og litteratur, og Hjortø og jeg fulgtes ad til undervisningen i engelsk gennem hele studietiden, men vi lærte ikke hverandre nærmere at kende.

I 1945 kort før krigens slutning læste jeg i en illegal avis, at Hjortø, der var lektor på et studenterkursus i København og var ivrig frihedskæmper, var blevet skudt af tyskerne i sit hjem.

Jeg boede i mit værelse i Bartholinsgade i to måneder, så måtte jeg flytte, da familien selv skulle bruge værelset. Gennem et boliganvisningskontor fik jeg et værelse i Stormgade nr. 7 hos to ældre damer.

Værelset var rummeligt med to fag vinduer mod gaden. Sengen var meget dårlig og vaklevorn med en klumpet madras. Der var toilet i gården, et gammeldags das. Jeg havde udsigt til en stiftelse for ældre damer på den anden side af gaden. Bagved huset, der var gammelt og lavt, lå Nationalmuseet. De gamle huse på denne side af Stormgade blev senere revet ned, og Nationalmuseet blev udvidet.

Den første vinter gik jeg på danseskole i Gothersgade sammen med mine tre klubkammerater fra 3. G., Krogh, Hjorth og Sommer. Elisabeth Hjorth og Elsa Kofoed var også med på samme hold.

Efter min ankomst til København varede det ikke længe, før jeg besøgte familien Møller i Brønshøj. De boede i en lille, gammel og utæt lejlighed, som de havde valgt, fordi den var billig. Møller, der var arbejdsløs, så jeg ikke meget til.

Familiens økonomiske forhold var meget vanskelige. Møller kunne ikke få arbejdsløshedsunderstøttelse, da han ikke havde været medlem af nogen fagforening. Hans søster i København og hendes mand, der havde en god stilling, har vel hjulpet dem med et lån af og til.

Viggo, der var blevet kontormedhjælper, havde lejet et lille værelse under forældrenes lejlighed, og han spiste sine måltider hos moderen og betalte for kosten. Senere fik hans to år yngre søster, Inga, ligeledes en kontorplads, og hun kunne nu også betale noget for kost og logi hjemme.

Jeg besøgte dem en søndag eftermiddag ca. en gang om måneden og drak eftermiddagskaffe hos dem, og de var altid gæstfri og meddelsomme, selvom stemningen var noget trykket. Efter længere tids forgæves søgen efter arbejde fik Møller omsider fast arbejde hos Burmeister & Wain.

Jeg rejste hjem på juleferie, og da universitetet havde lukket i januar, blev jeg hjemme i Akirkeby i denne måned. Sidst

i januar fik jeg en alvorlig influenza og måtte holde sengen i længere tid.

Jeg havde sagt mit værelse i Stormgade op til 1. januar og måtte finde et nyt værelse. Nu kendte mor en dame, der kendte en enkepastorinde i København, der kendte to ældre søstre, frøknerne Stenberg, der havde hørt til hendes mands menighed, og de to søstre, der boede på Nørrebrogade, havde et værelse til leje, som mor nu sørgede for at få lejet til mig. Den 1. marts 1929 vendte jeg tilbage til København efter min sygdom og flyttede ind i mit nye logi.

Mit værelse, der lå lige indenfor entrédøren, var et godt, ret lille værelse med et korsvindue mod Nørrebrogade. Jeg kunne se Sakramentskirken på den anden side af gaden skråt overfor mit vindue og høre dens klokker ringe, og jeg frydede mig over disse skønne, stærke kirkeklokketoner, der overdøvede gadens trafik-kakofonier.

Foruden mit lille værelse, der kostede 40,- kr. om måneden (betalingen steg efterhånden til 45,- og 50,- kr.), bestod lejligheden af 3 værelser.

Jeg havde nøglen til et gammeldags WC i gården. Det blev tømt om natten af renovationsmænd med hestevogn og var rent og ordentligt. Frøknerne Stenberg havde nok et lille toilet i lejligheden, men det ville de beholde for sig selv.

De to søstre optog mig som medlem af familien, og et par gange om året inviterede de mig til deres familieselskaber, hvor jeg traf deres to nevøer, brødre, der havde mistet begge deres forældre under den spanske syge.

Den yngste søster var en ivrig læser, den ældste, der også holdt meget af at læse, underviste desuden i klaverspil. Hun præsenterede mig for en ven af de to nevøer, en ung mand *Poul Petersen*, der ønskede at blive sanger og fik undervisning i sang hos hende, og når han kom på besøg, så blev der spillet og sunget, så jeg dårligt kunne samle mine tanker om læsningen. Poul Petersen blev senere i en årrække teaterinstruktør ved Århus Teater.

Jeg besøgte onkel Kristian i Istedgade, og mine halvkusiner Erna og Julie ville have mig med til deres kortspilaftener søn-

dag aften. Erna var halvandet år ældre end Julie, der var et halvt år ældre end jeg. De var kønne og fikse og livlige unge piger, kontordamer, og jeg syntes om dem og kunne tale godt med dem. Jeg tog imod invitationen og blev medlem af deres kortspilklub.

For det meste var vi otte deltagere og dannede to hold: Erna, Julie og deres mor, tante Emma, samt tante Emmas to søstre, tante Anna, gift med en vognmand i Oehlenschlägersgade, og hendes søn Ejnar. Den anden søster, tante Tilde, boede i Charlottenlund og var gift med en barber. Hendes dater Nancy var også medlem af klubben, og både mor og datter var meget ivrige og dygtige spillere. Nancy, der var midt i tyverne, var den kønneste af de unge piger.

Vi spillede skiftevis i de forskellige hjem og drak kaffe med godt brød til, inden vi skiltes.

Ejnar blev gift med Minna, der blev medlem af klubben. De havde fået en lejlighed i Haderslevgade, og så spillede vi også der af og til.

Jeg var meget glad for disse spilleaftener.

Erna og Julie gik på en danseskole, hvor de traf en ung mand, Leif Nielsen, som Julie blev forlovet med, og klubben fik hermed igen et nyt medlem. Leif var kontorassistent i Svenske Statsbaners Rejsebureau.

Kritian Krogh og Jørgen Hjorth boede sammen i en herskabsvilla på Frydendalsvej på Frederiksberg hos to ældre kusiner af Jørgens mor. De havde et stort fælles værelse på 1. sal og to mindre kvistværelser som soveværelser. De fik morgenmad hver dag og fuld kost om søndagen og blev betragtet som hørende til familien.

Jeg besøgte dem ofte søndag eftermiddag. Et par gange inviterede de mig med ned til eftermiddagskaffe nedenunder, hvor jeg traf de to gamle damer og en ung mand på vor alder, Johannes, samt en dreng, der havde vand i hovedet, som var meget stort. Mine kammerater havde på forhånd fortalt mig om denne dreng, der var åndssvag og ikke kunne tale.

De to gamle damer var meget fornemme og sirlige, og møb-

lerne, tæpperne, malerierne, borddækningen og det hele var herskabeligt. Kaffen blev meget fint serveret af en stuepige i sort kjole med hvidt forklæde og hvid kappe.

Jeg kunne mærke, at både Krogh og Hjorth var noget trykket ved alt dette fornemme væsen, men på den anden side pralede de også med, hvor fint og godt og billigt de boede, og det morede dem, at jeg skulle være vidne til denne stilfuldhed.

Når kaffedrikningen i den fine dagligstue var overstået, så kunne vi slå os løs oppe på deres eget værelse og snakke om forholdene på universitetet og om alt det nye, vi mødte i København.

Fra de to vinduer var der en skøn udsigt ud over en stor, gammel have, og de måtte færdes frit i haven og spise solbær, ribs, hindbær, kirsebær og frugt i sommertiden, så meget de ville. Det var rene paradisiske forhold for to unge studenter, især for Krogh, hvis far ikke var velhavende.

Kort efter, at vi var vendt tilbage til værelset, kom Johannes derop. Han skrev digte og ville gerne høre vor mening om dem. Hjorths og Kroghs mening kendte han fra tidligere lejligheder, men da nu jeg var til stede, fandt han anledning til endnu en oplæsning.

»Ja, det lød jo meget godt –,« sagde man, da han havde læst digtene. »Men lad os se, hvordan de ser ud –,« Han overlod os manuskriptet til gennemlæsning, og det viste sig, at han havde mange stavfejl, og nu fulgte der en bunke kritiske bemærkninger i den anledning. Han fortalte, at han gik på kursus til realeksamen, hvor han håbede at få rettet disse mangler.

Efter min mening vidnede digtene om, at han havde talent. Dette ville de to andre heller ikke benægte, men det var for spinkelt, mente de.

Vi talte om moderne danske digtere. Johannes var begejstret for *Jens August Schade* og især for hans sidste digtsamling 'Sjov i Danmark', der netop var udkommet. Den lå fremme på Studenterforeningens læsesal, og der havde jeg læst den.

Jeg spiste middagsmad på universitetets spisestue, »Kannibal-køkkenet«, i Nørregade. Morgenmaden, som jeg spiste på mit

værelse, bestod af rå havregryn med rosiner og mælk. Ved en smørrebrødsvogn købte jeg en madpakke, som jeg spiste i frokoststuen i Studiestræde nr. 6 kl. 12–13. Jeg sad for mig selv og talte som regel ikke med nogen på spisestuerne.

Blandt studenterne var der altid nogen, der var i stærk penge-trang, og jeg ville undgå at skulle afslå at låne penge ud til en nødstedt kammerat. De fleste af studenterne var fattige og måtte gøre lån for at kunne studere. Jeg hørte til de få privilegerede, der fik de nødvendige penge til studium og underhold af vort faderlige ophav.

Nu gjorde Krogh og Hjorth mig opmærksom på en restaurant i en kælder på Nørrevold, hvor man kunne få billig mid-dagsmad, men det var endnu billigere, hvis man tog fuld pen-sion: morgenmad og en frokost-madpakke samt middagsmad med kaffe, og jeg forlod derfor 'Kannibalkøkkenet' og fik fuld pension i denne restaurant for en betaling af 35,- kr. om må-neden.

Tante Laura døde i sommeren 1929, før jeg fik sommerferie, og mor skrev til mig og fortalte om hendes død og begravelse. Denne gang blev det overladt til far at få huset solgt og få arven fordelt mellem mor og hendes fem søskende. Der var ingen arvinger efter onkel Nielsen, der ingen søskende havde haft.

Da jeg kom hjem i sommerferien, havde far fået en skrivelse fra onkel Kristians sagfører i København. Onkel Kristian havde nemlig bedt far om et forskud på arven, hvad han også havde fået, men han mente ikke, at det beløb, han havde fået, var stort nok. Sagførerens brev angående dette spørgsmål havde hos far skabt en vis ophidselse og vrede, der dog snart fortog sig, da huset ret hurtigt blev solgt til en ældre mejeribestyrer fra Pedersker, og ikke længe efter kunne onkel Kristian få sin fulde del af arven i lighed med de andre søskende.

Jeg kunne vanskeligt forlige mig med den kendsgerning, at dette hus, dette hjem, der havde været et tilholdssted, et fri-sted for os, hvor vi havde tilbragt mange, mange hyggelige og glade timer i selskab med tante Laura og onkel Nielsen, nu

skulle overtages af fremmede mennesker, og at vi ikke mere kunne komme der.

I sommerferien spillede jeg tennis med *Johannes Svendsen*. Vi var jævnaldrende og havde gået sammen i realskolen i 3. og 4. klasse, men i 4. klasse blev han oversidder ligesom *Orla Rask* og gik to år i denne klasse. Han havde ingen søskende og var meget nær knyttet til sine forældre, der havde været gift i 20 år, før han blev født. Moderen havde troet, at hun havde en svulst, da det viste sig, at hun var gravid.

Johannes, der ville være lærer, gik nu på Jonstrup seminarium og havde ferie ligesom jeg. Hans forældre havde solgt deres gård og havde købt et hus i den vestlige del af Åkirkeby i nærheden af Kannikeskoven.

Ja, vi spillede tennis, men vi spillede det ikke korrekt efter reglerne, men rendte blot frem og tilbage og tjattede til bolden, ligesom vi havde gjort det i vor tennisklub i Rønne.

Om søndagen gik jeg i kirke sammen med mor, og efter gudstjenesten gik vi ud på kirkegården til gravstedet over onkel Nielsen og tante Laura.

Fætter Thor havde ikke bestået oprykningsprøven til sidste klasse på studenterkursus i København, og rektor der havde rådet ham til at opgive at læse videre til studentereksamen, men i sommerferien henvendte han sig atter på Statsskolen i Rønne og blev nu optaget i 3. G.

Elisabeth Hjorth var begyndt at studere engelsk på universitetet, men hun blev ret snart forlovet og gift med en ung mand, *Gustav Munck Petersen*, der ligeledes studerede på universitetet. Han var brændende idealist og kommunist og skrev digte, som han fik udgivet. De opgav studierne og bosatte sig i Gudhjem, hvor Gustav blev fisker. De fik flere børn.

I 1936 rejste Elisabeths mand til Spanien for at deltage i Borgerkrigen i 'Den internationale Brigade', og han blev dræbt i en af kampene der. Elisabeth, der nu måtte forsørge sig selv og sine børn, fik et keramikværksted med udsalg og giftede sig senere med en kunstmaler.

Jeg fortsatte med at spise fuld kost på den billige restaurant på Nørrevold til juleferien. Nu havde jeg fået så mange penge sparet sammen, så jeg kunne købe en radio, som jeg tog med hjem i ferien.

Men før radioen kunne tages i brug, måtte den forsynes med en antenne, der skulle fastgøres oppe på taget på forsvarlig vis, og *Poul Aksel Kofoed*, der var blevet radiomekaniker, ville ordne dette for mig.

Jeg stod på græsplænen og holdt på stigen, der var stillet op mod verandaen, mens Poul Aksel kravlede op på verandataget med antennen og derfra op på selve husets tag, der var af teglsten, for at udspænde antennen mellem de to skorsten på rygningen af taget.

Det var en regnfuld dag, og inden han var nået helt op, mistede han fodfæstet på det glatte tag og gled ned på verandataget og videre udover dets kant og havnede på græsplænen med et bump. Han var meget smidig og var kommet gunstigt ned og var tilsyneladende uskadt. Han ømmede sig og havde fået et chock, og det havde jeg også.

Mor, der havde hørt bumpene på verandataget, kom faren-de ud også helt chokeret, da hun hørte, hvad der var sket, »men, – å, – å, hvor slog du dig?« og »det var vel nok godt, at du ikke slog dig værre –.«

Vi fik ham med ind i den varme stue, hvor han fik noget at spise og drikke under vor fortsatte deltagelse. Et par dage efter, da han havde forvundet chocket, kom han igen og fik antennen fastgjort på taget og ført ned gennem vinduet til radioen.

I lange tider derefter blev Poul Aksels fald fra taget drøftet og diskuteret både hos hans forældre og hos os.

Radioen var med høretelefon. Far, der plejede at protestere mod alt nyt, protesterede i begyndelsen mod mit lille apparat, men han blev snart den mest ivrige til at høre Pressens Radioavis.

Gertrud Munck inviterede mig hvert år til sin fødselsdag i november i sin lejlighed i Gothersgade, og her traf jeg også hen-

des to søstre i København, Johanne og Elisabeth Goldschmidt. Johanne, der var ugift og havde holdt hus for forældrene i Svaneke, til de døde, boede nu i et af de små byggeforeningshuse i Webersgade og levede af de penge, hun havde arvet efter forældrene.

Elisabeth, der var den yngste af de mange Munck-søskende, havde været gift med en godsejer og mangemillionær *Victor Goldschmidt* fra godset 'Stella Maris' på Sydfyn, men hun var blevet skilt. Der var ingen børn i ægteskabet; en plejesøn blev hos faderen og emigrerede senere til Australien.

Goldschmidt, der var jøde, havde mavesår og andre sygdomme og var stadig meget syg. Han havde fået en sygeplejerske, som han knyttede sig til og giftede sig med efter at være blevet skilt fra min mors kusine, som een gang for alle fik udbetalt en sum penge af ham, så hun ikke blot var i stand til at føre en herskabelig tilværelse i en herskabslejlighed i Østbanegade, men også kunne lade sine mindrebemidlede søskende nyde godt af sine penge. Get Munck boede til tider hos sin rige søster, der senere flyttede til en herskabslejlighed i Pileallé.

Elisabeth Goldschmidt havde en kredsløbssygdom og døde tidligt. Jeg var med til begravelsen sammen med mor, der kom herover i den anledning.

En søster Ingeborg, der var gift med en gårdejer i Sydsjælland, blev enke og flyttede til en lejlighed i St. Kongensgade i København sammen med søsteren Ellen, der var ugift og tidligere havde haft en chokoladeforretning i Haslev. Senere lejede de to søstre en lejlighed i Hostrups Have på Frederiksberg sammen med Gertrud.

Sidst i december, før jeg rejste hjem på juleferie, aflagde jeg mit årlige besøg hos onkel Aksel og tante Karen. De boede i en 6-værelses herskabslejlighed med kammer i Skjoldsgade og havde husbestyrerinde. De havde ingen børn. Onkel Aksel, der havde været tynd og mager som ung, var med årene blevet meget svær ligesom bedstefar og havde dårligt hjerte. Tante Karen var slank og ungdommelig, og jeg kunne ikke se, at hun forandrede sig i tidens løb.

Mor kom hvert år på besøg i København i min efterårsferie i oktober for at besøge sine to brødre og den øvrige familie samt familien Møller. Under besøget boede mor hos sin lidt ældre kusine *Marie Mørup*, som hun havde været sammen med i et år på husholdningsskolen i Sorø, da mor var 18–19 år gammel. Marie var datter af en af bedstemors brødre, der havde været skibskaptajn og boede i Holbæk.

Maries mand, der var en del ældre end hun, var farmaceut og fabrikant og var meget velhavende. Foruden sin fabrik for medicinalvarer, tandpasta m. m. ejede han flere beboelsesejendomme forskellige steder i byen, som gav ham en ikke ringe lejeindtægt. Om vinteren boede familien i deres luksurvilla på Frederiksberg, i sommertiden boede de i Nærum, hvor de ejede et helårshus med en stor gammel have.

Fabrikant Mørup var en lille, spinkel, stiltfærdig og venlig mand, mens hans kone Marie var høj og kraftig og myndig. De havde en datter, Gerda, nogle måneder ældre end jeg, der ligesom jeg studerede til cand. mag. med engelsk som hovedfag og fransk som bifag.

Gerda var en pæn ung pige, lidt under middelhøjde og ret kraftig bygget. Hun havde grågrønne øjne og glat, kraftigt askeblondt hår. Hun bevægede sig med rolig værdighed og var stiltfærdig og mild som faderen.

Foruden datteren havde forældrene en adoptiv søn, Erhard, fire år yngre end Gerda, som de havde fået som spæd, da Marie ikke mente, at det ville være godt for Gerda at vokse op som enebarn.

Efterhånden som Erhard voksede til, var han blevet noget vild og uregerlig. Det havde været forældrenes mening, at han skulle have mellemkoleeksamen ligesom sin søster, men Erhard var ikke begejstret for at gå i skole og ville helst undgå at læse lektier, og da hans forældre omsider måtte erkende, at han ikke ville kunne få mellemkoleeksamen, tog de ham ud af skolen og satte ham i mekanikerlære.

Hos Marie traf mor også sammen med Maries yngre bror,

Herluf Sonne Hansen, der var arkitekt, og hans 16 år yngre kone, *Rigmor*, der var pianistinde.

De to søskende var nær knyttet til hinanden, og det var den almindelige mening i familien, at Marie til dels forsørgede den yngre bror, der vistnok kun havde en ringe og usikker indtægt som arkitekt. Hans kone gav af og til en koncert, som dog sikkert ikke kunne give synderligt overskud.

Min far blev pensioneret fra sommerferien 1932, da han kort forinden var blevet 70 år, og mine forældre måtte flytte fra overlærerboligen. De havde købt et godt hus med centralvarme og badeværelse og med en ret stor have i den vestlige del af byen ikke langt fra Kannikeskoven, og i begyndelsen af juni måned flyttede de ind i deres nye hjem. De blev naboer til Johannes Svendsens forældre, der blev deres gode venner.

Kort efter, at jeg var kommet hjem på sommerferie, blev mor indlagt på sygehuset i Rønne og opereret for galdesten. Inden indlæggelsen havde fru isenkræmmer Kofoed med datterens billigelse foreslået, at Kirsten, der havde lært husholdning hjemme og havde haft kursus i madlavning i Rønne, skulle lave mad og passe huset for far og mig, mens mor lå på sygehuset, og mor havde taget mod det venlige tilbud.

Jeg havde kendt Kirsten, fra hun var ganske lille. Vi kom jævnligt på besøg hos isenkræmmer Kofoeds, ligesom de besøgte os, og vi havde haft mange udflugter sammen om søndagen til Hammershus, Almindingen og andre udflugtssteder.

Kirsten, der nu var 20 Aar gammel, var en køn og charmerende og stiltfærdig ung pige, lille og lys med lette og hurtige bevægelser. Hun kom til os om morgenen og lavede morgenmad og spiste morgenmad sammen med os. Kirsten udførte sit arbejde i huset noget modvilligt og trægt, men blev alligevel hurtigt færdig. Om formiddagen gik hun ud og gjorde de nødvendige indkøb.

Fru Nielsen, der plejede at gøre rent i huset hver fredag, kom som sædvanligt på denne dag og gjorde lørdagsrent.

En time hver formiddag og eftermiddag gik far tur i skoven, og mens han var borte, spillede Kirsten og jeg firhændigt på

flyglet. Mor og jeg plejede at spille firhændigt på flyglet i mine ferier, når far gik tur, og nu ville jeg lære Kirsten de musikstykker, mor havde lært mig. Jeg havde trang til musik, og Kirsten havde lært lidt klaverspil hjemme.

Hveranden dag cyklede jeg til Rønne og besøgte mor på sygehuset, og om søndagen og en dag midt i ugen besøgte far hende. Hver formiddag cyklede jeg til Boderne og gik i vandet, og om aftenen spillede jeg tennis med Johannes Svendsen, og efter spillet gik jeg med ham hjem og underviste ham i tysk mod en betaling af 2,- kr. i timen.

Om eftermiddagen, når far var hjemme, sad Kirsten i spise-stuen og læste i en eller anden bog, som hun havde lånt på biblioteket. Efter aftensmaden gik hun hjem til forældrene.

Der var vage strømninger af forelskelse i mit sind. Jeg havde netop læst Goethes 'Faust' i begyndelsen af min ferie og var blevet noget påvirket af de hede elskovsscener i denne bog.

Jeg mindedes vor barndomstid og tænkte på Poul Aksels fødselsdagsgilde den dag, da han blev 8 eller 9 år. Der var en noget større dreng med, fiskehandlerens søn Ejgil Lego Andersen, en dreng, som pigerne gerne ville tale med.

På et tidspunkt sad Ejgil alene i sofaen. Kirsten, der var ganske lille, 4-5 år, var der, og pludselig faldt hun over Ejgil i sofaen og kyssede ham gang på gang med voldsom kærlighed. Han værgede for sig, men kunne ikke frigøre sig for hendes omfavnelse. Nu kom moderen til: »Nej, nej, det må du ikke, lille Kitte -,« og hun tog om hende for at trække hende fra drengen, og så måtte Kirsten modvilligt give slip. Men det var for mærkeligt, syntes man.

Ejgil var charmerende, og pigerne kunne ikke modstå hans charme. Senere hørte man fra tid til anden noget om, at Ejgil, der nu var voksen og studerede jura i København, var blevet en Don Juan. Pigerne syntes om ham, og han syntes om dem, og det i flertal, og derfor kunne det ikke blive til noget mere alvorligt og varigt.

Kirsten gik i Borgerskolen i hele sin skoletid. Engang havde hun nær slået sig ihjel i gymnastiksalen. Hun faldt ned fra toppen af rudestigen oppe under loftet. Hun fik en lettere

hjernerystelse, men var ellers uskadt og fik ingen mén af sit fald. Men der blev talt om dette uheld, som om det var et mirakel, at hun var sluppet uskadt derfra.

Kirsten var kolossalt smidig, kunne sætte sig på gulvet med fødderne lige ud til hver sin side, og fingrene kunne hun bøje tilbage, så de stod lodret op fra håndryggen.

Mens Kirsten nu var husbestyrerinde hos os, forsøgte jeg, men vagt og indirekte, at få en mere inderlig kontakt med hende. Jeg talte med hende om de bøger, hun læste, og om mine små ferieoplevelser osv., og vi sad tæt sammen foran flyglet, og mine hænder rørte hendes, når vi øvede os. Men jeg lagde ikke armen om hende og trykkede hende ind til mig og gav hende et broderligt kys på kinden, i det mindste. Og hvad var det at kysse? Jeg var uskyldig og uvidende. Mine forældre og min mor kyssede mig aldrig, og jeg kyssede ikke dem, og jeg havde aldrig set mine forældre kysse hinanden.

Mor kom hjem fra sygehuset først i august, og før Kirsten forlod os, forærede mor hende en guldring, der havde tilhørt tante Laura, og en sølvgrødske som tak for hendes hjælp.

Efter sommerferien dukkede Jacob Nissen Petersen op på universitetet i København og blev jura-studerende. Ham besøgte jeg ret ofte i hans værelse i Gothersgade, ligesom jeg stadig besøgte mine klassekammerater fra Rønne.

Egil Bohn studerede til cand. mag. med tysk som hovedfag og gymnastik som bifag. Hjorth, Krogh og Sommer ville være ingeniører og studerede på Polyteknisk Lærestanstalt.

Fætter Thor, der havde fået sin studentereksamen i Rønne, studerede nu jura på universitetet, men ham havde jeg ingen forbindelse med.

Af og til søndag eftermiddag besøgte jeg familien Møller, der efter et par års forløb havde fået en bedre og større lejlighed på Svanholmsvej, Frederiksberg. Viggo var kontorassistent og gik på bogholderkursus på Handelshøjskolen. Han boede i et værelse ude i byen, men søndagene tilbragte han i sit hjem på Svanholmsvej. Jeg inviterede ikke Viggo eller nogen af mine studenterkammerater til at besøge mig i mit værelse på Nørre-

brogade, og der var ingen af dem, der kom af sig selv. Det var altid mig, der cyklede ud og besøgte dem. Jeg var for fattig til at invitere dem; i det mindste troede jeg, at jeg var det.

Mor kom som sædvanligt på besøg i København i min efterårsferie 1932. En aften var jeg sammen med hende hos Marie Mørup, der for nogen tid siden var blevet enke, og som sædvanligt var Herluf og Rigmor der også. Gerda og Erhard var ikke til stede.

Erhard havde ikke passet sit arbejde som mekanikerlærling. Han havde fået for flotte vaner, kørte rundt i faderens bil og gik på restauranter og brugte for mange af faderens penge og var endelig for godt et halvt år siden som en sidste udvej blevet sendt på landet som landvæsenselev på en herregård på Sjælland. En månedstid senere var faderen pludselig død.

Gerda var i England for at studere engelsk ved universitetet i Cambridge i et år fra sommerferien til næste års sommerferie.

Nu foreslog Marie, at jeg skulle se at få et studieophold i London og Paris for at lære sproget i dets hjemland. Hun havde selv flere år i sin ungdom været guvernante dels i England og dels i Paris, ligesom Herluf havde studeret arkitektur i Paris i et år. Det var meget udviklende for unge mennesker at opholde sig en tid i udlandet, og hun ville på det varmeste anbefale, at jeg fik et studieophold både i London og Paris.

Jeg blev meget oplivet ved tanken om de oplevelser og muligheder, et sådant studieophold kunne betyde for mig.

Mor vidste ikke, hvad hun skulle sige til det, men far var velvilligt stemt, da mor ved sin hjemkomst fortalte ham om Maries forslag, og i juleferien fik jeg mine forældres samtykke til, at jeg fik et kursus på universitetet i London i den førstkommende sommerferie og eventuelt på universitetet i Paris i den følgende.

Efter jul indmeldte jeg mig så til et kursus på Londons universitet i sommerferien 1933.

Kirsten Kofoed havde fået en stilling i en forretning i St. Kongensgade, hvor hun kunne lære at ciselere, og kom til Køben-

havn i foråret 1933 for at begynde sit arbejde i denne forretning.

Hun boede hos sine to kusiner, der havde et vaskeri på Holger Danskesvej, og mor skrev deres adresse til mig, og jeg tog derud for at hilse på hende og dem.

Jeg kendte de to noget ældre kusiner, Valborg og Lili, der ofte havde besøgt deres moster og onkel, Kirstens forældre, i Åkirkeby. De var kønne og fikse og intelligente unge piger i midten af tyverne. Deres væsen var indsmigrende og tillidvækkende, og de fortalte åbent og frit om deres forhold og synspunkter.

De havde været vant til at skulle 'klare sig selv' lige fra deres tidligste ungdom, havde haft pladser i huset i København og derefter i London i et par år, og da de kom tilbage derfra, havde de sparet så mange penge sammen, så de kunne købe dette vaskeri på Holger Danskesvej.

I modsætning til de to kusiner var Kirsten blevet forkælet i sin opvækst, og hun havde aldrig før været hjemmefra for at skulle 'stå på egne ben', og de to kusiner havde en noget overlegen formynderindstilling overfor hende: »Hun vidste jo ikke noget om, hvad det ville sige at skulle 'klare sig selv'.«

Valborg og Lili var meget gæstfri og havde selskabelig forbindelse med flere af deres kunder. Hver mandag aften holdt de 'Åbent hus' for venner og bekendte, og de inviterede mig til at være med. Jeg følte mig tiltrukket af de to søstre og syntes, at Kirsten var en ualmindelig sød og naturlig ung pige, og efter mit første besøg besøgte jeg dem som regel hver mandag aften.

Der var altid en del intelligente og interessante mennesker samlet hos dem på deres 'Åbent hus'-aftener: et postbud, en kontordame, en ekspeditrice, en snedkersvend, en politibetjent, en bankassistent m. fl., og der kom nye gæster, mens enkelte af de tidligere forsvandt. Det var mennesker, der ligesom de to søstre og deres kusine havde deres daglige praktiske arbejde, og der var altid livlig samtale om, hvad der var sket i den forløbne tid m. m.

Jeg glemte mine bekymringer, når jeg var sammen med disse

mennesker og fortalte og snakkede løs om alt muligt, og disse sammenkomster mandag aften hos de to søstre og deres lille kusine virkede oplivende på mig og blev en velgørende modsætning til mit sædvanlige studie-miljø på universitetet.

XXI

Kort fra London skrevet med blyant.

27. juli 1933.

Kære forældre.

Jeg har været i Cambridge i dag og har været mange steder i London. Jeg har brugt de 5 £, så du må sende mig en check på another 5 £, fader. Nærmere oplysninger i mit brev på søndag –

jeres *Nehls.*

Akirkeby, d. 18/8 33.

Kære Nehls!

Ja, hermed sender jeg nu den sidste Check, og det er ogsaa paa Tide, at det faar Ende, thi nu er Omkostningerne ved dette Kursus nær ved 1000 Kr., altsaa det dobbelte af, hvad man for nogen Tid siden fortalte i Radio, at et saadant Kursus vilde koste.

Naar Checken kommer paa Mandag, maa du jo se at komme af Sted snarest, saa du maaske ogsaa faar noget tilovers, naar du kommer hjem. Billet til Hjemrejsen har du jo, og forhaabentlig bliver Vejret bedre, end det er nu her.

Kun Sølvpenge veksles, saa vidt jeg ved.

Hilsen fra din *Fader.*

Kæreste Nehls!

Jeg har netop i dag faaet et langt Brev fra Anna Bohm. Sidste Onsdag rejste Jørgen med sin Kajak til Prag. Han har allerede opnaaet at vinde fire Sølvpokaler og to Medaljer i de tidligere Konkurrencer.

Hvis du har Penge nok, vil jeg saa gerne have en Pk. god The c. 125 gr. Her er det saa svært at opdrive nogen, der sma-

ger godt. Kan du ikke spørge Miss Fletcher, hvor hun køber sin.

Ja, saa haaber vi i Løbet af Ugen at faa dig hjem i god Behold. Vær endelig forsigtig under Rejsen, saa du ikke kommer noget til.

Lev saa vel til vi ses. Sender du et Kort med Besked om, hvad Dag du arriverer?

Mange hilsener fra *din Moder*.

Kort fra Esbjerg den 23.8.1933.

Kære Fader og Moder!

Da jeg ikke gerne vil rejse fra Esbjerg i nat – jeg er ikke glad for at køre om natten, bliver jeg her i Jylland til i morgen.

minus underskrift.

Mit kursus på universitetet i London i sommerferien 1933 varede fra 18. juli til 14. august, og jeg kunne fejre min 23 års fødselsdag i London. De fleste af deltagerne i dette kursus, der udelukkende var for udlændinge, var unge mennesker, men der var dog også en del ældre.

Gennem universitetet i London havde jeg fået et værelse med fuld pension hos miss Fletcher i en sidegade i nærheden af universitetet. Miss Fletcher havde foruden mig 3 pensionærer: to italienere og en ung franskmand. Jeg talte en del med den unge franskmand, Deslarges, der var 20–21 år gammel og gik på et kursus udenfor universitetet for at lære engelsk.

En eftermiddag gik jeg med ham til Serpentine-søen i Hyde Park, hvor man kunne bade, og vi gik i vandet, men det var ikke tiltrækkende for mig at bade der. Jeg var bedre vant fra Boderne på Bornholm og gentog ikke denne badetur.

Deslarges syntes ligesom danske elever, der studerer engelsk, at det især var meget vanskeligt at lære den rigtige udtale af de engelske ord, som han stadig udtalte med fransk udtale med tryk på sidste stavelse og med ustemt 'th'.

Sommeren var varm, og vi gik ofte en tur sammen gennem Hyde Park, hvor folk lå på plænerne mere og mindre afklædte ligesom i Fælledparken i København. »Se, der ligger de –,« sagde han. »Det er jo helt uanstændigt.« Den slags kunne man

aldrig se i en park i Paris, – »never.« Han udtalte ordet med tryk på sidste stavelse og med indestængt lidenskab, – »i Frankrig – never.« Så talte han om erotik og om sin seksuelle erfaring. Det med at betale for erotiske eventyr, det skulle ikke være hos ham, – de skulle betale ham, hvis der skulle betales noget. Det havde han lært af nogle kammerater. Det var ret vagt, hvad han fortalte, så jeg tænkte, at han nok ikke var så erfaren, som han ville give det udseende af.

Den ene af de to italienske pensionærer hos miss Fletcher var en ung mand, der ikke hørte til kursusdeltagerne på universitetet. Den anden italienske pensionær var en herre i fyrrerne, Guglielmo Tagliacarne, der gik på samme kursus som jeg. Det var ham, jeg talte mest med under mit ferieophold i London. Han var journalist og familiefader, og han viste mig fotografier af sin familie i Milano.

Tagliacarne talte gebrokkent engelsk og brugte iøvrigt hænderne for at forklare, hvad han mente. Jeg lærte en del italienske ord af ham. Han ville have mig med ud for at se på byen. Værtinden, der stadig ville vejlede ham og talte til ham i en let spøgeful og drillende tone, rådede ham til at gå i kirke. Ja, »churches, churches –,« og så rystede han på hovedet. Selve ordet »churches« var også et meget vanskeligt ord. Han ville nok lige indenfor for at se forskellige kirker, men ikke for at overvære gudstjenesten.

Han foreslog, at vi skulle tage til Oxford en dag, og vi skulle så med bus dertil fra Shepherd Bush station. Selve dette navn morede ham. »Miss Fletcher,« sagde han, og så kom hans pegefinger op: »Shepherd Bush« (udtales med *u*-lyd), men »bus« (udtales næsten som dansk 'bas').

Vi tog afsted om formiddagen og fik en madpakke med. Det var det allerbedste sommervejr, og det blev en pragtfuld tur. I vest trak det op til tordenvejr, og vi ankom til Oxford under vældige tordenskrald. Der havde været meget stærk varme og tørke i længere tid, så det virkede ganske naturligt med en sådan tordenbyge.

Vi gik straks ind i en restaurant på busstationen, der lå mellem den egentlige by og universitetsbyen. Der sad vi lunt og

godt og spiste en vegetarisk ret og drak te, mens regnen skyllede ned udenfor. Nu fortalte Tagliacarne om en flyvetur over London, som han havde været med på.

Da det lidt efter var blevet tørvejr, gik vi hen på universitetsområdet. Alting var vældig friskt efter bygen. Min ledsager var ikke interesseret i at se det indvendige af husene, og vi gik hurtigt gennem universitetsbyen og var ikke indenfor i en eneste bygning.

Tagliacarne ville ned til selve byen for at se den og for at købe nogle souvenirs og postkort. Han sendte ofte kort til sin familie og sine venner. Alting gik hurtigt med ham. Vi kom til en boghandel, der også solgte antikvariske bøger, og blandt disse var Somerset Maughams samlede skuespil.

Jeg havde taget en roman af denne forfatter med mig fra København: »The Narrow Corner«, som jeg havde lånt ham, og som han meget hurtigt havde læst. Nu gennembladede han Maughams skuespil, hvorefter han tilbød en noget lavere betaling end den, der stod på bogen, og han fik bogen for denne pris.

Vi vendte tilbage til miss Fletchers hus med vore madparker, som vi spiste på vore værelser.

Miss Fletcher havde en pige, Gladys, til at hjælpe sig i huset. Hun var ganske ung og skulle oplæres i alt. Engang havde hun glemt at slukke for gassen, der opvarmede badevandet, og pludselig lød der et forfærdeligt brag fra køkkenet, hvor et eller andet var eksploderet som følge af denne forglemmelse.

Foran husets opholdsstue var der en stor veranda, hvor vi måtte sidde, og der sad jeg af og til i en magelig stol og læste i en bog, som jeg havde lånt af miss Fletcher: »The Bridge of San Luis Rey«, skrevet af en amerikansk forfatter Thornton Wilder (1927).

Miss Fletcher, der havde en høj kvidrende stemme, havde en kat, der yndede at ligge udenfor huset ovenpå den lave mur foran haven, og hvert øjeblik hørte jeg miss Fletchers stemme fra køkkenet, hvor hun var i færd med at lave mad: »Ambrose,

where are you?» Det blev nu ikke til ret meget med at læse den nævnte bog, da der var så meget andet, jeg skulle.

Til undervisningen på universitetet skulle jeg læse en del fonetik, tre værker af den nyere engelske litteratur samt udføre skriftlige opgaver hjemme, ligesom jeg sammen med deltagerne fra kursus gik på museer og i biografen og også var i teatret en enkelt gang, hvor vi så et skuespil, som miss Fletcher berømmede i høje vendinger. Der var især en skuespiller i stykket, Seymour Hicks, som hun satte stor pris på.

Universitetet arrangerede ligeledes forskellige ture ud, f. eks. til Cambridge. Jeg havde ikke penge til billetten dertil, men lånte dem af lederen, Walter Ripman, efter at have underskrevet en seddel med det lånte beløb og bogstaverne: I.O.Y. (I owe you) til ham. Da jeg kort efter modtog penge fra min far, betalte jeg straks beløbet tilbage. Under vort besøg på universitetet i Cambridge tænkte jeg på Gerda Mørup, der havde studeret her et helt år og netop havde afsluttet opholdet nu, da ferien begyndte.

Miss Fletcher inviterede mig med på et besøg hos en dame, som jeg engang havde truffet hos hende. Hun tog afsted på et tidligere tidspunkt og gav mig adressen, og jeg skulle så komme, når jeg var færdig på kursus. Jeg havde mit kort over London og havde ingen vanskeligheder med at finde huset.

Jeg skulle gå et stykke langs lufthavnen og stod en stund og betragtede landingen og passagerernes udstigning af en maskine, hvorpå der stod Colon (Køln), og jeg lagde mærke til en lille hangar med en lille maskine og med et skilt, hvorpå der stod, at man kunne få en lysttur, »joy ride«, for 5 shilling i ca. 10–15 minutter.

Min italienske ven havde fortalt mig om sin flyvetur over London, der havde varet en halv time, og hvor man fik serveret te, og denne tur havde kostet 20 sh., hvad jeg syntes var for dyrt for mig. Men en tur til 5 sh. ville passe mig godt. Jeg gik videre og fandt hurtigt frem til adressen.

Familien, der boede i deres eget hus, der var ret lille, bestod af moderen, som jeg havde truffet hos miss Fletcher, og hendes tre børn. Jeg tænkte, at moderen måske var enke. Den ældste

datter var omkring 25 år og var kontordame. De to yngre søskende, en dreng og en pige, var mindreårige. De var allesammen smukke, mørke typer.

Efter supper gik den voksne datter og de to børn og jeg en tur i den nærmeste omegn, der var et meget bakket terræn. Den unge pige var meget meddelsom, og jeg spurgte om alt muligt og fortalte om mine studier og min familie.

Hver fredag aften var der bal for kursUSDeltagerne i en stor sal på universitetet. Jeg dansede udelukkende med to italienske damer midt i tyverne. De var nydelige og talte flydende engelsk. Musikken var udmærket, moderne synkoperet jazz-musik.

Jeg fik min flyvetur over London for 5 sh. Maskinen var en meget lille sportsmaskine med plads til fire passagerer. På denne tur var vi kun to passagerer.

Da jeg på tilbagerejsen til Danmark om aftenen kom til Esbjerg, havde jeg lidt penge tilbage og besluttede at aflægge et besøg i Ribe, før jeg rejste videre. Jeg tog med toget dertil og boede på Missionshotellet om natten. Om morgenen gik jeg en tur gennem byen langs åen og var nu nær kommet for sent til toget, men nåede det i sidste øjeblik.

Jeg havde ingen hastværk med at blive færdig med studierne, og om der skulle gå et år mere eller mindre, inden jeg fik den afsluttende eksamen, det bekymrede jeg mig ikke om.

Hjorth var blevet forlovet med Elsa Kofoed, og Krogh, Sommer og Egil Bohn var alle forlovede, og jeg kom ikke mere hos dem. Hjorth og Krogh var flyttet fra villaen på Frydendalsvej. Hjorths forældre var blevet skilt, og moderen havde fået en stor lejlighed på Fasanvej, og Hjorth boede nu hos hende.

Julie og Leif havde købt et hus i Vanløse og var blevet gift, og Erna havde fået en to-værelses lejlighed i nærheden af sin søster og svoger. Vi fortsatte vore kortspilsammenkomster søndag aften.

Hver mandag aften gik jeg på »Åbent hus«-besøg hos Valborg og Lili på Holger Danskesvej. Jeg ankom som regel en halv timestid før de øvrige gæster, så jeg kunne få talt lidt pri-

vat med de tre unge damer. Kirsten havde indmeldt sig i foreningen »Konservativ Ungdom« og fortalte af og til om foredrag og underholdning, som hun havde været med til der.

Engang om året sædvanligvis i februar inviterede Marie Mørup de medlemmer af slægten Hansen fra Nexø, der boede i København, tilligemed en veninde fra Nærum, en musiklærerinde samt et par af Gerdas kammerater fra universitetet til middagsselskab.

Ved disse middagsselskaber, der var meget fine fester med fin mad og vin og med musik og åndrige samtaler, traf jeg Elisabeth og Jørgen Bohm fra Fiolstræde. Jørgen ville være ingeniør, og da Elisabeth havde fået studentereksamen, studerede hun til cand. mag. med dansk som hovedfag og engelsk som bifag.

Der traf jeg ligeledes Niels Hansen, Johanne's brodersøn, der nu studerede jura. Mor fortalte, at Marie Mørup, der var hans fars kusine, ofte inviterede ham og gjorde alt for, at han skulle føle sig hjemme hos dem, og mor mente, at Marie nok kunne tænke sig at få ham som svigersøn. Niels Hansen, der var en smuk og meget velklædt ung mand, var stilfærdig og pligtopfyldende, og alle tanter og onkler, d.v.s. hans fars fætre og kusiner, syntes godt om ham.

Jeg fik mine forældres tilladelse til at melde mig til et kursus i fransk i Paris i sommerferien 1934 og indmeldte mig dertil gennem »Alliance Francaise«. Derefter søgte og fik jeg et værelse i »Det danske Hus« i universitetsbyen i Paris gennem »Fondation Danoise«.

Jeg rejste over Esbjerg med damper til Antwerpen og derfra med tog til Paris. I Antwerpen købte jeg en flamsk avis og stavede mig igennem en artikel om Hitlers fuldstændige magtovertagelse i Tyskland. Fra Gare du Nord i Paris kørte jeg med en taxa til »Det danske Hus«, der lå i den sydlige del af Paris. Her fik jeg et godt ret stort værelse med udsigt ind over byen med »Sacre Coeur«-kuplen ragende op i baggrunden. Lige udenfor universitetsbyen lå en stor park.

»Alliance Francaise« havde deres egen skole i byens centrum, og jeg kørte med bus lige til skolen. Bussen var gammel og raslede og knirkede og gav sig, så det var en gru, men efterhånden syntes jeg, at det var ganske hyggeligt.

I universitetsbyen havde de forskellige lande deres huse. Lige i nærheden af »Det danske Hus« lå »Det schweitsiske Hus«, det mest moderne af alle husene, bygget i moderne funktionalistisk stil af den berømte fransk-schweitsiske arkitekt Le Corbusier, skaberen af den nye bygningsstil »Funktionalismen«.

Jeg besøgte en ung schweitsisk student, der boede i dette hus. Hans modersmål var fransk, men jeg lagde straks mærke til hans schweitsiske accent. Hele den ene væg i hans værelse var glas. Han var slet ikke begejstret for deres hus. Det var for varmt om sommeren og for koldt om vinteren, mente han.

På »Alliance Francaise«s kursus var der studerende af mange forskellige nationaliteter. Jeg blev kendt med en ung mand fra Ungarn, Bela Barcza (udtales Bårtså). Han var 16 år og antydede, at han skulle studere jura. Han var sorthåret og havde mørke øjne i et rundt levende drengensigt. Han var velskabt og spændstig og var meget velklædt. Bela følte sig straks tiltrukket af mig, og vi talte godt sammen lige fra begyndelsen. Han talte fransk iblandet ungarske ord og sproglyde, men om han talte fransk bedre eller dårligere end jeg, kunne jeg ikke bedømme. Jeg så af og til hans ungarske avis »Uj«, der betyder »Nyt«, og lærte nogle ungarske ord derfra.

Barcza var adelig. Hans far var godsejer, men jeg fik ikke fat på de nærmere omstændigheder med hensyn til adelskabet. Han talte om sin familie og fortalte, at han spillede klaver derhjemme, og jeg sagde, at det gjorde jeg også.

Bela boede hos en privat familie i den indre by. Han var ikke glad for at bo der og befandt sig i det hele taget ikke vel i Paris. Han besøgte mig en eftermiddag i »Det danske Hus«, og hans ankomst blev meldt mig på mit værelse af en af beboerne, Brincker, en ung mand, der var meget let på fødderne, så man ikke hørte hans skridt, når han gik forbi på gangen udenfor døren.

Bela led af hjemve, og da vi sad overfor hinanden i mit hyggelige værelse, varede det ikke længe, før emnet »hjemve« blev taget op til indgående drøftelse. Ved hjælp af ordbogen fandt vi ud af, at ordet »hjemve« på fransk hed: »nostalgie de famille« eller »nostalgie de la maison«. Blot det, at han nu havde ordet »hjemve« på fransk, syntes at give ham en vis trøst og tilfredsstillelse. Jeg selv led ikke af hjemve hverken i London eller Paris.

Bela var i stand til på fransk at gøre meget nøje rede for sine følelser, der ikke var synderligt franskvenlige. Nej, pariserne var mærkværdigt stærkt optaget af deres egne sager, ja, man skulle næsten tro, at de mente, at Paris var verdens centrum, mens det dog åbenbart efter hans mening var Budapest eller nærmere betegnet: landstedet i Veszpremegeye, der var verdens centrum. Bela besøgte mig nogle gange, og jeg viste ham rundt i huset, og han spillede på flyglet i opholdsstuen og gav derved de tilstedeværende fin underholdning.

Det var meget varmt hele tiden, mens jeg var i Paris. Frankrigs nationaldag, den 14. juli, var fredag fra kursus. Der var opvisning over byen af deres luftflåde, som jeg iagttog fra vinduet i mit værelse. Jeg holdt mig inde i huset den dag. For enden af gangen mellem værelserne var der et stort vindue, hvorfra man kunne se ned på gaderne i en forstad, »Villejuif«, jødebyen, og der stod jeg af og til og iagttog gadelivet og så folk gå ud og ind i en kro dernede. Der stod jeg også om aftenen den 14. juli og så, at de dansede på gaden dernede, og jeg kunne høre harmonikamusikken, der var meget gennemtrængende.

I virkeligheden levede jeg meget isoleret i »Det danske Hus« og led undertiden af humørsyge og ensomhedsfølelse.

I studenterrestauranten havde jeg truffet Armenag Kassalian, der var armenier og var nogle år ældre end jeg. Han følte jeg mig straks tiltrukket af. Han var meget mørk og havde et kraftigt, sundt og godt ansigt og en smidig, slank, middelhøj skikkelse. Han inviterede mig til at sidde ved arme-

niernes bord. Her fik jeg mange gode samtaler under måltiderne med armenierne, der altid var venlige og meddelsomme overfor mig.

Armenag Kassalian, der havde sit hjem på Cypern, var forretningsmand, men jeg blev ikke klar over, hvad slags forretning han var beskæftiget med. Han var interesseret i spejderbevægelsen og havde været spejderleder på sin hjemegn på Cypern og havde i 1929 deltaget i den 3. internationale Jamboree i Arrowe Park ved Liverpool, hvor der deltog 50.000 spejdere fra 42 nationer.

Kursus arrangerede besøg under ledelse af en dygtig foreviser i »Le Louvre« og »Luxembourg« museet, der lå lige ved Luxembourg Haven. Når jeg gik gennem en eller anden park i Paris, tænkte jeg på mine spadsereture gennem Hyde Park i London sammen med M. Deslorges og hans udtalelser om, at man overhovedet ikke fik lov til at ligge på græsset i parkerne i Paris, og jeg så da heller aldrig nogen ligge på græsset i parkerne der.

Kursus arrangerede ligeledes en udflugt til slottet Versailles, og skønt både Bela og jeg havde været med på denne tur, foreslog han kort efter, at han og jeg sammen skulle tage dertil igen, og det syntes jeg var en god idé, da vi under besøget med kursus kun havde opnået at se en brøkdel af seværdighederne der.

Bela ville ikke ind på slottet »Store Trianon«, hvor »Trianontraktaten«, de allieredes fredstraktat med Ungarn blev underskrevet den 4. juni 1920, og gav udtryk for en inderlig afsky for denne traktat, der åbenbart var den egentlige årsag til hans kritik af franskmændene. Så jeg måtte gå alene til slottet »Trianon«, mens han blev i parken.

En dag var jeg sammen med min unge ven fra Ungarn oppe i Eiffeltårnet, og fra platformen øverst oppe nød vi den stor-slåede udsigt udover byen. Herfra kunne vi med blikket følge flodens løb gennem byen.

Jeg blev nu og da inviteret til en glad aften i Det danske Hus,

men jeg tog aldrig mod invitationen. Jeg foretrak at hygge mig med en god bog i en magelig stol i et af de hyggelige lokaler. Undertiden var der nogle stykker i huset, der ville have mig med for at spise ude. De havde fundet en god restaurant, hvor maden var ganske vidunderlig og billig; de nævnedes prisen, men det forekom mig, at det ikke var så billigt endda. Jeg foretrak at spise alle mine måltider på studenterrestauranten i universitetsbyen, og maden der var så afvekslende, god og billig, så jeg syntes ikke, jeg kunne forlange noget bedre.

Forøvrigt havde jeg overhovedet ikke lyst til at gå ud i byen om aftenen sammen med nogen af de unge fra huset. Jeg hørte deres beretninger om deres restaurationsbesøg og besøg på »forbudte« steder, og jeg hørte om en ung fransk officer, der boede i huset, og som kendte disse »forbudte« steder. Af og til var der en eller anden af de unge mænd, der sagde til mig, at hvis jeg ville opleve noget interessant, så skulle jeg bare gå ud med denne unge franskmænd; han kendte det altsammen ud og ind. Ja, denne unge officer så meget pæn ud og havde et høfligt og indsmigrende væsen, men det, der blev sagt om ham, var ikke pænt. Men det var, som om de allesammen betragtede det som noget naturligt og selvfølgelig, at han besøgte bordellerne, og syntes, at det var mig, der var unaturlig og kedelig, fordi jeg afviste at gå med dem. De kom med bemærkninger om, at der var jo så godt som ingen af de unge mænd der i huset, der ikke havde gonorrhé, som om det var en anbefaling for dem, at de havde denne sygdom.

Brincker arrangerede en hel del sammenkomster på sit værelse for beboerne i Det danske Hus. En aften blev hans visitkort skubbet ind under min dør: »Viens vite«, stod der, men jeg gik ikke hen på hans værelse. Deres talen om deres seksuelle oplevelser, når der ikke var damer til stede, kunne måske for en stor del betragtes som praleri, — 'de satte en ære i deres skændsel' —, men virkeligheden var truende nok.

En aften på Montmartre var jeg udsat for, at en noget ældre herre ville sælge pornografiske fotografier til mig og have mig med ind på en restaurant eller med hjem, eller hvor det nu var, han ville have mig med hen, men jeg var afvisende. Jeg

havde læst Guy de Maupassant »Une Vie« og Voltaires lille roman »Candide«, og jeg ønskede ikke at stifte nærmere bekendtskab med storbyens natside. Jeg havde mit gode helbred for kært til at ville »sætte det på spil« ved uovervejede natlige eksperimenter.

Om eftermiddagen tog jeg ofte ud alene og kørte med Metroen gennem byen, og jeg læste i Metroen. Jeg havde fundet »Larousse«-boghandelen, hvor jeg købte små billige klassiske værker i lommebogsformat, og jeg havde altid et af disse værker i min jakkelomme, når jeg kørte i bussen til og fra kursus, og når jeg kørte ud i Metroen.

Efter mit feriekursus i Paris korresponderede jeg med Bela Barcza, der flere gange sendte mig udklip af en ungarsk avis med notater på fransk, og han sendte mig et prospektkort-fotografi af faderens landsted. Bela studerede nu jura på universitetet i Budapest. I et af sine første breve inviterede han mig til at komme på besøg på deres landsted i Ungarn, og efter at jeg var blevet gift med Anna i sommeren 1935, inviterede han os begge, og vi tænkte på at tage på en tur sydpå i en ferie og besøge Bela i Ungarn, men det blev aldrig til noget.

I 1939 udbrød den anden verdenskrig, og korrespondancen mellem os blev afbrudt.

I 1948 modtog jeg et brev med sorte rande fra Ungarn fra Belas forældre, der kort meddelte, at deres søn Bela Barcza og hans hustru pludseligt var døde. Der stod intet om dødsårsagen. Var de blevet henrettet, eller var det en trafikulykke, der var årsag til deres pludselige død? På biblioteket i Nikolaj Kirke lånte jeg en ungarsk-engelsk ordbog, og ved hjælp af den var jeg nogenlunde i stand til at tyde brevet indhold.

I min studietid tog jeg mine breve med til Åkirkeby i mine ferier og opbevarede dem i mit skrivebord på mit værelse her, hvor de stadig ligger. Her har jeg nu fundet Belas breve, avisudklippene med de franske notater og det sortrandede sørgbrev fra hans forældre samt program og navneliste m. m. fra mine kursus i London og Paris.

Det var den første lørdag aften i september 1934, at jeg mødte Anna ved et foredrag i Studenterforeningen. Jeg sad ved siden af hende, og vi faldt i snak i pausen efter foredraget. Hun havde fået studentereksamen i 1930 fra Rønde kursus og havde nu en kontorplads. Hun havde flere kammerater fra Rønde, der studerede ved universitetet og skulle træffe en veninde herinde.

Jeg dansede med Anna hele aftenen. Hun var en køn ung pige. Hun havde et rundt levende ansigt med en klar lys teint, og jeg lagde straks mærke til, at hun ikke var malet og pudret, og at hendes negle havde deres naturlige farve. Hendes øjne var blå med et noget sørgmodigt udtryk. Hun havde blond bølget hår, naturligt røde læber og hvide regelmæssige tænder. Hun var mild og venlig.

Anna var lidt over middelhøjde og havde en køn slank skikkelse. Jeg var lidt højere end hun og var ligesom min far slank og havde glat, blond hår, ligesom han havde haft, da han var ung.

Jeg var forelsket i Anna, 24 år og forelsket for første gang i mit liv.

Anna havde et værelse i Nr. Farimagsgade, og jeg fulgte hende hjem omkring midnat. Hun havde fortalt, at hun gerne ville lære mere fransk, der var det fag, hun havde fået den laveste karakter i til studentereksamen, g+, og mens vi spadserede mod hendes bopæl, aftalte vi, at jeg skulle undervise hende i fransk et par timer hver lørdag eftermiddag for 2,- kr. i timen. Udenfor hendes gadedør skiltes vi med et varmt håndtryk.

Herefter underviste jeg Anna i fransk lørdag eftermiddag, og vi lærte hinanden nærmere at kende. Ved en smørrebrødsvogn købte jeg to madpakker, som vi spiste på Annas værelse, og Anna gav te, hvorefter vi fulgtes ad til Studenterforeningen.

Anna var 25 år, omtrent 1 år ældre end jeg. Hun havde en faster i København, der var sygeplejerske på Kommunehospitalet. Hendes forældre havde haft en middelstor gård i Vest-

jylland udenfor Skjern og boede nu i Skjern. Hun var den næst-
yngste blandt fire brødre.

Anna havde været meget glad for at gå i skole som barn og
havde fået lov til at gå i realskolen i Skjern.

De fire brødre havde alle gået i landsbyskolen. Den ældste
bror var blevet lærer, den næstældste var landmand og havde
for tre år siden købt gården af deres forældre, der havde byg-
get hus i Skjern og var flyttet dertil. Den tredie bror var styr-
mand og sejlede på langfart, mens den yngste bror, der var et
par år yngre end Anna, ville være lærer og gik på Nissum se-
minarium ligesom den ældste bror, der også havde gået på
dette seminarium.

Anna, der havde fået realeksamen i 1926 med ug÷ i gen-
nemsnit, ønskede at tage studentereksamen og studere sprog,
især engelsk. Men det var da ganske uhørt, at en gårdmands-
datter skulle kunne få studentereksamen og studere, nej, hun
kunne blive sygeplejerske som fasteren eller lærerinde, men
studere – nej, de griller måtte hun slå ud af hovedet.

Fasteren, der havde samme mening som forældrene med hen-
syn til hendes ønske om at studere, skaffede hende en plads i
huset i København, hvor hun blev et års tid, hvorefter hun rej-
ste hjem og var pige hjemme, mens hun søgte at blive klar
over, hvad hun skulle »være«.

Hendes ønske om at læse til studentereksamen var ikke ble-
vet mindre stærkt i den tid, der var gået, men hverken mode-
ren eller faderen ville høre tale derom, men så kom den ældste
bror hende til hjælp.

Han havde i et år været vikar på Rønde kursus til prelimi-
næreksamen, og han foreslog nu, at Anna skulle indmeldes på
det to-årige kursus til studentereksamen i Rønde, og han talte
med deres forældre om det på en sådan måde, så de gik ind
på dette forslag.

Det blev ordnet, at hun kunne låne pengene til sin uddan-
nelse i banken i Skjern, og hun skulle så betale pengene til-
bage i afdrag efter studentereksamen. Overfor forældrene
havde broderen betonet, at Anna sikkert ville kunne få en god
stilling på kontor, når hun havde studentereksamen.

I 1930 fik Anna studentereksamen med mg i gennemsnit. Derefter lærte hun at skrive på maskine og stenograferer på et kursus i København, hvorefter hun fik en kontorplads på et sagførerkontor. Hun havde nu fået en bedre lønnet stilling på skolevæsenets kontor på Rådhuset.

Anna sagde, at hun var misundelig på mig, fordi jeg studerede til cand. mag. og ovenikøbet uden at skulle låne penge dertil. »Jeg ville ønske, at det var mig, der studerede til cand. mag. på universitetet,« tilføjede hun. »Men jeg skal tjene penge og betale min gæld, og nu er jeg også blevet for gammel til at begynde på at studere.«

Da jeg havde fortalt om mine kortspilaftener hos tante Emma og mine besøg hos søstrene på Holger Danskesvej og hos Møllers og om familiebesøgene, sagde hun, at hun simpelthen ikke kunne forstå, at jeg kunne passe mine studier, når jeg havde så mange bekendte og slægtninge, som jeg skulle besøge.

Før jeg traf Anna, havde mine studier nærmest været en slags tidsfordriv for mig, men nu indså jeg, at jeg måtte koncentrere mig om studierne og sætte alt ind på at få den afsluttende eksamen så hurtigt som muligt med det bedst mulige resultat. Nu havde jeg fået et mål at stræbe efter: en god skoleembedseksamen og derefter en god vellønnet stilling, så jeg kunne gifte mig og stifte familie.

Derfor meddelte jeg tante Emma, at jeg ikke mere kunne være med til deres spilleaftener, da jeg skulle samle mig om mine studier, og mine ugentlige besøg hos damerne på Holger Danskesvej og besøgene hos Møllers ophørte.

Som sædvanligt rejste jeg hjem til Åkirkeby i juleferien, og Anna rejste til sine forældre i Skjern. Mens vi sad ved morgenbordet i mit hjem den første morgen kort efter min ankomst, fortalte jeg mine forældre, at jeg var blevet forlovet og viste dem et par amatørfotografier af Anna. Da vi havde spist, gik jeg ind på mit værelse for at pakke ud.

Lidt efter kom mor derind. Hun satte sig i lænestolen ved vinduet og gav sig til at protestere mod, at jeg havde forlovet mig. »Jeg kunne virkelig ikke forlove mig, før jeg var færdig

med mine studier – den forlovelse måtte jeg sørge for at hæve, så snart jeg vendte tilbage til København.«

Nu gjorde jeg hende opmærksom på, at mine kammerater fra gymnasiet i Rønne, Egil Bohn, Hjorth, Krogh og Sommer allerede havde været forlovet i nogen tid.

»Det er jeg ligeglad med,« udbrød mor og stampede i gulvet. »Men din forlovelse skal hæves,« gentog hun og slog i bordet. »Din Fader vil ikke høre tale om, at du forlover dig, før du har fået din embedseksamen. Vi forbyder det –,« råbte hun og slog igen i bordet med knyttet hånd. Jeg hængte mit pæne jakkesæt ind i skabet og satte mig så på ottomanen overfor hende og begyndte at tale om onkel Aksel, der havde været forlovet med tante Karen i 12–14 år, før de blev gift –.

»Forlovet –, de var venner.«

»Ja, de var venner og levede sammen som ægtefolk, det var det, de gjorde.«

»De fik da ingen børn.«

»Nej, der er noget, der hedder »forebyggelse mod svangerskab«, 'præservativ', 'pessar', piller –, nej, de fik ingen børn, og de har heller ingen fået i de 12–13 år, de nu har været gift. Og hvorfor gifter onkel Karl sig ikke med fru Nielsen, når han har været kæreste med hende i 14 år, lige siden hendes mand døde; var det ikke i 1920?«

»Kæreste og kæreste –,« sagde mor, »de kommer sammen, og han vil ikke have noget ansvar for hendes børn.«

»Nej, han vil ikke have ansvar for hendes to børn; det ville vist ellers være godt for ham, men forøvrigt kunne fru Nielsen jo selv forsørge sine børn. Hun har hjulpet sin søn til at få studentereksamen, og nu studerer han til ingeniør i København, og datteren har fået realeksamen og har en kontorplads i Rønne. Er det ikke al ære værd. Nej, onkel Karl skulle hellere have giftet sig med hende for mange år siden og selv have fået børn med hende. Men nu har de levet sammen i så mange år –.«

»Levet sammen –.«

»Ja, han snylter på hende, han skulle skamme sig –.«

»Skamme sig, snylter, hvordan er det, du taler, og onkel Karl, der er så god.«

»Ja, jeg vil gerne tro, at onkel Karl foretrækker at 'hjælpe sig selv', og han vil ikke 'risikere' at få et barn, men de har jo nok 'prøvet' det, og fru Nielsen er jo meget varmblodig; det kan man se på hende, og blev hun forøvrigt ikke gift med sin første mand, fordi hun ventede et barn?«

»Ja, det gjorde hun.«

»Nej, jeg vil ikke følge Aksels og Karls eksempler, det kan jeg godt sige dig. Nej, vi vil vente, til vi er blevet gift, og vi er enige om, Anna og jeg, at vi snart vil giftes –.«

»Men du kan da ikke gifte dig, før du er færdig med studierne og har fået en stilling.«

Jeg gjorde hende opmærksom på, at Anna havde en god indtægt som kontordame, og at udgifterne ved mine studier ikke ville blive større, fordi jeg blev gift med Anna.

»Men hvis der, – men når der –,« men jeg lod hende ikke tale ud, men begyndte at fortælle om Annas familie i Jylland. Jeg havde talt meget hurtigt, og mor var for en gangs skyld usædvanligt fåmælt; det plejede ellers at være hende, der talte, og mig, der måtte høre på hende.

Som sædvanligt læste far »Blæksprutten« og sine aviser. Han gryntede og brummede, men sagde ikke noget om min forlovelse.

Jeg blev ikke i Åkirkeby i januar måned, som jeg plejede, men rejste tilbage til København lige efter nytår for at læse og være sammen med Anna om lørdagen som sædvanligt.

I anledning af min forlovelse kom mor til København til Fastelavn for at træffe Anna. Det første møde mellem dem fandt sted på mit værelse lørdag eftermiddag, og jeg havde inviteret frøknerne Stenberg til kaffe sammen med mor og Anna. Mor kom med en invitation til os fra Marie Mørup til middag kl. 18 samme aften.

Da vi havde drukket kaffe, inviterede mine værtinder mor og Anna til at se deres lejlighed, hvorefter mor, Anna og jeg

tog med sporvognen ud til Marie Mørup. Her var vi sammen med Gerda og med Herluf og Rigmor.

Søndag eftermiddag var vi hos onkel Aksel og tante Karen. Vi spiste aftenmad og drak te på Annas værelse, og derefter besøgte vi Annas faster, der havde en moderne to-værelses lejlighed på Østerbro.

Fastelavnsmandag var vi inviteret til middag hos mors fætter Thorald og hans kone i Fiolstræde, og her traf vi Jørgen og Elisabeth. Elisabeth var en smuk ung pige, »men ikke så smuk som Anna –,« tænkte jeg.

Tirsdag aften drak vi aftenkaffe hos onkel Kristian og tante Emma i Istedgade og var sammen med Erna, Julie og Leif hos dem. Ud på aftenen fulgte vi så mor til båden til Rønne. Mor så nu meget tilfreds ud, da vi tog afsked med hende, og det var mit indtryk, at hun var blevet beroliget med hensyn til, at vi snart ville giftes.

Anna lejede en to-værelses moderne lejlighed på Nørrebro og flyttede dertil.

I påskeferien besøgte vi Annas forældre i Skjern og var sammen med de tre brødre. De to ældste var gift og havde små børn. Den tredieældste bror, der var styrmand, var på langfart, og ham traf jeg først, efter at vi var blevet gift.

I pinsen var vi i Åkirkeby hos mine forældre.

Vi blev gift i sommerferien 1935. Brylluppet blev holdt på Missionshotellet i Skjern. Anna var sine forældres eneste datter, og der blev holdt stort bryllup. Mine forældre var med, og af mors søskende, der alle var inviteret, kom onkel Kristian og tante Emma, moster Julie og onkel Karl, mens moster Inge og onkel Dam samt tante Karen og onkel Aksel sendte afbud.

Onkel Karl benyttede lejligheden til på hjemrejsen at besøge en soldaterkammerat, der var stationsforstander i Ølgod.

Vi rejste på bryllupsrejse til Mallorca i 14 dage, mine forældres bryllupsgave.

I 1936 fik jeg skoleembedseksamen med første karakter, og jeg var så heldig straks efter sommerferien at få stilling som adjunkt på St. Nikolaj gymnasium i København, hvor jeg nu

har haft min virksomhed i 35 år, først som adjunkt og siden som lektor.

Onkel Kristian døde i efteråret 1936, og vi var med til hans begravelse sammen med mor. Nogen tid efter fik tante Emma en moderne lejlighed i Vanløse ikke langt fra sine to døtres hjem, og tante Tilde, der var blevet skilt fra sin mand, flyttede sammen med hende.

I 1939 blev vor datter Bente født. Anna, der nu havde fået betalt sin gæld, beholdt sin kontorplads til kort før fødslen.

Jeg købte nu et hus med en stor have ved Søborg Mose.

Vor søn Andreas blev født i 1941 under besættelsen. Annas forældre var med til begge barnedåb, ligesom vi havde den glæde, at far, der nu var sidst i halvfjerdserne og ellers aldrig ville forlade Bornholm, kom til begge barnedåb sammen med mor.

Sommerferierne tilbragte vi dels i Skjern hos Annas forældre, der ikke lagde skjul på deres glæde over at være blevet 'mormor' og 'morfar', og dels hos mine forældre i Åkirkeby. Mine forældre var rørende glade for børnene og for Anna. Far kunne gå med vor lille søn i sine arme eller sidde med ham på skødet i timevis, og mor kunne ikke blive træt af at lege med børnene og spille og synge små børneviser for dem. Mor, der altid havde ønsket sig en datter, havde fra begyndelsen været skuffet over, at jeg ikke var en pige. Nu fortalte hun mig, at hun ikke kunne holde mere af sin egen datter, hvis hun havde haft en datter, end hun holdt af Anna. Og Anna elskede både min mor og min far højt.

Far døde under besættelsen i november 1943 under en operation for tarmkræft uden forudgående sygeleje. Mor fik herefter pension efter far, men det var ikke nogen stor pension. Far havde tegnet en livsforsikring på 10.000,- kr., som mor fik udbetalt og indsat i banken. Derudover havde mor en formue på ca. 60.000,- kr., idet far gennem mange år havde indsat 2000,- kr. i banken hvert år.

Efter fars død lejede mor to værelser ud til en lærerinde på realskolen.

I året 1944 døde onkel Aksel pludselig af en blodprop i hjertet 55 år gammel. Vi var med til hans bisættelse i Bispebjerg Krematorium sammen med mor. Hans urne blev hensat i kolumbarium der.

Efter onkel Aksels død opgav tante Karen herskabslejligheden i Skjoldsgade og flyttede til en mindre lejlighed på Strandboulevarden.

XXIV

I maj 1945 bombarderede russerne Rønne og Nexø på Bornholm, og stationen i Nexø blev hårdt ramt. Onkel Karl, der nu var 59 år gammel, var derved blevet hjemløs. Gennem årene havde han stadig haft forbindelse med lærerinde fru Ellen Nielsen. Hendes søn og datter var nu forlængst blevet gift og havde fået børn. Sønnen, der var blevet ingeniør, boede udenfor København, og datteren var blevet gift med en købmand i Rønne.

Nu da onkel Karl stod 'uden tag over hovedet', giftede han sig med den trofaste fru Nielsen og flyttede ind i hendes hus, og fru Nielsen blev tante Ellen. Samtidig tog han sin afsked som stationsforstander og fik pension. Han fik desuden ansættelse som amtsrevisor.

Moster Julie, der efter bombardementet ligeledes havde mistet sit hjem på stationen hos onkel Karl, flyttede hen hos mor i Åkirkeby. Af sin lille pension betalte hun mor et ringe beløb hver måned for sit ophold, ligesom det var meningen, at hun skulle hjælpe til i huset.

Moster Julie havde en blærelidelse og var noget lad af naturen. Hun var 8 år ældre end mor, og efterhånden blev det mor, der måtte lave maden og udføre det daglige arbejde i huset samt ydermere varte den ældre søster op.

Vi syntes, at det var for strengt og for dyrt for mor at have

moster Julie boende, men når vi talte med mor derom, sagde hun, at Julie gang på gang havde sagt, at mor skulle arve alt efter hende til gengæld for, at hun havde åbnet sit hjem for hende, og Julie havde over 30.000,- kr. på sin bankbog.

Onkel Karl talte alvorligt med mor derom og mindede hende om, hvordan det var gået med arven efter tante Nina, der ikke havde oprettet testamente. Og han forklarede mor, at arven efter moster Julie, hvis hun døde før sine søskende, ville blive delt mellem hendes halvsøskende og hendes to niecer, Erna og Julie, der var døtre af hendes afdøde helbror Kristian, og at det ville blive Erna og Julie, der ville få hovedparten af arven, hvis ikke der var blevet skrevet et lovformeligt testamente med en anden bestemmelse angående arven.

Gennem sagføreren i Åkirkeby hjalp onkel Karl nu moster Julie med at oprette et testamente, der gjorde mor til hendes universalarving, og hvis mor døde før Julie, skulle jeg, mors søn, være moster Julies universalarving.

En søndag formiddag i sommerferien 1946, mens vi var hos mor i Åkirkeby, blev mor ringet op af onkel Karl, der fortalte, at Niels Dam, den yngste af moster Inges børn, pludselig var død af en blodprop denne morgen. De skulle til at stå op, og han havde sat sig op i sengen og havde strakt armene op over hovedet, som om han ville gabe og strække sig, og var faldet tilbage i sengen ved siden af sin kone, død. Fætter Niels var snedker i Svaneke og var 8 år yngre end jeg. Han havde været gift i et par år, og de havde en lille søn.

Dette dødsfald kastede en skygge over sommerferien for os alle. Vi kunne ikke forstå, at denne unge raske mand så pludseligt skulle dø.

Vi var med til begravelsen sammen med mor, moster Julie, tante Ellen og onkel Karl og Johanne. Jeg fik et glimt af fætter Thor i kirken. Hans ansigt var fordrejet og fortvivlet, og jeg kunne jo nok forstå, at han var blevet chokeret og stærkt ramt over broderens pludselige død. Det måtte jo være en stor sorg for dem alle. Vi blev ikke inviteret med til hjemmet efter begravelsen, men onkel Karl inviterede os fra Åkirkeby og

Nexø til kaffe på en restaurant i Svaneke, hvorefter vi straks tog tilbage til vore hjem.

Fætter Thor havde ikke gennemført sine studier til cand. jur., men var rejst hjem til Svaneke for at hjælpe faderen i øldepotet og køre deres bil for moderen, når der blev sendt bud efter hende. Han blev gift i en sen alder med en fraskilt dame og købte et hus med øldepot i Rønne.

De fik ingen børn. Hans kone, der havde været gift med en læge i Svaneke, havde en datter i sit første ægteskab.

Moster Julie døde i februar 1949 på sygehuset i Rønne efter længere tids svagelighed, og mor arvede godt 32.000,- kr. efter hende. Kort efter solgte Johanne Hansen sit hus og forretningen i Nexø og flyttede hen hos mor. Johanne, der var et par år yngre end mor, var rask og rørig. Hun passede den daglige rengøring, mens mor lavede Maden. Mor var glad for Johannes selskab, og vi havde kun grund til at glæde os over denne ordning.

I 1950 begyndte Anna at studere til cand. mag. på universitetet med engelsk som hovedfag og dansk som bifag. Vi havde fået en dygtig husbestyrerinde til at passe huset og børnene, der nu var 9 og 11 år gamle. Vi havde allerede i mange år haft bil og købte nu en vogn til Anna, så vi begge to hver for sig kunne køre ind til byen i bil.

I vore sommerferier kørte vi sydpå og boede i telt på campingpladser, eller vi lejede et hus eller en lejlighed i Østrig, Italien eller Spanien og besøgte vore forældre i påske og pinse. Både Annas forældre og min mor besøgte os som regel en gang om året.

Det var sørgeligt, som det gik med tante Karen. Et par år efter sin mands død mistede hun sin stilling på apoteket, og hun fik ingen pension, da hun ikke i tidens løb havde sørget for at indbetale det beløb af sin løn, der hver måned skulle indbetales til pensionskassen.

Tante Karen havde været jævnaldrende med sin mand og var for gammel til at få en ny stilling. Hun og hendes mand havde i den tid, de havde været gift, tilsammen fået samlet en

formue i banken på ca. 70.000,- kr. Men hvis hun skulle tage af dem til at leve for, så ville de snart slippe op. Sammen med sin yngre søster havde tante Karen arvet et hus i Svaneke efter deres forældre, og efter nogen tids forløb opgav hun nu sin lejlighed i København og flyttede sammen med søsteren i Svaneke.

Søsteren, der havde været sygeplejerske, havde opgivet sin sygeplejegerning for at passe forældrene på deres gamle dage og havde arvet, hvad der var af rede penge efter dem, og med de midler, hun havde til sin rådighed, var hun i stand til at klare sig økonomisk, til hun engang med tiden kunne få aldersrente.

De to søstre havde en stor dejlig have med mange bærbuske og frugtræer, og den yngre søster havde gennem mange år solgt bær og frugt til sygehuset og til private.

Dette betød hårdt arbejde og slid, men det gav dem også til gengæld en god indtægt, der hjalp dem i sommertiden og længere frem, men ikke kunne strække til til hele året.

Desværre gik det ikke godt mellem de to søstre i Svaneke. Karen ville kommandere med søsteren og forlangte, at hun skulle varte hende op, og de fornærmede hinanden og kunne meget dårligt forliges.

Efter nogen tids forløb blev tante Karen indlagt på sindsygehospital i Oringe på Sjælland. Mor fortalte, at hun havde smidt sig ned på gaden i Svaneke, og at hun ikke ville rejse sig, da tililende ville hjælpe hende op, og man havde så sendt bud efter ambulancen. På hospitalet ville hun hverken spise eller stå op, skønt hun var ganske uskadt, hvorefter lægen havde indlagt hende på sindssygehospital.

Vi besøgte tante Karen nogle gange, og det lod til, at hun var meget tilfreds med hospitalsopholdet. En dag, da vi besøgte hende, fortalte hun, at hun havde truffet forfatterinden Tove Ditlefsen, der ligesom hun var patient på hospitalet, og de gik af og til tur sammen om eftermiddagen. Tante Karen blev på hospitalet i ca. 3 år, hvorefter hun rejste tilbage til søsteren i Svaneke. Hun fik nu invaliderente.

Senere faldt tante Karen og brækkede låret og lå derefter

meget længe på sygehuset i Rønne. Da hun var blevet rask, vendte hun tilbage til sit hjem i Svaneke.

Nogen tid efter blev søsteren syg og blev indlagt på sygehuset i Svaneke, og tante Karen, der var blevet opvartet af søsteren, kunne ikke bo alene. Hun blev liggende i sengen og fik ingen mad, og lægen indlagde hende atter på sygehuset i Rønne, hvor hun døde efter nogen tids forløb.

I 1956 fik Anna sin skoleembedseksamen med første karakter. Der var stor mangel på cand. mag.'er, og det var let for hende at få en stilling. Hun blev adjunkt på Østerbros gymnasium og er nu lektor på det samme gymnasium og underviser ligesom jeg i engelsk.

Når vi var sammen med mor, fortalte hun os alle de nyheder, hun havde fået kendskab til.

Kirsten Kofoed var blevet tidligt gift med en ung mand, som hun havde truffet i foreningen »Konservativ Ungdom«. De havde fået en boghandel i Hørve på Sjælland.

De to søstre, fru Kofoeds niecer, havde solgt vaskeriet på Holger Danskesvej og havde hver for sig fået deres egen lejlighed. Valborg blev syerske og lejede et værelse ud til en ung student, som hun fik et barn med. Han var meget yngre end hun, og de blev ikke gift. Lili fik pensionat og blev senere gift med en af de logerende, en persisk ingeniør, og hun bor nu i Persien.

Ejgil Lego Andersen, fiskehandlerens søn, havde været sagfører i nogen tid og var ugift, men der må have været noget, der var utilfredsstillende for ham, for han havde opgivet sin virksomhed som sagfører og var blevet seminarieelev og lærer.

Jacob Nissen Petersen opgav sine studier i København og vendte tilbage til forældrene i Åkirkeby og blev smed og fik arbejde på en stor metalfabrik i Rønne.

Erhard, Marie Mørups adoptiv søn, der var landvæsenselev i nogen tid, blev senere sømand og druknede under krigen, da det skib, han sejlede med, blev minesprængt.

Gerda, der var blevet cand. mag., underviste først på Roskilde Katedralskole og derefter på Odense Katedralskole. Efter

krigen opholdt hun sig i længere tid i Holland, hvor hun var med i noget hjælpearbejde. Gerda er nu lektor på Den internationale Højskole i Helsingør. Hun er ugift og har bygget hus i Helsingør, hvor hun deler sin tilværelse med en hollandsk veninde, der er lægesekretær.

Elisabeth Bohm blev forlovet med en ung cand. mag. under besættelsen. Han var med i Frihedskampen og blev skudt af den tyske vagtsoldat, da han under et forhør forsøgte at flygte ud af et vindue efter at have kastet en stol mod den tyske officer, der forhørte ham. Efter krigen blev Elisabeth gift med en ung kaptajn i hæren, der senere mistede det ene øje ved et vådeskud under en skydeøvelse. De har to døtre.

Jørgen Bohm blev ingeniør. Han blev gift med en ung pige, Tove, datter af en politibetjent. De har en søn og en datter. Tove blev opereret for en svulst på hjernen, før de havde fået barn nr. 2, og blev derefter meget tunghør. Senere gennemgik hun en ny operation og genvandt til dels hørelsen, men må dog stadig bruge høreapparat. Hun er meget energisk, og trods sit handicap gennemførte hun at tage faglærereksamen i fransk, hvorefter hun har undervist i dette sprog på aftenskoler.

Niels Hansen, Johanne's nevø, fik navneforandring til 'Kammer'. Han blev både cand. jur. og cand. polit. og blev direktør for skibsrederforeningen. Han blev sent gift og har en datter.

Julie og *Leif Nielsen* fik ingen børn. Julie var ofte indlagt på hospital, efter at de var blevet gift. Efter flere års forløb gennemgik hun en underlivsoperation og opnåede at blive rask, men mistede samtidig muligheden for at få et barn. Hun har stadig haft halvdagskontorpladser. Hendes mand er fuldmægtig i Svenske Statsbaners Rejsebureau på Hovedbanegården.

Vor datter og søn fik studentereksamen, og Bente studerede derefter engelsk på universitetet. Hun fik et studielegat og studerede i et år ved universitetet i Madison, Wisconsin, USA. Her blev hun forlovet med en studiekammerat, der var amerikansk statsborger, og han var med hende hjem, da hendes studieår var udløbet, og vi holdt bryllup for dem i ferien.

Hendes mand er nu universitetslektor i Minneapolis, Minnesota. De har to børn, en søn på 8 år og en datter på 6.

Andreas blev cand. mag. med tysk som hovedfag og gymnastik som bifag og er nu lektor ved Møllehave gymnasium i Gentofte.

I studietiden fik han ligeledes et studielegat og studerede i et år ved universitetet i Tübingen i Tyskland. Hans kone er cand. jur. og ansat i ministeriet. De har en lille søn.

Efter at vor datter fik sit hjem i USA, har vi besøgt dem i vor sommerferie, og de har ofte været hos os i julen.

I 1967 købte vi en lejlighed i Fuengirola i provinsen Malaga, Costa del Sol, Spanien, hvor vi tidligere flere gange havde holdt ferie.

Derefter har vi tilbragt en del af vore ferier i Fuengirola og har haft vor datter og hendes familie og vor søn og hans familie på besøg der. De er meget begejstrede for Fuengirola. Vi har ligeledes taget mor med os der til et par gange.

Nogen tid efter, at jeg havde fået min skoleembedseksamen, genoptog jeg forbindelsen med *Egil Bohn*. Han var blevet gift med den unge pige, som han var sammen med til vor rusfest i Rønnensersamfundet, da vi begyndte vor studietid i København. De fik en søn og en datter. Egil er lektor ved Hellerup Gymnasium. De bor i en stor gammel lejlighed i Livjærgergade på Østerbro og har sommerhus i Tisvildeleje. Vi har stadig holdt forbindelsen ved lige gennem årene og besøger hverandre et par gange om året.

Poul Sommer blev nazist under besættelsen, og hans kone var ligeledes glødende nazist. Han havde arvet nogle penge og stak af til Tyskland og blev flyverkaptajn i Luftwaffe. Derefter vendte han tilbage til København og oprettede det berygtede »Sommer-Korps«.

Efter krigen skjulte han sig i nogen tid og levede som gård-ejer i Jylland under falsk navn. Da man havde fundet ham, blev han straffet.

Hjorth og *Krogh* blev ingeniører. Hjorth blev gift med *Elsa Kofoed*, og de boede i nogen tid hos hans mor på Fasanvej.

Senere købte de hus i Dragør og bosatte sig der. Hverken Egil eller jeg har nogen forbindelse med de øvrige kammerater fra Rønne.

Viggo Møller, der har en god stilling som bogholder, er gift og har to døtre. Da Viggos forældre kunne få aldersrente, flyttede faderen efter en gensidig overenskomst mellem ham og hans kone hen i et lejet værelse. Der var dog ikke tale om nogen skilsmisse i juridisk forstand. Moderen blev boende i lejligheden på Svanholmsvej sammen med den yngste søn, til han blev gift og fik sit eget hjem. Senere flyttede fru Møller til et plejehjem. Både hun og hendes mand er forlængst døde. Det er nu mange år siden, jeg har talt med Viggo.

Anna har stadig forbindelse med sin veninde fra studenterkursustiden i Rønde, *Vibeke Kristensen*, der er jurist og ansat i ministeriet. Hun er ugift og har en moderne lejlighed på Frederiksberg.

Annas forældre døde for mange år siden med ret kort mellemrum. Annas faster er ligeledes død. Hendes brødre er alle gift og har hver for sig flere børn, der nu er voksne og gift og hjemfarne de fleste af dem. Broderen, der er styrmand, sejler med Storebæltsfærgen og bor i Nyborg med sin familie. De øvrige brødre bor i Jylland.

Der har i årenes løb været mange dødsfald i min mors familie, slægten Hansen fra Nexø. De mange Munck-kusiner og deres to brødre er alle døde. *Thorald Bohm* døde for mange år siden, og hans kone, *Anna*, der levede i nogle år efter sin mands død, er ligeledes død. *Marie Mørup* er død. *Gerda*, der udover arven efter moderen har sin månedlige lektorgage, er meget velhavende, ja, hendes morbror og tante, *Herluf* og *Rigmor Sonne Hansen*, mener, at hun sikkert må være mangemillionær.

Mors søskende er alle forlængst døde. Onkel Karl havde en kredsløbssygdom og døde på sygehuset i Rønne efter et kort ophold der i efteråret 1959. Moster Inge, der var blevet meget svær, faldt og brækkede den ene hofte og fik benet sat af ved hoften på Rigshospitalet i København. Derefter lå hun

et års tid hjemme i sit hjem i Svaneke, før hun døde et par år efter onkel Karls død.

Kusine Karen var blevet sygeplejerske og blev tidligt gift med en kommunelærer i Svaneke. De har en datter og to sønner. Fætter Magnus, der var godt et år yngre end Karen, købte en tobaksforretning i Nexø. Hans kone var damefrisørinde. De fik to døtre.

Kusine Grethe havde fået kontoruddannelse og havde kontorplads i København. Hun plejede at besøge os af og til. Hun havde gennem flere år en nyrelidelse og døde på Rigshospitalet ikke længe efter moderens død. Fætter Magnus fik lungekræft og døde et års tid efter søsteren. Hans enke, Kirsten, bor nu med sine to døtre i København, hvor hun har en damefrisørsalon.

Der er nu kun Thor og Karen, de to ældste, tilbage af møster Inges fem børn. Deres far, onkel Dam, er ligeledes død. Af mors mange kusiner og fætre er der nu kun to nulevende tilbage: *Herluf Sonne Hansen* i København, der nu er 88 år, og *Johanne Hansen*, der efter mors død flyttede til plejehjemmet i Nexø. Jeg har besøgt hende. Hun er 87 år og meget glad for at være der. Den nye generation har kun få efterkommere. Mors familie, slægten Hansen fra Nexø, er en slægt, der er ved at dø ud.

Tante Ellen, enke efter onkel Karl, lever stadig. Hun led af åreknuder og dårlige ben gennem mange år og lå for nogen tid siden længe på sygehuset i Nexø og fik endelig sat det ene ben af under knæet. Nu sidder tante Ellen i en rullestol i sit gamle hjem i Nexø. Jeg besøgte hende kort efter, at jeg var kommet hertil. Det lader til, at hun er glad og tilfreds. Hendes datter og svigersøn i Rønne har bil, og datteren henter hende 1-2 gange om ugen og tager hende med til deres hjem og børnebørnene i Rønne.

I morgen tidlig skal jeg køre til Rønne og hente Anna, der har ringet, at hun ville tage med båden i aften. Vor svigerdatter er kommet hjem fra hospitalet og har det godt, og vor søn rejser nu med sin kone og søn på rekreation og ferie til Sverige.

Fru Nielsen har været her og har gjort rent i huset, og jeg har sat friske roser fra haven, røde, gule og hvide, på bordene i de to stuer.

I overmorgen er det min 61-års fødselsdag, og jeg har inviteret Johannes Svendsen og hans kone og Poul Aksel Kofoed og hans kone til middag på Kanns hotel og aftenkaffe i vort hjem. Johannes Svendsen er inspektør på den store nye skole i Åkirkeby, og Poul Aksel har overtaget sin fars forretning. Næste dag vil vi køre til Nexø og hente Johanne på plejehjemmet og tante Ellen, som jeg ligeledes har inviteret til middag på hotellet og aftenkaffe her.

Det sidste år har jeg haft en del overtimer på skolen, og jeg var noget overanstrengt, da jeg kom hertil. Ensomheden og stilheden her i huset har gjort mig godt. Jeg er gået tidligt i seng om aftenen og har hvilet mig midt på dagen. Om eftermiddagen har jeg spadseret de 5 km til Boderne og er gået i vandet og har spadseret tilbage til Åkirkeby for at spise middagsmad på Kanns hotel.

Når vi, som vi forventer, om nogle år har nået pensionsalderen, er det vor hensigt at sælge vort hus i Søborg og flytte til vor lejlighed i Fuengirola i Spanien for at bo fast der.

Noget af det første, vi vil gøre i morgen, når Anna er ankommet hertil, er at brænde alle disse gamle breve, prospektkort, dokumenter og papirer på et bål i haven sammen med noget tørt kvas, som jeg har samlet sammen.

Så snart vi så har fået huset ryddet og tømt for alle mors og fars efterladenskaber, flyver vi til USA for at besøge vor datter og svigersøn i resten af ferien.

SLÆGTEN HANSEN FRA NEXØ
er sat og trykt hos Bogtrykkeriet Antikva A/S
med Baskerville 10/11 pkt. Papiret er Tonet
offsetpapir 202, 120 g, og omslaget Kulørt kar-
ton 570, 250 g. Begge dele fra A/S De forenede
Papirfabrikker. Bogbinderarbejdet er udført hos
Edv. Henrichsens Bogbinderi A/S.

tet til Rønne fra Jylland nogle år tidligere, og han havde kun en ældre søster, der var ansat på hovedbiblioteket, hvor jeg ofte så hende, når jeg lånte bøger på biblioteket. Foruden skønlitterære bøger lånte jeg bøger om spiritisme, seksuelle problemer, psykoanalyse og bøger om yoga af Sophus J. Nervil, og jeg øvede mig i at indtage de forskellige yogastillinger og meditere. Alting var meget uroligt og flakkende for mit vedkommende.

Nu mødtes vi, Krogh, Sommer og jeg en aften hveranden uge hos Jørgen Hjorth, hvis forældre ikke blot var meget velhavende, men også meget gæstfri, og vi spillede bridge og drak aftenkaffe, der blev serveret af stuepigen. Efter kaffen spillede vi skak til klokken ca. 11–12, hvorefter vi tog afsked med Jørgen og cyklede hjem.

Jeg boede nu hos vogmand Petersen sammen med fætter Thor. Vore værelser lå ved siden af hinanden på loftet og vendte mod gaden. Thor og jeg blev betragtet som hørende til familien, og jeg havde det egentlig så rart det år, jeg boede der. Der var fri adgang til stuerne, og der var en glasveranda med kurvemøbler, der var ganske dejlig, når solen var fremme. Der lå aviser og blade fremme på det lille bord på verandaen, og vi kunne også få lov til at låne bøger fra bogskabet.

Jeg stiftede bekendtskab med to af verdenslitteraturens mesterværker, mens jeg boede der: Tolstojs 'Anna Karenin' i to bind, billig-udgave, og en illustreret pragtudgave af Victor Hugos 'De Elendige'.

Vognmand Petersen var noget lad med langsomme bevægelser. Han gumlede til stadighed på sin skrå og lå for det meste på chaiselongen i spisestuen, når vi kom ned til måltiderne. Når vi havde spist, tændte han sin pibe og læste avisen. Fru Petersen var lynhurtig, praktisk og bestemt. Jeg talte udmærket med dem begge.

De havde to døtre, der efter moderens udsagn var så forskellige som dag og nat. Den ældste, der var gift og boede i København, var hurtig, praktisk og foretagsom, mens den yngste, der var ganske ung, 17–18 år, og var pige hjemme, var langsom, tøvende og usikker. Der var en bager, der interesserede

sig for hende, og hun var tvivlrådig: »Skal jeg gifte mig med ham, eller hva' ska' jeg?«

Moderen vidste virkelig ikke, hvad hun skulle råde hende til. Egentlig mente hun, at datteren nok skulle kunne gøre et bedre parti, og hun kunne også nok selv have haft bedre kår, hvis hun var blevet gift med en mand, der var noget mere energisk og foretagsom end Petersen. Datteren blev senere gift med sin bager.

Fru Petersen havde truffet fru Gudjohnsen, der var medlem af en damebridgeklub, der havde været på udflugt til 'Fredensborg', da Petersens havde haft dette traktørsted. Ved denne lejlighed havde fru Gudjohnsen været meget kritisk og havde gjort så mange ophævelser over regningen: »Det var rigtignok for dyrt her –«, »Så meget kostede smørrebrød ikke på andre traktørsteder –«, »Det var meningsløst –« osv. Men regningen var da blevet betalt, og det var med urette, at fru Gudjohnsen havde gjort vrøvl over priserne. Nej, fru Gudjohnsen måtte være en meget påholdende dame. Fru Petersen vidste også, at dr. Gudjohnsen beklagede sig over sin kone, og at der var tale om skilsmisse.

Når jeg var på besøg hos dr. Gudjohnsens sammen med mine forældre, havde jeg også en følelse af, at der var noget, der var forkert mellem dem. De passede vist ikke rigtig sammen. Men det samme var tilfældet med mine forældre, ja, der var faktisk en stærk disharmoni mellem dem.

Far ville f. eks. ikke have gæster til sin fødselsdag, men mor, der blev inviteret til fødselsdagschokolade hos sine veninder, ønskede, at de også skulle være hendes gæster, når hun havde fødselsdag, og far gjorde indsigelser derimod: »Det har vi ikke råd til –«, »Hvad skal det til –?«, »Det er noget vrøvl med de fødselsdagssammenkomster –«, og så kom det til scener med gråd og stampen i gulvet og voldsomme beskyldninger frem og tilbage: »Du er forrykt –,« sagde far. »Din far var ikke rigtig klog, hele din familie er sindssyg –,« »Nej, det er dig, der er sindssyg –,« råbte mor og stampede i gulvet, og så græd hun og sagde, at hun ville skilles.

Når far havde trukket sig tilbage efter en sådan scene, og

jeg var alene med mor, kunne hun udbryde: »Jeg kunne slå ham ihjel, ja, om jeg stod for den levende Gud, ville jeg sige, at han er sindssyg. Han er ikke rigtig klog.« I virkeligheden hadede de hinanden, min far og min mor. Jeg så det fra min mors synspunkt, men sagde ikke noget, og mor ventede heller ikke nogen udtalelse fra min side i sådanne tilfælde.

I det store og hele gik det meget godt mellem min fætter Thor og mig i det år, vi boede sammen hos vognmand Petersens. Til tider talte vi meget godt sammen om forholdene på skolen, men til andre tider brødes vi voldsomt. Han havde sit eget skrivebord med sine egne sager: et vækkeur, et skriveunderlag, en papirkniv, en blæksuger m. m., og hvis jeg flyttede om på noget på hans skrivebord, kunne han blive aldeles rasende og fare løs på mig, og så kunne det blive til et voldsomt slagsmål mellem os. Han var ikke så stærk som jeg, og det var nemt for mig at få overtaget. Jeg syntes, det var mærkeligt, at han kunne blive så vred over, at jeg rørte ved hans sager, og så gjorde jeg det af og til for at drille ham.

Thor gjorde morgengymnastik efter kaptajn Jespersens »5 minutters system«. Jeg gjorde ligesom far gymnastik om morgenen efter I. P. Mullers hæfte 'Mit system' og tog en kold afvaskning over hele kroppen efter øvelserne som anvist i hæftet. I. P. Muller anbefalede ligeledes en løbetur om morgenen før morgenmaden, og en tid gennemførte jeg at stå tidligt op og løbe en tur henad vejen i ca. 10–15 minutter før morgenmaden.

Der var uro og spektakel i fransktimerne i 3. G. hos frk. Ege ligesom i 1. og 2. G. Frk. Ege holdt ud i et par måneder efter sommerferien, så blev hun syg, og rektor Kofoed overtog for en tid undervisningen i fransk, indtil vi fik en ny lærerinde, fru *Werner*. Hun var ikke gift, men blev kaldt fru *Werner*. Hun havde mørkt hår og mørke øjne og var noget forsagt, men ikke i så høj grad som frk. Ege, og det gik nu bedre med undervisningen i fransk, og selvom der stadig var for megen uopmærksomhed, så var der dog ikke åbenlys snakken og støj som hos frk. Ege.

Rektor Kofoed underviste i latin. I 3. G. sad jeg nærmest ved kakkelovnen ved et et-mands bord, og jeg fik nu den opgave at hjælpe rektor frakken af ved timens begyndelse og hænge den på en knage i kakkelovnskrogen, og da der ingen bøjle var, måtte jeg hænge den i stroppen. Ved timens slutning måtte jeg ligeledes hjælpe ham frakken på.

»Pas nu på, at du ikke river stroppen i stykker –,« formandede han de første gange. I regn- og snevejr måtte jeg også hjælpe ham at få galoscherne af og på og række ham paraplyen. Desuden lærte han mig, hvorledes jeg skulle give ham massage på skuldrene, hvis der var gigt i anmarch.

Rektor Kofoed havde en mønsterværdig disciplin i sine timer. Han vandrede frem og tilbage i klassen. Han koketterede med de unge damer og kunne give en og anden af dem en let omfavelse.

Han var elsket af eleverne i vor klasse, og jeg tror, at han elskede os alle, endogså mig. Jeg drømte homoseksuelle drømme om, at rektor og jeg var homoseksuelle partnere.

Hen mod slutningen af timen kunne han tænde sig en cigar. Han var en ældre mand og rystede let på hænderne og hovedet, men det var ikke nogen påfaldende rysten. Ældre mennesker kunne have en sådan rysten, det vidste man. Når han tændte sin cigar, var det tegn på, at han i særlig grad var velvilligt stemt. Han spurgte også først, om han måtte have lov til at ryge.

»Jeg ved godt, at det almindeligvis ikke er tilladt at ryge i timen, men I tillader det nok –,« og man syntes, at det var ganske i sin orden. Der var ingen af de andre lærere, der kunne tillade sig den slags, og der var ingen af eleverne, der røg i frikvartererne eller overhovedet tænkte på, at de kunne gøre det.

Jeg pådrog mig matematiklærerens, *P. A. Larsens*, vrede en dag, da jeg under overhøringen foran tavlen skulle tegne et koordinatsystem og ombyttede abscisseaksen og ordinataksen. Han blev aldeles rasende.

»Du lille fnug fra Åkirkeby, vil du lave om på matematikkens evige sandheder –,« råbte han. Han kunne ikke påtage

sig at føre mig op til eksamen med en så stor uvidenhed om de mest elementære ting, erklærede han. Hans lidenskabelige indignation fortærede på et øjeblik min selvtillid med hensyn til mine matematiske kundskaber. De var altså underlødige, og jeg kunne vente at få en meget dårlig eksamenskarakter i matematik.

Jeg tog nu den beslutning, at jeg ville forberede mig særlig omhyggeligt til matematiktimerne, og mit dårlige humør som følge af denne overhaling fortog sig ret snart.

I vor lille nysproglige klasse herskede der en almindelig fælles mangel på interesse for faget matematik, og P. A. Larsen førte en uafladelig forgæves kamp for at hævde sit fag blandt de øvrige nysproglige fag.

Vi fik en ny elev i 3. G., *Edith Nielsen*, datter af den nye sognepræst. Hun var matematiker.

Jeg følte mig tiltrukket af de unge damer i klassen, men var ikke forelsket i nogen bestemt. I det hele taget var jeg alt for forvirret og tilbageholdende på den tid til at kunne blive forelsket.

Krogh og Sommer derimod ville gerne tale med damerne. De havde kik på Elsa Kofoed, der var den mest charmerende af de unge damer. Hun var ikke nogen intellektuel type. Det gik langsomt for hende, og man kunne mærke, at hun måtte bruge megen tid til forberedelserne til timerne. Elisabeth Hjorth var derimod meget levende og hurtigt opfattende og var lyvende intelligent.

Sommers mor døde om foråret efter lang tids sygdom, og dette år blev der ikke holdt nogen fest hos Sommer.

Hjorth, Sommer, Krogh og jeg spillede tennis på byens tennisbaner i sommertiden i stedet for at spille bridge, og vi følte nu rigtigt, at vi hørte til overklassen, når vi tjattede til bolden på tennisbanen. Vi så, hvordan andre spillede, og lærte reglerne for spillet, men vi fik aldrig nogen regulær undervisning i tennisspil og lærte ikke at spille det rigtigt og korrekt.

Den afsluttende eksamen nærmede sig, og nu gjaldt det om at koncentrere sig om eksamenslæsningen, men vi fortsatte med

at spille tennis. Engang hveranden uge kunne vi nok tillade os den motion, uden at det gik ud over læsningen.

Jeg fik gode karakterer i alle fagene, også i matematik, og fik studentereksamen med $mg \div$ i gennemsnit.

Sommer fik arrangeret, at vi skulle have vor egen studentefest efter afslutningshøjtideligheden på skolen. Han bestilte lokaler og middag m. m. på et mondænt hotel nord for Rønne, hvor der var tradition for, at de nybagte studenter holdt deres egen fest, og han bestilte en charabanc med to heste hos en vognmand, der på behørig vis sørgede for at pynte vognen med blomsterguirlandere og flag.

Jeg var imod al slags demonstration og var ikke begejstret eller stolt over at køre gennem byen med studenterhue på hovedet sammen med kammeraterne, og jeg følte lettelse, da vi nåede udenfor byen og kørte gennem skoven til hotellet.

Vi fik en udsøgt middag: suppe med hvidvin, kyllingesteg med rødvin og is som dessert med likør. Betalingen for festen blev fordelt mellem os alle og var for høj for de fleste. Der havde været stærk opposition mod vinen, men Sommer var selskabsmand og havde forstand på god mad og vin, og han blev støttet af Elisabeth og Jørgen Hjorth og Krogh, mens de øvrige kammerater, og det vil sige deres forældre, ikke syntes, at der var nogen grund til at gøre festen så flot og dyr.

Erik Hansen, hvis far var skomager, var slet ikke med.

Men Sommer gennemførte sit program, og det var også ham, der holdt talen.

Edith Nielsen, sognepræstens datter, var leder af oppositionen, og da der ved 10-tiden var tale om at danse, så sagde hun, Inger Dam og Karen Kofoed farvel og gik. Derefter dansede og sludrede vi og havde det meget hyggeligt og gemytligt, til hotellet lukkede kl. 12.

Edith og Karen fik efter studentereksamen seminarieuddannelse og blev kommunelærerinder i Rønne, og de blev begge tidligt gift med kommunelærere i samme by. Inger Dam studerede til cand. mag. med tysk som hovedfag og kristendoms-kundskab som bifag. Jeg traf hende af og til på universitetet og sludrede med hende om 'dit og dat'. Hun afbrød studierne

og blev gift med en medstuderende. Hendes mand blev senere seminarieforsøger i Haslev.

Dagen efter vor studenterfest aflagde jeg en afskedsvisit hos fru Bayer, og vi havde det som sædvanligt meget hyggeligt og rart. Erik, der aldrig havde været glad for at gå i skole, havde ikke bestået eksamen mellem 3. og 4. mellem og blev derefter udmeldt fra Statsskolen, men han var ikke i dårligt humør af den grund, men var livlig og snakkende som sædvanligt. Han skulle nu rejse hjem til forældrene for at hjælpe dem i restauranten indtil videre.

Fætter Thor bestod ikke oprykningsprøven til 3. G. Han syntes, det var uretfærdigt, og hans forældre gav ham medhold. Efter sommerferien begyndte han på sit andet år i 2. G., men han kunne ikke finde sig i at være oversidder. Han blev udmeldt derfra og rejste til København, hvor hans far havde fået ham indmeldt på et 2-årigt studenterkursus.

XIX

I begyndelsen af sommerferien rejste jeg sammen med mine forældre til København og blev immatrikuleret ved universitetet som stud. mag. med engelsk som hovedfag og fransk som bifag.

Mine forældre lejede et stort og godt værelse til mig i Bartholinsgade hos en ældre herre og hans datter.

Derefter var vi hos en skrædermester Tafdrup, som far havde fået syet hos, da han var på kursus i København. Her bestilte far et jakkesæt til mig af godt sildebensmønstreret stof. Der blev taget mål, og jeg skulle så komme og prøve det, når jeg var ankommet til København ved feriens slutning.

Desuden besøgte vi mors fætter Thorald, fru Gudjohnsens bror. Deres far var en af bedstemors brødre. Thorald, der var pianofabrikant, havde fået navneforandring fra Hansen til Bohm. Hans kone hed Anna. De boede i Fiolstræde og havde

to børn, en søn Jørgen, tre år yngre end jeg, og en datter Elisabeth, et par år yngre end broderen.

Mit første semester på universitetet er et uklart område i min erindring. Jeg var til 'rus'fest i 'Rønnenser-Samfundet', en forening for studenter fra Statsskolen i Rønne, der senere blev ophævet. Ved kaffebordet sad jeg ved siden af Egil Bohn, der var sammen med en ung dame, som han senere blev gift med.

Her traf jeg ligeledes Kristian Krogh, Elisabeth og Jørgen Hjorth samt Elsa Kofoed og Sommer og fik deres adresser, ligesom de fik min. Vi var alle enige om, at vi ikke ville være medlemmer af denne forening.

Jeg blev lige fra begyndelsen medlem af Studenterforeningen, og jeg opholdt mig ofte på foreningens læsestue og kom som regel i Studenterforeningen lørdag aften til foredrag og anden underholdning.

På universitetet havde vi en dygtig yngre lærerinde til engelsk stil. Her traf jeg en ung mand, Stevnsvad, der havde engelsk som hovedfag og sang som bifag. Han ankom som regel i god tid til engelsktimerne og læste i sine nodebøger, før undervisningen begyndte. Stevnsvad, der var meget mild og venlig og var noget drømmende og poetisk, sad for det meste ved siden af en ung mand, *Keld Hjortø*, søn af forfatteren *Knud Hjortø*.

Vi brugte Brynildsens engelsk-dansk-norsk og dansk-norsk-engelsk ordbog, og Hjortø, der var meget sikker, nærværende og vågen, protesterede åbenlyst: »Det er ikke dansk, det er norsk —,« og læreren i stil måtte ofte give ham medhold i hans kritik af denne sammenblanding mellem norsk og dansk.

Efter det første studieår blev det magister *Volf*, der underviste både i engelsk stil og litteratur, og Hjortø og jeg fulgtes ad til undervisningen i engelsk gennem hele studietiden, men vi lærte ikke hverandre nærmere at kende.

I 1945 kort før krigens slutning læste jeg i en illegal avis, at Hjortø, der var lektor på et studenterkursus i København og var ivrig frihedskæmper, var blevet skudt af tyskerne i sit hjem.

Jeg boede i mit værelse i Bartholinsgade i to måneder, så måtte jeg flytte, da familien selv skulle bruge værelset. Gennem et boliganvisningskontor fik jeg et værelse i Stormgade nr. 7 hos to ældre damer.

Værelset var rummeligt med to fag vinduer mod gaden. Sengen var meget dårlig og vaklevorn med en klumpet madrass. Der var toilet i gården, et gammeldags das. Jeg havde udsigt til en stiftelse for ældre damer på den anden side af gaden. Bagved huset, der var gammelt og lavt, lå Nationalmuseet. De gamle huse på denne side af Stormgade blev senere revet ned, og Nationalmuseet blev udvidet.

Den første vinter gik jeg på danseskole i Gothersgade sammen med mine tre klubkammerater fra 3. G., Krogh, Hjorth og Sommer. Elisabeth Hjorth og Elsa Kofoed var også med på samme hold.

Efter min ankomst til København varede det ikke længe, før jeg besøgte familien Møller i Brønshøj. De boede i en lille, gammel og utæt lejlighed, som de havde valgt, fordi den var billig. Møller, der var arbejdsløs, så jeg ikke meget til.

Familiens økonomiske forhold var meget vanskelige. Møller kunne ikke få arbejdsløshedsunderstøttelse, da han ikke havde været medlem af nogen fagforening. Hans søster i København og hendes mand, der havde en god stilling, har vel hjulpet dem med et lån af og til.

Viggo, der var blevet kontormedhjælper, havde lejet et lille værelse under forældrenes lejlighed, og han spiste sine måltider hos moderen og betalte for kosten. Senere fik hans to år yngre søster, Inga, ligeledes en kontorplads, og hun kunne nu også betale noget for kost og logi hjemme.

Jeg besøgte dem en søndag eftermiddag ca. en gang om måneden og drak eftermiddagskaffe hos dem, og de var altid gæstfri og meddelsomme, selvom stemningen var noget trykket. Efter længere tids forgæves søgen efter arbejde fik Møller omsider fast arbejde hos Burmeister & Wain.

Jeg rejste hjem på juleferie, og da universitetet havde lukket i januar, blev jeg hjemme i Akirkeby i denne måned. Sidst

i januar fik jeg en alvorlig influenza og måtte holde sengen i længere tid.

Jeg havde sagt mit værelse i Stormgade op til 1. januar og måtte finde et nyt værelse. Nu kendte mor en dame, der kendte en enkepastorinde i København, der kendte to ældre søstre, frøknerne Stenberg, der havde hørt til hendes mands menighed, og de to søstre, der boede på Nørrebrogade, havde et værelse til leje, som mor nu sørgede for at få lejet til mig. Den 1. marts 1929 vendte jeg tilbage til København efter min sygdom og flyttede ind i mit nye logi.

Mit værelse, der lå lige indenfor entrédøren, var et godt, ret lille værelse med et korsvindue mod Nørrebrogade. Jeg kunne se Sakramentskirken på den anden side af gaden skråt overfor mit vindue og høre dens klokker ringe, og jeg frydede mig over disse skønne, stærke kirkeklokketoner, der overdøvede gadens trafik-kakofonier.

Foruden mit lille værelse, der kostede 40,- kr. om måneden (betalingen steg efterhånden til 45,- og 50,- kr.), bestod lejligheden af 3 værelser.

Jeg havde nøglen til et gammeldags WC i gården. Det blev tømt om natten af renovationsmænd med hestevogn og var rent og ordentligt. Frøknerne Stenberg havde nok et lille toilet i lejligheden, men det ville de beholde for sig selv.

De to søstre optog mig som medlem af familien, og et par gange om året inviterede de mig til deres familieselskaber, hvor jeg traf deres to nevøer, brødre, der havde mistet begge deres forældre under den spanske syge.

Den yngste søster var en ivrig læser, den ældste, der også holdt meget af at læse, underviste desuden i klaverspil. Hun præsenterede mig for en ven af de to nevøer, en ung mand *Poul Petersen*, der ønskede at blive sanger og fik undervisning i sang hos hende, og når han kom på besøg, så blev der spillet og sunget, så jeg dårligt kunne samle mine tanker om læsningen. Poul Petersen blev senere i en årrække teaterinstruktør ved Århus Teater.

Jeg besøgte onkel Kristian i Istedgade, og mine halvkusiner Erna og Julie ville have mig med til deres kortspilaftener søn-

dag aften. Erna var halvandet år ældre end Julie, der var et halvt år ældre end jeg. De var kønne og fikse og livlige unge piger, kontordamer, og jeg syntes om dem og kunne tale godt med dem. Jeg tog imod invitationen og blev medlem af deres kortspilklub.

For det meste var vi otte deltagere og dannede to hold: Erna, Julie og deres mor, tante Emma, samt tante Emmas to søstre, tante Anna, gift med en vognmand i Oehlenschlägersgade, og hendes søn Ejnar. Den anden søster, tante Tilde, boede i Charlottenlund og var gift med en barber. Hendes dater Nancy var også medlem af klubben, og både mor og datter var meget ivrige og dygtige spillere. Nancy, der var midt i tyverne, var den kønneste af de unge piger.

Vi spillede skiftevis i de forskellige hjem og drak kaffe med godt brød til, inden vi skiltes.

Ejnar blev gift med Minna, der blev medlem af klubben. De havde fået en lejlighed i Haderslevgade, og så spillede vi også der af og til.

Jeg var meget glad for disse spilleaftener.

Erna og Julie gik på en danseskole, hvor de traf en ung mand, Leif Nielsen, som Julie blev forlovet med, og klubben fik hermed igen et nyt medlem. Leif var kontorassistent i Svenske Statsbaners Rejsebureau.

Kritian Krogh og Jørgen Hjorth boede sammen i en herskabsvilla på Frydendalsvej på Frederiksberg hos to ældre kusiner af Jørgens mor. De havde et stort fælles værelse på 1. sal og to mindre kvistværelser som soveværelser. De fik morgenmad hver dag og fuld kost om søndagen og blev betragtet som hørende til familien.

Jeg besøgte dem ofte søndag eftermiddag. Et par gange inviterede de mig med ned til eftermiddagskaffe nedenunder, hvor jeg traf de to gamle damer og en ung mand på vor alder, Johannes, samt en dreng, der havde vand i hovedet, som var meget stort. Mine kammerater havde på forhånd fortalt mig om denne dreng, der var åndssvag og ikke kunne tale.

De to gamle damer var meget fornemme og sirlige, og møb-

lerne, tæpperne, malerierne, borddækningen og det hele var herskabeligt. Kaffen blev meget fint serveret af en stuepige i sort kjole med hvidt forklæde og hvid kappe.

Jeg kunne mærke, at både Krogh og Hjorth var noget trykket ved alt dette fornemme væsen, men på den anden side pralede de også med, hvor fint og godt og billigt de boede, og det morede dem, at jeg skulle være vidne til denne stilfuldhed.

Når kaffedrikningen i den fine dagligstue var overstået, så kunne vi slå os løs oppe på deres eget værelse og snakke om forholdene på universitetet og om alt det nye, vi mødte i København.

Fra de to vinduer var der en skøn udsigt ud over en stor, gammel have, og de måtte færdes frit i haven og spise solbær, ribs, hindbær, kirsebær og frugt i sommertiden, så meget de ville. Det var rene paradisiske forhold for to unge studenter, især for Krogh, hvis far ikke var velhavende.

Kort efter, at vi var vendt tilbage til værelset, kom Johannes derop. Han skrev digte og ville gerne høre vor mening om dem. Hjorths og Kroghs mening kendte han fra tidligere lejligheder, men da nu jeg var til stede, fandt han anledning til endnu en oplæsning.

»Ja, det lød jo meget godt –,« sagde man, da han havde læst digtene. »Men lad os se, hvordan de ser ud –,« Han overlod os manuskriptet til gennemlæsning, og det viste sig, at han havde mange stavfejl, og nu fulgte der en bunke kritiske bemærkninger i den anledning. Han fortalte, at han gik på kursus til realeksamen, hvor han håbede at få rettet disse mangler.

Efter min mening vidnede digtene om, at han havde talent. Dette ville de to andre heller ikke benægte, men det var for spinkelt, mente de.

Vi talte om moderne danske digtere. Johannes var begejstret for *Jens August Schade* og især for hans sidste digtsamling 'Sjov i Danmark', der netop var udkommet. Den lå fremme på Studenterforeningens læsesal, og der havde jeg læst den.

Jeg spiste middagsmad på universitetets spisestue, »Kannibal-køkkenet«, i Nørregade. Morgenmaden, som jeg spiste på mit

værelse, bestod af rå havregryn med rosiner og mælk. Ved en smørrebrødsvogn købte jeg en madpakke, som jeg spiste i frokoststuen i Studiestræde nr. 6 kl. 12–13. Jeg sad for mig selv og talte som regel ikke med nogen på spisestuerne.

Blandt studenterne var der altid nogen, der var i stærk penge-trang, og jeg ville undgå at skulle afslå at låne penge ud til en nødstedt kammerat. De fleste af studenterne var fattige og måtte gøre lån for at kunne studere. Jeg hørte til de få privilegerede, der fik de nødvendige penge til studium og underhold af vort faderlige ophav.

Nu gjorde Krogh og Hjorth mig opmærksom på en restaurant i en kælder på Nørrevold, hvor man kunne få billig mid-dagsmad, men det var endnu billigere, hvis man tog fuld pen-sion: morgenmad og en frokost-madpakke samt middagsmad med kaffe, og jeg forlod derfor 'Kannibalkøkkenet' og fik fuld pension i denne restaurant for en betaling af 35,- kr. om må-neden.

Tante Laura døde i sommeren 1929, før jeg fik sommerferie, og mor skrev til mig og fortalte om hendes død og begravelse. Denne gang blev det overladt til far at få huset solgt og få arven fordelt mellem mor og hendes fem søskende. Der var ingen arvinger efter onkel Nielsen, der ingen søskende havde haft.

Da jeg kom hjem i sommerferien, havde far fået en skrivelse fra onkel Kristians sagfører i København. Onkel Kristian havde nemlig bedt far om et forskud på arven, hvad han også havde fået, men han mente ikke, at det beløb, han havde fået, var stort nok. Sagførerens brev angående dette spørgsmål havde hos far skabt en vis ophidselse og vrede, der dog snart fortog sig, da huset ret hurtigt blev solgt til en ældre mejeribestyrer fra Pedersker, og ikke længe efter kunne onkel Kristian få sin fulde del af arven i lighed med de andre søskende.

Jeg kunne vanskeligt forlige mig med den kendsgerning, at dette hus, dette hjem, der havde været et tilholdssted, et fri-sted for os, hvor vi havde tilbragt mange, mange hyggelige og glade timer i selskab med tante Laura og onkel Nielsen, nu

skulle overtages af fremmede mennesker, og at vi ikke mere kunne komme der.

I sommerferien spillede jeg tennis med *Johannes Svendsen*. Vi var jævnaldrende og havde gået sammen i realskolen i 3. og 4. klasse, men i 4. klasse blev han oversidder ligesom *Orla Rask* og gik to år i denne klasse. Han havde ingen søskende og var meget nær knyttet til sine forældre, der havde været gift i 20 år, før han blev født. Moderen havde troet, at hun havde en svulst, da det viste sig, at hun var gravid.

Johannes, der ville være lærer, gik nu på Jonstrup seminarium og havde ferie ligesom jeg. Hans forældre havde solgt deres gård og havde købt et hus i den vestlige del af Åkirkeby i nærheden af Kannikeskoven.

Ja, vi spillede tennis, men vi spillede det ikke korrekt efter reglerne, men rendte blot frem og tilbage og tjattede til bolden, ligesom vi havde gjort det i vor tennisklub i Rønne.

Om søndagen gik jeg i kirke sammen med mor, og efter gudstjenesten gik vi ud på kirkegården til gravstedet over onkel Nielsen og tante Laura.

Fætter Thor havde ikke bestået oprykningsprøven til sidste klasse på studenterkursus i København, og rektor der havde rådet ham til at opgive at læse videre til studentereksamen, men i sommerferien henvendte han sig atter på Statsskolen i Rønne og blev nu optaget i 3. G.

Elisabeth Hjorth var begyndt at studere engelsk på universitetet, men hun blev ret snart forlovet og gift med en ung mand, *Gustav Munck Petersen*, der ligeledes studerede på universitetet. Han var brændende idealist og kommunist og skrev digte, som han fik udgivet. De opgav studierne og bosatte sig i Gudhjem, hvor Gustav blev fisker. De fik flere børn.

I 1936 rejste Elisabeths mand til Spanien for at deltage i Borgerkrigen i 'Den internationale Brigade', og han blev dræbt i en af kampene der. Elisabeth, der nu måtte forsørge sig selv og sine børn, fik et keramikværksted med udsalg og giftede sig senere med en kunstmaler.

Jeg fortsatte med at spise fuld kost på den billige restaurant på Nørrevold til juleferien. Nu havde jeg fået så mange penge sparet sammen, så jeg kunne købe en radio, som jeg tog med hjem i ferien.

Men før radioen kunne tages i brug, måtte den forsynes med en antenne, der skulle fastgøres oppe på taget på forsvarlig vis, og *Poul Aksel Kofoed*, der var blevet radiomekaniker, ville ordne dette for mig.

Jeg stod på græsplænen og holdt på stigen, der var stillet op mod verandaen, mens Poul Aksel kravlede op på verandataget med antennen og derfra op på selve husets tag, der var af teglsten, for at udspænde antennen mellem de to skorsten på rygningen af taget.

Det var en regnfuld dag, og inden han var nået helt op, mistede han fodfæstet på det glatte tag og gled ned på verandataget og videre udover dets kant og havnede på græsplænen med et bump. Han var meget smidig og var kommet gunstigt ned og var tilsyneladende uskadt. Han ømmede sig og havde fået et chock, og det havde jeg også.

Mor, der havde hørt bumpene på verandataget, kom farende ud også helt chokeret, da hun hørte, hvad der var sket, »men, – å, – å, hvor slog du dig?« og »det var vel nok godt, at du ikke slog dig værre –.«

Vi fik ham med ind i den varme stue, hvor han fik noget at spise og drikke under vor fortsatte deltagelse. Et par dage efter, da han havde forvundet chocket, kom han igen og fik antennen fastgjort på taget og ført ned gennem vinduet til radioen.

I lange tider derefter blev Poul Aksels fald fra taget drøftet og diskuteret både hos hans forældre og hos os.

Radioen var med høretelefon. Far, der plejede at protestere mod alt nyt, protesterede i begyndelsen mod mit lille apparat, men han blev snart den mest ivrige til at høre Pressens Radioavis.

Gertrud Munck inviterede mig hvert år til sin fødselsdag i november i sin lejlighed i Gothersgade, og her traf jeg også hen-

des to søstre i København, Johanne og Elisabeth Goldschmidt. Johanne, der var ugift og havde holdt hus for forældrene i Svaneke, til de døde, boede nu i et af de små byggeforeningshuse i Webersgade og levede af de penge, hun havde arvet efter forældrene.

Elisabeth, der var den yngste af de mange Munck-søskende, havde været gift med en godsejer og mangemillionær *Victor Goldschmidt* fra godset 'Stella Maris' på Sydfyn, men hun var blevet skilt. Der var ingen børn i ægteskabet; en plejesøn blev hos faderen og emigrerede senere til Australien.

Goldschmidt, der var jøde, havde mavesår og andre sygdomme og var stadig meget syg. Han havde fået en sygeplejerske, som han knyttede sig til og giftede sig med efter at være blevet skilt fra min mors kusine, som een gang for alle fik udbetalt en sum penge af ham, så hun ikke blot var i stand til at føre en herskabelig tilværelse i en herskabslejlighed i Østbane-gade, men også kunne lade sine mindrebemidlede søskende nyde godt af sine penge. Get Munck boede til tider hos sin rige søster, der senere flyttede til en herskabslejlighed i Pileallé.

Elisabeth Goldschmidt havde en kredsløbssygdom og døde tidligt. Jeg var med til begravelsen sammen med mor, der kom herover i den anledning.

En søster Ingeborg, der var gift med en gårdejer i Sydsjælland, blev enke og flyttede til en lejlighed i St. Kongensgade i København sammen med søsteren Ellen, der var ugift og tidligere havde haft en chokoladeforretning i Haslev. Senere lejede de to søstre en lejlighed i Hostrups Have på Frederiksberg sammen med Gertrud.

Sidst i december, før jeg rejste hjem på juleferie, aflagde jeg mit årlige besøg hos onkel Aksel og tante Karen. De boede i en 6-værelses herskabslejlighed med kammer i Skjoldsgade og havde husbestyrerinde. De havde ingen børn. Onkel Aksel, der havde været tynd og mager som ung, var med årene blevet meget svær ligesom bedstefar og havde dårligt hjerte. Tante Karen var slank og ungdommelig, og jeg kunne ikke se, at hun forandrede sig i tidens løb.

Mor kom hvert år på besøg i København i min efterårsferie i oktober for at besøge sine to brødre og den øvrige familie samt familien Møller. Under besøget boede mor hos sin lidt ældre kusine *Marie Mørup*, som hun havde været sammen med i et år på husholdningsskolen i Sorø, da mor var 18–19 år gammel. Marie var datter af en af bedstemors brødre, der havde været skibskaptajn og boede i Holbæk.

Maries mand, der var en del ældre end hun, var farmaceut og fabrikant og var meget velhavende. Foruden sin fabrik for medicinalvarer, tandpasta m. m. ejede han flere beboelsesejendomme forskellige steder i byen, som gav ham en ikke ringe lejeindtægt. Om vinteren boede familien i deres luksurvilla på Frederiksberg, i sommertiden boede de i Nærum, hvor de ejede et helårshus med en stor gammel have.

Fabrikant Mørup var en lille, spinkel, stiltfærdig og venlig mand, mens hans kone Marie var høj og kraftig og myndig. De havde en datter, Gerda, nogle måneder ældre end jeg, der ligesom jeg studerede til cand. mag. med engelsk som hovedfag og fransk som bifag.

Gerda var en pæn ung pige, lidt under middelhøjde og ret kraftig bygget. Hun havde grågrønne øjne og glat, kraftigt askeblondt hår. Hun bevægede sig med rolig værdighed og var stiltfærdig og mild som faderen.

Foruden datteren havde forældrene en adoptiv søn, Erhard, fire år yngre end Gerda, som de havde fået som spæd, da Marie ikke mente, at det ville være godt for Gerda at vokse op som enebarn.

Efterhånden som Erhard voksede til, var han blevet noget vild og uregerlig. Det havde været forældrenes mening, at han skulle have mellemkoleeksamen ligesom sin søster, men Erhard var ikke begejstret for at gå i skole og ville helst undgå at læse lektier, og da hans forældre omsider måtte erkende, at han ikke ville kunne få mellemkoleeksamen, tog de ham ud af skolen og satte ham i mekanikerlære.

Hos Marie traf mor også sammen med Maries yngre bror,

Herluf Sonne Hansen, der var arkitekt, og hans 16 år yngre kone, *Rigmor*, der var pianistinde.

De to søskende var nær knyttet til hinanden, og det var den almindelige mening i familien, at Marie til dels forsørgede den yngre bror, der vistnok kun havde en ringe og usikker indtægt som arkitekt. Hans kone gav af og til en koncert, som dog sikkert ikke kunne give synderligt overskud.

Min far blev pensioneret fra sommerferien 1932, da han kort forinden var blevet 70 år, og mine forældre måtte flytte fra overlærerboligen. De havde købt et godt hus med centralvarme og badeværelse og med en ret stor have i den vestlige del af byen ikke langt fra Kannikeskoven, og i begyndelsen af juni måned flyttede de ind i deres nye hjem. De blev naboer til Johannes Svendsens forældre, der blev deres gode venner.

Kort efter, at jeg var kommet hjem på sommerferie, blev mor indlagt på sygehuset i Rønne og opereret for galdesten. Inden indlæggelsen havde fru isenkræmmer Kofoed med datterens billiggelse foreslået, at Kirsten, der havde lært husholdning hjemme og havde haft kursus i madlavning i Rønne, skulle lave mad og passe huset for far og mig, mens mor lå på sygehuset, og mor havde taget mod det venlige tilbud.

Jeg havde kendt Kirsten, fra hun var ganske lille. Vi kom jævnligt på besøg hos isenkræmmer Kofoeds, ligesom de besøgte os, og vi havde haft mange udflugter sammen om søndagen til Hammershus, Almindingen og andre udflugtssteder.

Kirsten, der nu var 20 Aar gammel, var en køn og charmerende og stiltfærdig ung pige, lille og lys med lette og hurtige bevægelser. Hun kom til os om morgenen og lavede morgenmad og spiste morgenmad sammen med os. Kirsten udførte sit arbejde i huset noget modvilligt og trægt, men blev alligevel hurtigt færdig. Om formiddagen gik hun ud og gjorde de nødvendige indkøb.

Fru Nielsen, der plejede at gøre rent i huset hver fredag, kom som sædvanligt på denne dag og gjorde lørdagsrent.

En time hver formiddag og eftermiddag gik far tur i skoven, og mens han var borte, spillede Kirsten og jeg firhændigt på

flyglet. Mor og jeg plejede at spille firhændigt på flyglet i mine ferier, når far gik tur, og nu ville jeg lære Kirsten de musikstykker, mor havde lært mig. Jeg havde trang til musik, og Kirsten havde lært lidt klaverspil hjemme.

Hveranden dag cyklede jeg til Rønne og besøgte mor på sygehuset, og om søndagen og en dag midt i ugen besøgte far hende. Hver formiddag cyklede jeg til Boderne og gik i vandet, og om aftenen spillede jeg tennis med Johannes Svendsen, og efter spillet gik jeg med ham hjem og underviste ham i tysk mod en betaling af 2,- kr. i timen.

Om eftermiddagen, når far var hjemme, sad Kirsten i spise-stuen og læste i en eller anden bog, som hun havde lånt på biblioteket. Efter aftenmaden gik hun hjem til forældrene.

Der var vage strømninger af forelskelse i mit sind. Jeg havde netop læst Goethes 'Faust' i begyndelsen af min ferie og var blevet noget påvirket af de hede elskovsscener i denne bog.

Jeg mindedes vor barndomstid og tænkte på Poul Aksels fødselsdagsgilde den dag, da han blev 8 eller 9 år. Der var en noget større dreng med, fiskehandlerens søn Ejgil Lego Andersen, en dreng, som pigerne gerne ville tale med.

På et tidspunkt sad Ejgil alene i sofaen. Kirsten, der var ganske lille, 4-5 år, var der, og pludselig faldt hun over Ejgil i sofaen og kyssede ham gang på gang med voldsom kærlighed. Han værgede for sig, men kunne ikke frigøre sig for hendes omfavnelse. Nu kom moderen til: »Nej, nej, det må du ikke, lille Kitte -,« og hun tog om hende for at trække hende fra drengen, og så måtte Kirsten modvilligt give slip. Men det var for mærkeligt, syntes man.

Ejgil var charmerende, og pigerne kunne ikke modstå hans charme. Senere hørte man fra tid til anden noget om, at Ejgil, der nu var voksen og studerede jura i København, var blevet en Don Juan. Pigerne syntes om ham, og han syntes om dem, og det i flertal, og derfor kunne det ikke blive til noget mere alvorligt og varigt.

Kirsten gik i Borgerskolen i hele sin skoletid. Engang havde hun nær slået sig ihjel i gymnastiksalen. Hun faldt ned fra toppen af rudestigen oppe under loftet. Hun fik en lettere

hjernerystelse, men var ellers uskadt og fik ingen mén af sit fald. Men der blev talt om dette uheld, som om det var et mirakel, at hun var sluppet uskadt derfra.

Kirsten var kolossalt smidig, kunne sætte sig på gulvet med fødderne lige ud til hver sin side, og fingrene kunne hun bøje tilbage, så de stod lodret op fra håndryggen.

Mens Kirsten nu var husbestyrerinde hos os, forsøgte jeg, men vagt og indirekte, at få en mere inderlig kontakt med hende. Jeg talte med hende om de bøger, hun læste, og om mine små ferieoplevelser osv., og vi sad tæt sammen foran flyglet, og mine hænder rørte hendes, når vi øvede os. Men jeg lagde ikke armen om hende og trykkede hende ind til mig og gav hende et broderligt kys på kinden, i det mindste. Og hvad var det at kysse? Jeg var uskyldig og uvidende. Mine forældre og min mor kyssede mig aldrig, og jeg kyssede ikke dem, og jeg havde aldrig set mine forældre kysse hinanden.

Mor kom hjem fra sygehuset først i august, og før Kirsten forlod os, forærede mor hende en guldring, der havde tilhørt tante Laura, og en sølvgrødske som tak for hendes hjælp.

Efter sommerferien dukkede Jacob Nissen Petersen op på universitetet i København og blev jura-studerende. Ham besøgte jeg ret ofte i hans værelse i Gothersgade, ligesom jeg stadig besøgte mine klassekammerater fra Rønne.

Egil Bohn studerede til cand. mag. med tysk som hovedfag og gymnastik som bifag. Hjorth, Krogh og Sommer ville være ingeniører og studerede på Polyteknisk Lærestanstalt.

Fætter Thor, der havde fået sin studentereksamen i Rønne, studerede nu jura på universitetet, men ham havde jeg ingen forbindelse med.

Af og til søndag eftermiddag besøgte jeg familien Møller, der efter et par års forløb havde fået en bedre og større lejlighed på Svanholmsvej, Frederiksberg. Viggo var kontorassistent og gik på bogholderkursus på Handelshøjskolen. Han boede i et værelse ude i byen, men søndagene tilbragte han i sit hjem på Svanholmsvej. Jeg inviterede ikke Viggo eller nogen af mine studenterkammerater til at besøge mig i mit værelse på Nørre-

brogade, og der var ingen af dem, der kom af sig selv. Det var altid mig, der cyklede ud og besøgte dem. Jeg var for fattig til at invitere dem; i det mindste troede jeg, at jeg var det.

Mor kom som sædvanligt på besøg i København i min efterårsferie 1932. En aften var jeg sammen med hende hos Marie Mørup, der for nogen tid siden var blevet enke, og som sædvanligt var Herluf og Rigmor der også. Gerda og Erhard var ikke til stede.

Erhard havde ikke passet sit arbejde som mekanikerlærling. Han havde fået for flotte vaner, kørte rundt i faderens bil og gik på restauranter og brugte for mange af faderens penge og var endelig for godt et halvt år siden som en sidste udvej blevet sendt på landet som landvæsenselev på en herregård på Sjælland. En månedstid senere var faderen pludselig død.

Gerda var i England for at studere engelsk ved universitetet i Cambridge i et år fra sommerferien til næste års sommerferie.

Nu foreslog Marie, at jeg skulle se at få et studieophold i London og Paris for at lære sproget i dets hjemland. Hun havde selv flere år i sin ungdom været guvernante dels i England og dels i Paris, ligesom Herluf havde studeret arkitektur i Paris i et år. Det var meget udviklende for unge mennesker at opholde sig en tid i udlandet, og hun ville på det varmeste anbefale, at jeg fik et studieophold både i London og Paris.

Jeg blev meget oplivet ved tanken om de oplevelser og muligheder, et sådant studieophold kunne betyde for mig.

Mor vidste ikke, hvad hun skulle sige til det, men far var velvilligt stemt, da mor ved sin hjemkomst fortalte ham om Mariés forslag, og i juleferien fik jeg mine forældres samtykke til, at jeg fik et kursus på universitetet i London i den førstkommende sommerferie og eventuelt på universitetet i Paris i den følgende.

Efter jul indmeldte jeg mig så til et kursus på Londons universitet i sommerferien 1933.

Kirsten Kofoed havde fået en stilling i en forretning i St. Kongensgade, hvor hun kunne lære at ciselere, og kom til Køben-

havn i foråret 1933 for at begynde sit arbejde i denne forretning.

Hun boede hos sine to kusiner, der havde et vaskeri på Holger Danskesvej, og mor skrev deres adresse til mig, og jeg tog derud for at hilse på hende og dem.

Jeg kendte de to noget ældre kusiner, Valborg og Lili, der ofte havde besøgt deres moster og onkel, Kirstens forældre, i Åkirkeby. De var kønne og fikse og intelligente unge piger i midten af tyverne. Deres væsen var indsmigrende og tillidvækkende, og de fortalte åbent og frit om deres forhold og synspunkter.

De havde været vant til at skulle 'klare sig selv' lige fra deres tidligste ungdom, havde haft pladser i huset i København og derefter i London i et par år, og da de kom tilbage derfra, havde de sparet så mange penge sammen, så de kunne købe dette vaskeri på Holger Danskesvej.

I modsætning til de to kusiner var Kirsten blevet forkælet i sin opvækst, og hun havde aldrig før været hjemmefra for at skulle 'stå på egne ben', og de to kusiner havde en noget overlegen formynderindstilling overfor hende: »Hun vidste jo ikke noget om, hvad det ville sige at skulle 'klare sig selv'.«

Valborg og Lili var meget gæstfri og havde selskabelig forbindelse med flere af deres kunder. Hver mandag aften holdt de 'Åbent hus' for venner og bekendte, og de inviterede mig til at være med. Jeg følte mig tiltrukket af de to søstre og syntes, at Kirsten var en ualmindelig sød og naturlig ung pige, og efter mit første besøg besøgte jeg dem som regel hver mandag aften.

Der var altid en del intelligente og interessante mennesker samlet hos dem på deres 'Åbent hus'-aftener: et postbud, en kontordame, en ekspeditrice, en snedkersvend, en politibetjent, en bankassistent m. fl., og der kom nye gæster, mens enkelte af de tidligere forsvandt. Det var mennesker, der ligesom de to søstre og deres kusine havde deres daglige praktiske arbejde, og der var altid livlig samtale om, hvad der var sket i den forløbne tid m. m.

Jeg glemte mine bekymringer, når jeg var sammen med disse

mennesker og fortalte og snakkede løs om alt muligt, og disse sammenkomster mandag aften hos de to søstre og deres lille kusine virkede oplivende på mig og blev en velgørende modsætning til mit sædvanlige studie-miljø på universitetet.

XXI

Kort fra London skrevet med blyant.

27. juli 1933.

Kære forældre.

Jeg har været i Cambridge i dag og har været mange steder i London. Jeg har brugt de 5 £, så du må sende mig en check på another 5 £, fader. Nærmere oplysninger i mit brev på søndag –

jeres *Nehls.*

Akirkeby, d. 18/8 33.

Kære Nehls!

Ja, hermed sender jeg nu den sidste Check, og det er ogsaa paa Tide, at det faar Ende, thi nu er Omkostningerne ved dette Kursus nær ved 1000 Kr., altsaa det dobbelte af, hvad man for nogen Tid siden fortalte i Radio, at et saadant Kursus vilde koste.

Naar Checken kommer paa Mandag, maa du jo se at komme af Sted snarest, saa du maaske ogsaa faar noget tilovers, naar du kommer hjem. Billet til Hjemrejsen har du jo, og forhaabentlig bliver Vejret bedre, end det er nu her.

Kun Sølvpenge veksles, saa vidt jeg ved.

Hilsen fra din *Fader.*

Kæreste Nehls!

Jeg har netop i dag faaet et langt Brev fra Anna Bohm. Sidste Onsdag rejste Jørgen med sin Kajak til Prag. Han har allerede opnaaet at vinde fire Sølvpokaler og to Medaljer i de tidligere Konkurrencer.

Hvis du har Penge nok, vil jeg saa gerne have en Pk. god The c. 125 gr. Her er det saa svært at opdrive nogen, der sma-

ger godt. Kan du ikke spørge Miss Fletcher, hvor hun køber sin.

Ja, saa haaber vi i Løbet af Ugen at faa dig hjem i god Behold. Vær endelig forsigtig under Rejsen, saa du ikke kommer noget til.

Lev saa vel til vi ses. Sender du et Kort med Besked om, hvad Dag du arriverer?

Mange hilsener fra *din Moder*.

Kort fra Esbjerg den 23.8.1933.

Kære Fader og Moder!

Da jeg ikke gerne vil rejse fra Esbjerg i nat – jeg er ikke glad for at køre om natten, bliver jeg her i Jylland til i morgen.

minus underskrift.

Mit kursus på universitetet i London i sommerferien 1933 varede fra 18. juli til 14. august, og jeg kunne fejre min 23 års fødselsdag i London. De fleste af deltagerne i dette kursus, der udelukkende var for udlændinge, var unge mennesker, men der var dog også en del ældre.

Gennem universitetet i London havde jeg fået et værelse med fuld pension hos miss Fletcher i en sidegade i nærheden af universitetet. Miss Fletcher havde foruden mig 3 pensionærer: to italienere og en ung franskmand. Jeg talte en del med den unge franskmand, Deslarges, der var 20–21 år gammel og gik på et kursus udenfor universitetet for at lære engelsk.

En eftermiddag gik jeg med ham til Serpentine-søen i Hyde Park, hvor man kunne bade, og vi gik i vandet, men det var ikke tiltrækkende for mig at bade der. Jeg var bedre vant fra Boderne på Bornholm og gentog ikke denne badetur.

Deslarges syntes ligesom danske elever, der studerer engelsk, at det især var meget vanskeligt at lære den rigtige udtale af de engelske ord, som han stadig udtalte med fransk udtale med tryk på sidste stavelse og med ustemt 'th'.

Sommeren var varm, og vi gik ofte en tur sammen gennem Hyde Park, hvor folk lå på plænerne mere og mindre afklædte ligesom i Fælledparken i København. »Se, der ligger de –,« sagde han. »Det er jo helt uanstændigt.« Den slags kunne man

aldrig se i en park i Paris, – »never.« Han udtalte ordet med tryk på sidste stavelse og med indestængt lidenskab, – »i Frankrig – never.« Så talte han om erotik og om sin seksuelle erfaring. Det med at betale for erotiske eventyr, det skulle ikke være hos ham, – de skulle betale ham, hvis der skulle betales noget. Det havde han lært af nogle kammerater. Det var ret vagt, hvad han fortalte, så jeg tænkte, at han nok ikke var så erfaren, som han ville give det udseende af.

Den ene af de to italienske pensionærer hos miss Fletcher var en ung mand, der ikke hørte til kursusdeltagerne på universitetet. Den anden italienske pensionær var en herre i fyrrerne, Guglielmo Tagliacarne, der gik på samme kursus som jeg. Det var ham, jeg talte mest med under mit ferieophold i London. Han var journalist og familiefader, og han viste mig fotografier af sin familie i Milano.

Tagliacarne talte gebrokkent engelsk og brugte iøvrigt hænderne for at forklare, hvad han mente. Jeg lærte en del italienske ord af ham. Han ville have mig med ud for at se på byen. Værtinden, der stadig ville vejlede ham og talte til ham i en let spøgeful og drillende tone, rådede ham til at gå i kirke. Ja, »churches, churches –,« og så rystede han på hovedet. Selve ordet »churches« var også et meget vanskeligt ord. Han ville nok lige indenfor for at se forskellige kirker, men ikke for at overvære gudstjenesten.

Han foreslog, at vi skulle tage til Oxford en dag, og vi skulle så med bus dertil fra Shepherd Bush station. Selve dette navn morede ham. »Miss Fletcher,« sagde han, og så kom hans pegefinger op: »Shepherd Bush« (udtales med *u*-lyd), men »bus« (udtales næsten som dansk 'bas').

Vi tog afsted om formiddagen og fik en madpakke med. Det var det allerbedste sommervejr, og det blev en pragtfuld tur. I vest trak det op til tordenvejr, og vi ankom til Oxford under vældige tordenskrald. Der havde været meget stærk varme og tørke i længere tid, så det virkede ganske naturligt med en sådan tordenbyge.

Vi gik straks ind i en restaurant på busstationen, der lå mellem den egentlige by og universitetsbyen. Der sad vi lunt og

godt og spiste en vegetarisk ret og drak te, mens regnen skyllede ned udenfor. Nu fortalte Tagliacarne om en flyvetur over London, som han havde været med på.

Da det lidt efter var blevet tørvejr, gik vi hen på universitetsområdet. Alting var vældig friskt efter bygn. Min ledsager var ikke interesseret i at se det indvendige af husene, og vi gik hurtigt gennem universitetsbyen og var ikke indenfor i en eneste bygning.

Tagliacarne ville ned til selve byen for at se den og for at købe nogle souvenirs og postkort. Han sendte ofte kort til sin familie og sine venner. Alting gik hurtigt med ham. Vi kom til en boghandel, der også solgte antikvariske bøger, og blandt disse var Somerset Maughams samlede skuespil.

Jeg havde taget en roman af denne forfatter med mig fra København: »The Narrow Corner«, som jeg havde lånt ham, og som han meget hurtigt havde læst. Nu gennembladede han Maughams skuespil, hvorefter han tilbød en noget lavere betaling end den, der stod på bogen, og han fik bogen for denne pris.

Vi vendte tilbage til miss Fletchers hus med vore madparker, som vi spiste på vore værelser.

Miss Fletcher havde en pige, Gladys, til at hjælpe sig i huset. Hun var ganske ung og skulle oplæres i alt. Engang havde hun glemt at slukke for gassen, der opvarmede badevandet, og pludselig lød der et forfærdeligt brag fra køkkenet, hvor et eller andet var eksploderet som følge af denne forglemmelse.

Foran husets opholdsstue var der en stor veranda, hvor vi måtte sidde, og der sad jeg af og til i en magelig stol og læste i en bog, som jeg havde lånt af miss Fletcher: »The Bridge of San Luis Rey«, skrevet af en amerikansk forfatter Thornton Wilder (1927).

Miss Fletcher, der havde en høj kvidrende stemme, havde en kat, der yndede at ligge udenfor huset ovenpå den lave mur foran haven, og hvert øjeblik hørte jeg miss Fletchers stemme fra køkkenet, hvor hun var i færd med at lave mad: »Ambrose,

where are you?» Det blev nu ikke til ret meget med at læse den nævnte bog, da der var så meget andet, jeg skulle.

Til undervisningen på universitetet skulle jeg læse en del fonetik, tre værker af den nyere engelske litteratur samt udføre skriftlige opgaver hjemme, ligesom jeg sammen med deltagerne fra kursus gik på museer og i biografen og også var i teatret en enkelt gang, hvor vi så et skuespil, som miss Fletcher berømmede i høje vendinger. Der var især en skuespiller i stykket, Seymour Hicks, som hun satte stor pris på.

Universitetet arrangerede ligeledes forskellige ture ud, f. eks. til Cambridge. Jeg havde ikke penge til billetten dertil, men lånte dem af lederen, Walter Ripman, efter at have underskrevet en seddel med det lånte beløb og bogstaverne: I.O.Y. (I owe you) til ham. Da jeg kort efter modtog penge fra min far, betalte jeg straks beløbet tilbage. Under vort besøg på universitetet i Cambridge tænkte jeg på Gerda Mørup, der havde studeret her et helt år og netop havde afsluttet opholdet nu, da ferien begyndte.

Miss Fletcher inviterede mig med på et besøg hos en dame, som jeg engang havde truffet hos hende. Hun tog afsted på et tidligere tidspunkt og gav mig adressen, og jeg skulle så komme, når jeg var færdig på kursus. Jeg havde mit kort over London og havde ingen vanskeligheder med at finde huset.

Jeg skulle gå et stykke langs lufthavnen og stod en stund og betragtede landingen og passagerernes udstigning af en maskine, hvorpå der stod Colon (Køln), og jeg lagde mærke til en lille hangar med en lille maskine og med et skilt, hvorpå der stod, at man kunne få en lysttur, »joy ride«, for 5 shilling i ca. 10–15 minutter.

Min italienske ven havde fortalt mig om sin flyvetur over London, der havde varet en halv time, og hvor man fik serveret te, og denne tur havde kostet 20 sh., hvad jeg syntes var for dyrt for mig. Men en tur til 5 sh. ville passe mig godt. Jeg gik videre og fandt hurtigt frem til adressen.

Familien, der boede i deres eget hus, der var ret lille, bestod af moderen, som jeg havde truffet hos miss Fletcher, og hendes tre børn. Jeg tænkte, at moderen måske var enke. Den ældste

datter var omkring 25 år og var kontordame. De to yngre søskende, en dreng og en pige, var mindreårige. De var allesammen smukke, mørke typer.

Efter supper gik den voksne datter og de to børn og jeg en tur i den nærmeste omegn, der var et meget bakket terræn. Den unge pige var meget meddelsom, og jeg spurgte om alt muligt og fortalte om mine studier og min familie.

Hver fredag aften var der bal for kursUSDeltagerne i en stor sal på universitetet. Jeg dansede udelukkende med to italienske damer midt i tyverne. De var nydelige og talte flydende engelsk. Musikken var udmærket, moderne synkoperet jazz-musik.

Jeg fik min flyvetur over London for 5 sh. Maskinen var en meget lille sportsmaskine med plads til fire passagerer. På denne tur var vi kun to passagerer.

Da jeg på tilbagerejsen til Danmark om aftenen kom til Esbjerg, havde jeg lidt penge tilbage og besluttede at aflægge et besøg i Ribe, før jeg rejste videre. Jeg tog med toget dertil og boede på Missionshotellet om natten. Om morgenen gik jeg en tur gennem byen langs åen og var nu nær kommet for sent til toget, men nåede det i sidste øjeblik.

Jeg havde ingen hastværk med at blive færdig med studierne, og om der skulle gå et år mere eller mindre, inden jeg fik den afsluttende eksamen, det bekymrede jeg mig ikke om.

Hjorth var blevet forlovet med Elsa Kofoed, og Krogh, Sommer og Egil Bohn var alle forlovede, og jeg kom ikke mere hos dem. Hjorth og Krogh var flyttet fra villaen på Frydendalsvej. Hjorths forældre var blevet skilt, og moderen havde fået en stor lejlighed på Fasanvej, og Hjorth boede nu hos hende.

Julie og Leif havde købt et hus i Vanløse og var blevet gift, og Erna havde fået en to-værelses lejlighed i nærheden af sin søster og svoger. Vi fortsatte vore kortspilsammenkomster søndag aften.

Hver mandag aften gik jeg på »Åbent hus«-besøg hos Valborg og Lili på Holger Danskesvej. Jeg ankom som regel en halv timestid før de øvrige gæster, så jeg kunne få talt lidt pri-

vat med de tre unge damer. Kirsten havde indmeldt sig i foreningen »Konservativ Ungdom« og fortalte af og til om foredrag og underholdning, som hun havde været med til der.

Engang om året sædvanligvis i februar inviterede Marie Mørup de medlemmer af slægten Hansen fra Nexø, der boede i København, tilligemed en veninde fra Nærum, en musiklærerinde samt et par af Gerdas kammerater fra universitetet til middagsselskab.

Ved disse middagsselskaber, der var meget fine fester med fin mad og vin og med musik og åndrige samtaler, traf jeg Elisabeth og Jørgen Bohm fra Fiolstræde. Jørgen ville være ingeniør, og da Elisabeth havde fået studentereksamen, studerede hun til cand. mag. med dansk som hovedfag og engelsk som bifag.

Der traf jeg ligeledes Niels Hansen, Johanne's brodersøn, der nu studerede jura. Mor fortalte, at Marie Mørup, der var hans fars kusine, ofte inviterede ham og gjorde alt for, at han skulle føle sig hjemme hos dem, og mor mente, at Marie nok kunne tænke sig at få ham som svigersøn. Niels Hansen, der var en smuk og meget velklædt ung mand, var stilfærdig og pligtopfyldende, og alle tanter og onkler, d.v.s. hans fars fætre og kusiner, syntes godt om ham.

Jeg fik mine forældres tilladelse til at melde mig til et kursus i fransk i Paris i sommerferien 1934 og indmeldte mig dertil gennem »Alliance Francaise«. Derefter søgte og fik jeg et værelse i »Det danske Hus« i universitetsbyen i Paris gennem »Fondation Danoise«.

Jeg rejste over Esbjerg med damper til Antwerpen og derfra med tog til Paris. I Antwerpen købte jeg en flamsk avis og stavede mig igennem en artikel om Hitlers fuldstændige magtovertagelse i Tyskland. Fra Gare du Nord i Paris kørte jeg med en taxa til »Det danske Hus«, der lå i den sydlige del af Paris. Her fik jeg et godt ret stort værelse med udsigt ind over byen med »Sacre Coeur«-kuplen ragende op i baggrunden. Lige udenfor universitetsbyen lå en stor park.

»Alliance Francaise« havde deres egen skole i byens centrum, og jeg kørte med bus lige til skolen. Bussen var gammel og raslede og knirkede og gav sig, så det var en gru, men efterhånden syntes jeg, at det var ganske hyggeligt.

I universitetsbyen havde de forskellige lande deres huse. Lige i nærheden af »Det danske Hus« lå »Det schweitsiske Hus«, det mest moderne af alle husene, bygget i moderne funktionalistisk stil af den berømte fransk-schweitsiske arkitekt Le Corbusier, skaberen af den nye bygningsstil »Funktionalismen«.

Jeg besøgte en ung schweitsisk student, der boede i dette hus. Hans modersmål var fransk, men jeg lagde straks mærke til hans schweitsiske accent. Hele den ene væg i hans værelse var glas. Han var slet ikke begejstret for deres hus. Det var for varmt om sommeren og for koldt om vinteren, mente han.

På »Alliance Francaise«s kursus var der studerende af mange forskellige nationaliteter. Jeg blev kendt med en ung mand fra Ungarn, Bela Barcza (udtales Bårtså). Han var 16 år og antydede, at han skulle studere jura. Han var sorthåret og havde mørke øjne i et rundt levende drengensigt. Han var velskabt og spændstig og var meget velklædt. Bela følte sig straks tiltrukket af mig, og vi talte godt sammen lige fra begyndelsen. Han talte fransk iblandet ungarske ord og sproglyde, men om han talte fransk bedre eller dårligere end jeg, kunne jeg ikke bedømme. Jeg så af og til hans ungarske avis »Uj«, der betyder »Nyt«, og lærte nogle ungarske ord derfra.

Barcza var adelig. Hans far var godsejer, men jeg fik ikke fat på de nærmere omstændigheder med hensyn til adelskabet. Han talte om sin familie og fortalte, at han spillede klaver derhjemme, og jeg sagde, at det gjorde jeg også.

Bela boede hos en privat familie i den indre by. Han var ikke glad for at bo der og befandt sig i det hele taget ikke vel i Paris. Han besøgte mig en eftermiddag i »Det danske Hus«, og hans ankomst blev meldt mig på mit værelse af en af beboerne, Brincker, en ung mand, der var meget let på fødderne, så man ikke hørte hans skridt, når han gik forbi på gangen udenfor døren.

Bela led af hjemve, og da vi sad overfor hinanden i mit hyggelige værelse, varede det ikke længe, før emnet »hjemve« blev taget op til indgående drøftelse. Ved hjælp af ordbogen fandt vi ud af, at ordet »hjemve« på fransk hed: »nostalgie de famille« eller »nostalgie de la maison«. Blot det, at han nu havde ordet »hjemve« på fransk, syntes at give ham en vis trøst og tilfredsstillelse. Jeg selv led ikke af hjemve hverken i London eller Paris.

Bela var i stand til på fransk at gøre meget nøje rede for sine følelser, der ikke var synderligt franskvenlige. Nej, pariserne var mærkværdigt stærkt optaget af deres egne sager, ja, man skulle næsten tro, at de mente, at Paris var verdens centrum, mens det dog åbenbart efter hans mening var Budapest eller nærmere betegnet: landstedet i Veszpremegeye, der var verdens centrum. Bela besøgte mig nogle gange, og jeg viste ham rundt i huset, og han spillede på flyglet i opholdsstuen og gav derved de tilstedeværende fin underholdning.

Det var meget varmt hele tiden, mens jeg var i Paris. Frankrigs nationaldag, den 14. juli, var fredag fra kursus. Der var opvisning over byen af deres luftflåde, som jeg iagttog fra vinduet i mit værelse. Jeg holdt mig inde i huset den dag. For enden af gangen mellem værelserne var der et stort vindue, hvorfra man kunne se ned på gaderne i en forstad, »Villejuif«, jødebyen, og der stod jeg af og til og iagttog gadelivet og så folk gå ud og ind i en kro dernede. Der stod jeg også om aftenen den 14. juli og så, at de dansede på gaden dernede, og jeg kunne høre harmonikamusikken, der var meget gennemtrængende.

I virkeligheden levede jeg meget isoleret i »Det danske Hus« og led undertiden af humørsyge og ensomhedsfølelse.

I studenterrestauranten havde jeg truffet Armenag Kassalian, der var armenier og var nogle år ældre end jeg. Han følte jeg mig straks tiltrukket af. Han var meget mørk og havde et kraftigt, sundt og godt ansigt og en smidig, slank, middelhøj skikkelse. Han inviterede mig til at sidde ved arme-

niernes bord. Her fik jeg mange gode samtaler under måltiderne med armenierne, der altid var venlige og meddelsomme overfor mig.

Armenag Kassalian, der havde sit hjem på Cypern, var forretningsmand, men jeg blev ikke klar over, hvad slags forretning han var beskæftiget med. Han var interesseret i spejderbevægelsen og havde været spejderleder på sin hjemegn på Cypern og havde i 1929 deltaget i den 3. internationale Jamboree i Arrowe Park ved Liverpool, hvor der deltog 50.000 spejdere fra 42 nationer.

Kursus arrangerede besøg under ledelse af en dygtig foreviser i »Le Louvre« og »Luxembourg« museet, der lå lige ved Luxembourg Haven. Når jeg gik gennem en eller anden park i Paris, tænkte jeg på mine spadsereture gennem Hyde Park i London sammen med M. Deslorges og hans udtalelser om, at man overhovedet ikke fik lov til at ligge på græsset i parkerne i Paris, og jeg så da heller aldrig nogen ligge på græsset i parkerne der.

Kursus arrangerede ligeledes en udflugt til slottet Versailles, og skønt både Bela og jeg havde været med på denne tur, foreslog han kort efter, at han og jeg sammen skulle tage dertil igen, og det syntes jeg var en god idé, da vi under besøget med kursus kun havde opnået at se en brøkdel af seværdighederne der.

Bela ville ikke ind på slottet »Store Trianon«, hvor »Trianontraktaten«, de allieredes fredstraktat med Ungarn blev underskrevet den 4. juni 1920, og gav udtryk for en inderlig afsky for denne traktat, der åbenbart var den egentlige årsag til hans kritik af franskmændene. Så jeg måtte gå alene til slottet »Trianon«, mens han blev i parken.

En dag var jeg sammen med min unge ven fra Ungarn oppe i Eiffeltårnet, og fra platformen øverst oppe nød vi den stor-slåede udsigt udover byen. Herfra kunne vi med blikket følge flodens løb gennem byen.

Jeg blev nu og da inviteret til en glad aften i Det danske Hus,

men jeg tog aldrig mod invitationen. Jeg foretrak at hygge mig med en god bog i en magelig stol i et af de hyggelige lokaler. Undertiden var der nogle stykker i huset, der ville have mig med for at spise ude. De havde fundet en god restaurant, hvor maden var ganske vidunderlig og billig; de nævnedes prisen, men det forekom mig, at det ikke var så billigt endda. Jeg foretrak at spise alle mine måltider på studenterrestauranten i universitetsbyen, og maden der var så afvekslende, god og billig, så jeg syntes ikke, jeg kunne forlange noget bedre.

Forøvrigt havde jeg overhovedet ikke lyst til at gå ud i byen om aftenen sammen med nogen af de unge fra huset. Jeg hørte deres beretninger om deres restaurationsbesøg og besøg på »forbudte« steder, og jeg hørte om en ung fransk officer, der boede i huset, og som kendte disse »forbudte« steder. Af og til var der en eller anden af de unge mænd, der sagde til mig, at hvis jeg ville opleve noget interessant, så skulle jeg bare gå ud med denne unge franskmænd; han kendte det altså sammen ud og ind. Ja, denne unge officer så meget pæn ud og havde et høfligt og indsmigrende væsen, men det, der blev sagt om ham, var ikke pænt. Men det var, som om de allesammen betragtede det som noget naturligt og selvfølgelig, at han besøgte bordellerne, og syntes, at det var mig, der var unaturlig og kedelig, fordi jeg afviste at gå med dem. De kom med bemærkninger om, at der var jo så godt som ingen af de unge mænd der i huset, der ikke havde gonorré, som om det var en anbefaling for dem, at de havde denne sygdom.

Brincker arrangerede en hel del sammenkomster på sit værelse for beboerne i Det danske Hus. En aften blev hans visitkort skubbet ind under min dør: »Viens vite«, stod der, men jeg gik ikke hen på hans værelse. Deres talen om deres seksuelle oplevelser, når der ikke var damer til stede, kunne måske for en stor del betragtes som praleri, — 'de satte en ære i deres skændsel' —, men virkeligheden var truende nok.

En aften på Montmartre var jeg udsat for, at en noget ældre herre ville sælge pornografiske fotografier til mig og have mig med ind på en restaurant eller med hjem, eller hvor det nu var, han ville have mig med hen, men jeg var afvisende. Jeg

havde læst Guy de Maupassant »Une Vie« og Voltaires lille roman »Candide«, og jeg ønskede ikke at stifte nærmere bekendtskab med storbyens natside. Jeg havde mit gode helbred for kært til at ville »sætte det på spil« ved uovervejede natlige eksperimenter.

Om eftermiddagen tog jeg ofte ud alene og kørte med Metroen gennem byen, og jeg læste i Metroen. Jeg havde fundet »Larousse«-boghandelen, hvor jeg købte små billige klassiske værker i lommebogsformat, og jeg havde altid et af disse værker i min jakkelomme, når jeg kørte i bussen til og fra kursus, og når jeg kørte ud i Metroen.

Efter mit feriekursus i Paris korresponderede jeg med Bela Barcza, der flere gange sendte mig udklip af en ungarsk avis med notater på fransk, og han sendte mig et prospektkort-fotografi af faderens landsted. Bela studerede nu jura på universitetet i Budapest. I et af sine første breve inviterede han mig til at komme på besøg på deres landsted i Ungarn, og efter at jeg var blevet gift med Anna i sommeren 1935, inviterede han os begge, og vi tænkte på at tage på en tur sydpå i en ferie og besøge Bela i Ungarn, men det blev aldrig til noget.

I 1939 udbrød den anden verdenskrig, og korrespondancen mellem os blev afbrudt.

I 1948 modtog jeg et brev med sorte rande fra Ungarn fra Belas forældre, der kort meddelte, at deres søn Bela Barcza og hans hustru pludseligt var døde. Der stod intet om dødsårsagen. Var de blevet henrettet, eller var det en trafikulykke, der var årsag til deres pludselige død? På biblioteket i Nikolaj Kirke lånte jeg en ungarsk-engelsk ordbog, og ved hjælp af den var jeg nogenlunde i stand til at tyde brevet indhold.

I min studietid tog jeg mine breve med til Åkirkeby i mine ferier og opbevarede dem i mit skrivebord på mit værelse her, hvor de stadig ligger. Her har jeg nu fundet Belas breve, avisudklippene med de franske notater og det sortrandede sørgbrev fra hans forældre samt program og navneliste m. m. fra mine kursus i London og Paris.

Det var den første lørdag aften i september 1934, at jeg mødte Anna ved et foredrag i Studenterforeningen. Jeg sad ved siden af hende, og vi faldt i snak i pausen efter foredraget. Hun havde fået studentereksamen i 1930 fra Rønde kursus og havde nu en kontorplads. Hun havde flere kammerater fra Rønde, der studerede ved universitetet og skulle træffe en veninde herinde.

Jeg dansede med Anna hele aftenen. Hun var en køn ung pige. Hun havde et rundt levende ansigt med en klar lys teint, og jeg lagde straks mærke til, at hun ikke var malet og pudret, og at hendes negle havde deres naturlige farve. Hendes øjne var blå med et noget sørgmodigt udtryk. Hun havde blond bølget hår, naturligt røde læber og hvide regelmæssige tænder. Hun var mild og venlig.

Anna var lidt over middelhøjde og havde en køn slank skikkelse. Jeg var lidt højere end hun og var ligesom min far slank og havde glat, blond hår, ligesom han havde haft, da han var ung.

Jeg var forelsket i Anna, 24 år og forelsket for første gang i mit liv.

Anna havde et værelse i Nr. Farimagsgade, og jeg fulgte hende hjem omkring midnat. Hun havde fortalt, at hun gerne ville lære mere fransk, der var det fag, hun havde fået den laveste karakter i til studentereksamen, g+, og mens vi spadserede mod hendes bopæl, aftalte vi, at jeg skulle undervise hende i fransk et par timer hver lørdag eftermiddag for 2,- kr. i timen. Udenfor hendes gadedør skiltes vi med et varmt håndtryk.

Herefter underviste jeg Anna i fransk lørdag eftermiddag, og vi lærte hinanden nærmere at kende. Ved en smørrebrødsvogn købte jeg to madpakker, som vi spiste på Annas værelse, og Anna gav te, hvorefter vi fulgtes ad til Studenterforeningen.

Anna var 25 år, omtrent 1 år ældre end jeg. Hun havde en faster i København, der var sygeplejerske på Kommunehospitalet. Hendes forældre havde haft en middelstor gård i Vest-

jylland udenfor Skjern og boede nu i Skjern. Hun var den næst-
yngste blandt fire brødre.

Anna havde været meget glad for at gå i skole som barn og
havde fået lov til at gå i realskolen i Skjern.

De fire brødre havde alle gået i landsbyskolen. Den ældste
bror var blevet lærer, den næstældste var landmand og havde
for tre år siden købt gården af deres forældre, der havde byg-
get hus i Skjern og var flyttet dertil. Den tredie bror var styr-
mand og sejlede på langfart, mens den yngste bror, der var et
par år yngre end Anna, ville være lærer og gik på Nissum se-
minarium ligesom den ældste bror, der også havde gået på
dette seminarium.

Anna, der havde fået realeksamen i 1926 med ug÷ i gen-
nemsnit, ønskede at tage studentereksamen og studere sprog,
især engelsk. Men det var da ganske uhørt, at en gårdmands-
datter skulle kunne få studentereksamen og studere, nej, hun
kunne blive sygeplejerske som fasteren eller lærerinde, men
studere – nej, de griller måtte hun slå ud af hovedet.

Fasteren, der havde samme mening som forældrene med hen-
syn til hendes ønske om at studere, skaffede hende en plads i
huset i København, hvor hun blev et års tid, hvorefter hun rej-
ste hjem og var pige hjemme, mens hun søgte at blive klar
over, hvad hun skulle »være«.

Hendes ønske om at læse til studentereksamen var ikke ble-
vet mindre stærkt i den tid, der var gået, men hverken mode-
ren eller faderen ville høre tale derom, men så kom den ældste
bror hende til hjælp.

Han havde i et år været vikar på Rønde kursus til prelimi-
næreksamen, og han foreslog nu, at Anna skulle indmeldes på
det to-årige kursus til studentereksamen i Rønde, og han talte
med deres forældre om det på en sådan måde, så de gik ind
på dette forslag.

Det blev ordnet, at hun kunne låne pengene til sin uddan-
nelse i banken i Skjern, og hun skulle så betale pengene til-
bage i afdrag efter studentereksamen. Overfor forældrene
havde broderen betonet, at Anna sikkert ville kunne få en god
stilling på kontor, når hun havde studentereksamen.

I 1930 fik Anna studentereksamen med mg i gennemsnit. Derefter lærte hun at skrive på maskine og stenograferer på et kursus i København, hvorefter hun fik en kontorplads på et sagførerkontor. Hun havde nu fået en bedre lønnet stilling på skolevæsenets kontor på Rådhuset.

Anna sagde, at hun var misundelig på mig, fordi jeg studerede til cand. mag. og ovenikøbet uden at skulle låne penge dertil. »Jeg ville ønske, at det var mig, der studerede til cand. mag. på universitetet,« tilføjede hun. »Men jeg skal tjene penge og betale min gæld, og nu er jeg også blevet for gammel til at begynde på at studere.«

Da jeg havde fortalt om mine kortspilaftener hos tante Emma og mine besøg hos søstrene på Holger Danskesvej og hos Møllers og om familiebesøgene, sagde hun, at hun simpelthen ikke kunne forstå, at jeg kunne passe mine studier, når jeg havde så mange bekendte og slægtninge, som jeg skulle besøge.

Før jeg traf Anna, havde mine studier nærmest været en slags tidsfordriv for mig, men nu indså jeg, at jeg måtte koncentrere mig om studierne og sætte alt ind på at få den afsluttende eksamen så hurtigt som muligt med det bedst mulige resultat. Nu havde jeg fået et mål at stræbe efter: en god skoleembedseksamen og derefter en god vellønnet stilling, så jeg kunne gifte mig og stifte familie.

Derfor meddelte jeg tante Emma, at jeg ikke mere kunne være med til deres spilleaftener, da jeg skulle samle mig om mine studier, og mine ugentlige besøg hos damerne på Holger Danskesvej og besøgene hos Møllers ophørte.

Som sædvanligt rejste jeg hjem til Åkirkeby i juleferien, og Anna rejste til sine forældre i Skjern. Mens vi sad ved morgenbordet i mit hjem den første morgen kort efter min ankomst, fortalte jeg mine forældre, at jeg var blevet forlovet og viste dem et par amatørfotografier af Anna. Da vi havde spist, gik jeg ind på mit værelse for at pakke ud.

Lidt efter kom mor derind. Hun satte sig i lænestolen ved vinduet og gav sig til at protestere mod, at jeg havde forlovet mig. »Jeg kunne virkelig ikke forlove mig, før jeg var færdig

med mine studier – den forlovelse måtte jeg sørge for at hæve, så snart jeg vendte tilbage til København.«

Nu gjorde jeg hende opmærksom på, at mine kammerater fra gymnasiet i Rønne, Egil Bohn, Hjorth, Krogh og Sommer allerede havde været forlovet i nogen tid.

»Det er jeg ligeglad med,« udbrød mor og stampede i gulvet. »Men din forlovelse skal hæves,« gentog hun og slog i bordet. »Din Fader vil ikke høre tale om, at du forlover dig, før du har fået din embedseksamen. Vi forbyder det –,« råbte hun og slog igen i bordet med knyttet hånd. Jeg hængte mit pæne jakkesæt ind i skabet og satte mig så på ottomanen overfor hende og begyndte at tale om onkel Aksel, der havde været forlovet med tante Karen i 12–14 år, før de blev gift –.

»Forlovet –, de var venner.«

»Ja, de var venner og levede sammen som ægtefolk, det var det, de gjorde.«

»De fik da ingen børn.«

»Nej, der er noget, der hedder »forebyggelse mod svangerskab«, 'præservativ', 'pessar', piller –, nej, de fik ingen børn, og de har heller ingen fået i de 12–13 år, de nu har været gift. Og hvorfor gifter onkel Karl sig ikke med fru Nielsen, når han har været kæreste med hende i 14 år, lige siden hendes mand døde; var det ikke i 1920?«

»Kæreste og kæreste –,« sagde mor, »de kommer sammen, og han vil ikke have noget ansvar for hendes børn.«

»Nej, han vil ikke have ansvar for hendes to børn; det ville vist ellers være godt for ham, men forøvrigt kunne fru Nielsen jo selv forsørge sine børn. Hun har hjulpet sin søn til at få studentereksamen, og nu studerer han til ingeniør i København, og datteren har fået realeksamen og har en kontorplads i Rønne. Er det ikke al ære værd. Nej, onkel Karl skulle hellere have giftet sig med hende for mange år siden og selv have fået børn med hende. Men nu har de levet sammen i så mange år –.«

»Levet sammen –.«

»Ja, han snylter på hende, han skulle skamme sig –.«

»Skamme sig, snylter, hvordan er det, du taler, og onkel Karl, der er så god.«

»Ja, jeg vil gerne tro, at onkel Karl foretrækker at 'hjælpe sig selv', og han vil ikke 'risikere' at få et barn, men de har jo nok 'prøvet' det, og fru Nielsen er jo meget varmblodig; det kan man se på hende, og blev hun forøvrigt ikke gift med sin første mand, fordi hun ventede et barn?«

»Ja, det gjorde hun.«

»Nej, jeg vil ikke følge Aksels og Karls eksempler, det kan jeg godt sige dig. Nej, vi vil vente, til vi er blevet gift, og vi er enige om, Anna og jeg, at vi snart vil giftes –.«

»Men du kan da ikke gifte dig, før du er færdig med studierne og har fået en stilling.«

Jeg gjorde hende opmærksom på, at Anna havde en god indtægt som kontordame, og at udgifterne ved mine studier ikke ville blive større, fordi jeg blev gift med Anna.

»Men hvis der, – men når der –,« men jeg lod hende ikke tale ud, men begyndte at fortælle om Annas familie i Jylland. Jeg havde talt meget hurtigt, og mor var for en gangs skyld usædvanligt fåmælt; det plejede ellers at være hende, der talte, og mig, der måtte høre på hende.

Som sædvanligt læste far »Blæksprutten« og sine aviser. Han gryntede og brummede, men sagde ikke noget om min forlovelse.

Jeg blev ikke i Åkirkeby i januar måned, som jeg plejede, men rejste tilbage til København lige efter nytår for at læse og være sammen med Anna om lørdagen som sædvanligt.

I anledning af min forlovelse kom mor til København til Fastelavn for at træffe Anna. Det første møde mellem dem fandt sted på mit værelse lørdag eftermiddag, og jeg havde inviteret frøknerne Stenberg til kaffe sammen med mor og Anna. Mor kom med en invitation til os fra Marie Mørup til middag kl. 18 samme aften.

Da vi havde drukket kaffe, inviterede mine værtinder mor og Anna til at se deres lejlighed, hvorefter mor, Anna og jeg

tog med sporvognen ud til Marie Mørup. Her var vi sammen med Gerda og med Herluf og Rigmor.

Søndag eftermiddag var vi hos onkel Aksel og tante Karen. Vi spiste aftenmad og drak te på Annas værelse, og derefter besøgte vi Annas faster, der havde en moderne to-værelses lejlighed på Østerbro.

Fastelavnsmandag var vi inviteret til middag hos mors fætter Thorald og hans kone i Fiolstræde, og her traf vi Jørgen og Elisabeth. Elisabeth var en smuk ung pige, »men ikke så smuk som Anna –,« tænkte jeg.

Tirsdag aften drak vi aftenkaffe hos onkel Kristian og tante Emma i Istedgade og var sammen med Erna, Julie og Leif hos dem. Ud på aftenen fulgte vi så mor til båden til Rønne. Mor så nu meget tilfreds ud, da vi tog afsked med hende, og det var mit indtryk, at hun var blevet beroliget med hensyn til, at vi snart ville giftes.

Anna lejede en to-værelses moderne lejlighed på Nørrebro og flyttede dertil.

I påskeferien besøgte vi Annas forældre i Skjern og var sammen med de tre brødre. De to ældste var gift og havde små børn. Den tredieældste bror, der var styrmand, var på langfart, og ham traf jeg først, efter at vi var blevet gift.

I pinsen var vi i Åkirkeby hos mine forældre.

Vi blev gift i sommerferien 1935. Brylluppet blev holdt på Missionshotellet i Skjern. Anna var sine forældres eneste datter, og der blev holdt stort bryllup. Mine forældre var med, og af mors søskende, der alle var inviteret, kom onkel Kristian og tante Emma, moster Julie og onkel Karl, mens moster Inge og onkel Dam samt tante Karen og onkel Aksel sendte afbud.

Onkel Karl benyttede lejligheden til på hjemrejsen at besøge en soldaterkammerat, der var stationsforstander i Ølgod.

Vi rejste på bryllupsrejse til Mallorca i 14 dage, mine forældres bryllupsgave.

I 1936 fik jeg skoleembedseksamen med første karakter, og jeg var så heldig straks efter sommerferien at få stilling som adjunkt på St. Nikolaj gymnasium i København, hvor jeg nu

har haft min virksomhed i 35 år, først som adjunkt og siden som lektor.

Onkel Kristian døde i efteråret 1936, og vi var med til hans begravelse sammen med mor. Nogen tid efter fik tante Emma en moderne lejlighed i Vanløse ikke langt fra sine to døtres hjem, og tante Tilde, der var blevet skilt fra sin mand, flyttede sammen med hende.

I 1939 blev vor datter Bente født. Anna, der nu havde fået betalt sin gæld, beholdt sin kontorplads til kort før fødslen.

Jeg købte nu et hus med en stor have ved Søborg Mose.

Vor søn Andreas blev født i 1941 under besættelsen. Annas forældre var med til begge barnedåb, ligesom vi havde den glæde, at far, der nu var sidst i halvfjerdserne og ellers aldrig ville forlade Bornholm, kom til begge barnedåb sammen med mor.

Sommerferierne tilbragte vi dels i Skjern hos Annas forældre, der ikke lagde skjul på deres glæde over at være blevet 'mormor' og 'morfar', og dels hos mine forældre i Åkirkeby. Mine forældre var rørende glade for børnene og for Anna. Far kunne gå med vor lille søn i sine arme eller sidde med ham på skødet i timevis, og mor kunne ikke blive træt af at lege med børnene og spille og synge små børneviser for dem. Mor, der altid havde ønsket sig en datter, havde fra begyndelsen været skuffet over, at jeg ikke var en pige. Nu fortalte hun mig, at hun ikke kunne holde mere af sin egen datter, hvis hun havde haft en datter, end hun holdt af Anna. Og Anna elskede både min mor og min far højt.

Far døde under besættelsen i november 1943 under en operation for tarmkræft uden forudgående sygeleje. Mor fik herefter pension efter far, men det var ikke nogen stor pension. Far havde tegnet en livsforsikring på 10.000,- kr., som mor fik udbetalt og indsat i banken. Derudover havde mor en formue på ca. 60.000,- kr., idet far gennem mange år havde indsat 2000,- kr. i banken hvert år.

Efter fars død lejede mor to værelser ud til en lærerinde på realskolen.

I året 1944 døde onkel Aksel pludselig af en blodprop i hjertet 55 år gammel. Vi var med til hans bisættelse i Bispebjerg Krematorium sammen med mor. Hans urne blev hensat i kolumbarium der.

Efter onkel Aksels død opgav tante Karen herskabslejligheden i Skjoldsgade og flyttede til en mindre lejlighed på Strandboulevarden.

XXIV

I maj 1945 bombarderede russerne Rønne og Nexø på Bornholm, og stationen i Nexø blev hårdt ramt. Onkel Karl, der nu var 59 år gammel, var derved blevet hjemløs. Gennem årene havde han stadig haft forbindelse med lærerinde fru Ellen Nielsen. Hendes søn og datter var nu forlængst blevet gift og havde fået børn. Sønnen, der var blevet ingeniør, boede udenfor København, og datteren var blevet gift med en købmand i Rønne.

Nu da onkel Karl stod 'uden tag over hovedet', giftede han sig med den trofaste fru Nielsen og flyttede ind i hendes hus, og fru Nielsen blev tante Ellen. Samtidig tog han sin afsked som stationsforstander og fik pension. Han fik desuden ansættelse som amtsrevisor.

Moster Julie, der efter bombardementet ligeledes havde mistet sit hjem på stationen hos onkel Karl, flyttede hen hos mor i Åkirkeby. Af sin lille pension betalte hun mor et ringe beløb hver måned for sit ophold, ligesom det var meningen, at hun skulle hjælpe til i huset.

Moster Julie havde en blærelidelse og var noget lad af naturen. Hun var 8 år ældre end mor, og efterhånden blev det mor, der måtte lave maden og udføre det daglige arbejde i huset samt ydermere varte den ældre søster op.

Vi syntes, at det var for strengt og for dyrt for mor at have

moster Julie boende, men når vi talte med mor derom, sagde hun, at Julie gang på gang havde sagt, at mor skulle arve alt efter hende til gengæld for, at hun havde åbnet sit hjem for hende, og Julie havde over 30.000,- kr. på sin bankbog.

Onkel Karl talte alvorligt med mor derom og mindede hende om, hvordan det var gået med arven efter tante Nina, der ikke havde oprettet testamente. Og han forklarede mor, at arven efter moster Julie, hvis hun døde før sine søskende, ville blive delt mellem hendes halvsøskende og hendes to niecer, Erna og Julie, der var døtre af hendes afdøde helbror Kristian, og at det ville blive Erna og Julie, der ville få hovedparten af arven, hvis ikke der var blevet skrevet et lovformeligt testamente med en anden bestemmelse angående arven.

Gennem sagføreren i Åkirkeby hjalp onkel Karl nu moster Julie med at oprette et testamente, der gjorde mor til hendes universalarving, og hvis mor døde før Julie, skulle jeg, mors søn, være moster Julies universalarving.

En søndag formiddag i sommerferien 1946, mens vi var hos mor i Åkirkeby, blev mor ringet op af onkel Karl, der fortalte, at Niels Dam, den yngste af moster Inges børn, pludselig var død af en blodprop denne morgen. De skulle til at stå op, og han havde sat sig op i sengen og havde strakt armene op over hovedet, som om han ville gabe og strække sig, og var faldet tilbage i sengen ved siden af sin kone, død. Fætter Niels var snedker i Svaneke og var 8 år yngre end jeg. Han havde været gift i et par år, og de havde en lille søn.

Dette dødsfald kastede en skygge over sommerferien for os alle. Vi kunne ikke forstå, at denne unge raske mand så pludseligt skulle dø.

Vi var med til begravelsen sammen med mor, moster Julie, tante Ellen og onkel Karl og Johanne. Jeg fik et glimt af fætter Thor i kirken. Hans ansigt var fordrejet og fortvivlet, og jeg kunne jo nok forstå, at han var blevet chokeret og stærkt ramt over broderens pludselige død. Det måtte jo være en stor sorg for dem alle. Vi blev ikke inviteret med til hjemmet efter begravelsen, men onkel Karl inviterede os fra Åkirkeby og

Nexø til kaffe på en restaurant i Svaneke, hvorefter vi straks tog tilbage til vore hjem.

Fætter Thor havde ikke gennemført sine studier til cand. jur., men var rejst hjem til Svaneke for at hjælpe faderen i øldepotet og køre deres bil for moderen, når der blev sendt bud efter hende. Han blev gift i en sen alder med en fraskilt dame og købte et hus med øldepot i Rønne.

De fik ingen børn. Hans kone, der havde været gift med en læge i Svaneke, havde en datter i sit første ægteskab.

Moster Julie døde i februar 1949 på sygehuset i Rønne efter længere tids svagelighed, og mor arvede godt 32.000,- kr. efter hende. Kort efter solgte Johanne Hansen sit hus og forretningen i Nexø og flyttede hen hos mor. Johanne, der var et par år yngre end mor, var rask og rørig. Hun passede den daglige rengøring, mens mor lavede Maden. Mor var glad for Johannes selskab, og vi havde kun grund til at glæde os over denne ordning.

I 1950 begyndte Anna at studere til cand. mag. på universitetet med engelsk som hovedfag og dansk som bifag. Vi havde fået en dygtig husbestyrerinde til at passe huset og børnene, der nu var 9 og 11 år gamle. Vi havde allerede i mange år haft bil og købte nu en vogn til Anna, så vi begge to hver for sig kunne køre ind til byen i bil.

I vore sommerferier kørte vi sydpå og boede i telt på campingpladser, eller vi lejede et hus eller en lejlighed i Østrig, Italien eller Spanien og besøgte vore forældre i påske og pinse. Både Annas forældre og min mor besøgte os som regel en gang om året.

Det var sørgeligt, som det gik med tante Karen. Et par år efter sin mands død mistede hun sin stilling på apoteket, og hun fik ingen pension, da hun ikke i tidens løb havde sørget for at indbetale det beløb af sin løn, der hver måned skulle indbetales til pensionskassen.

Tante Karen havde været jævnaldrende med sin mand og var for gammel til at få en ny stilling. Hun og hendes mand havde i den tid, de havde været gift, tilsammen fået samlet en

formue i banken på ca. 70.000,- kr. Men hvis hun skulle tage af dem til at leve for, så ville de snart slippe op. Sammen med sin yngre søster havde tante Karen arvet et hus i Svaneke efter deres forældre, og efter nogen tids forløb opgav hun nu sin lejlighed i København og flyttede sammen med søsteren i Svaneke.

Søsteren, der havde været sygeplejerske, havde opgivet sin sygeplejegering for at passe forældrene på deres gamle dage og havde arvet, hvad der var af rede penge efter dem, og med de midler, hun havde til sin rådighed, var hun i stand til at klare sig økonomisk, til hun engang med tiden kunne få aldersrente.

De to søstre havde en stor dejlig have med mange bærbuske og frugtræer, og den yngre søster havde gennem mange år solgt bær og frugt til sygehuset og til private.

Dette betød hårdt arbejde og slid, men det gav dem også til gengæld en god indtægt, der hjalp dem i sommertiden og længere frem, men ikke kunne strække til til hele året.

Desværre gik det ikke godt mellem de to søstre i Svaneke. Karen ville kommandere med søsteren og forlangte, at hun skulle varte hende op, og de fornærmede hinanden og kunne meget dårligt forliges.

Efter nogen tids forløb blev tante Karen indlagt på sindsygehospital i Oringe på Sjælland. Mor fortalte, at hun havde smidt sig ned på gaden i Svaneke, og at hun ikke ville rejse sig, da tililende ville hjælpe hende op, og man havde så sendt bud efter ambulancen. På hospitalet ville hun hverken spise eller stå op, skønt hun var ganske uskadt, hvorefter lægen havde indlagt hende på sindssygehospital.

Vi besøgte tante Karen nogle gange, og det lod til, at hun var meget tilfreds med hospitalsopholdet. En dag, da vi besøgte hende, fortalte hun, at hun havde truffet forfatterinden Tove Ditlefsen, der ligesom hun var patient på hospitalet, og de gik af og til tur sammen om eftermiddagen. Tante Karen blev på hospitalet i ca. 3 år, hvorefter hun rejste tilbage til søsteren i Svaneke. Hun fik nu invaliderente.

Senere faldt tante Karen og brækkede låret og lå derefter

meget længe på sygehuset i Rønne. Da hun var blevet rask, vendte hun tilbage til sit hjem i Svaneke.

Nogen tid efter blev søsteren syg og blev indlagt på sygehuset i Svaneke, og tante Karen, der var blevet opvartet af søsteren, kunne ikke bo alene. Hun blev liggende i sengen og fik ingen mad, og lægen indlagde hende atter på sygehuset i Rønne, hvor hun døde efter nogen tids forløb.

I 1956 fik Anna sin skoleembedseksamen med første karakter. Der var stor mangel på cand. mag.'er, og det var let for hende at få en stilling. Hun blev adjunkt på Østerbros gymnasium og er nu lektor på det samme gymnasium og underviser ligesom jeg i engelsk.

Når vi var sammen med mor, fortalte hun os alle de nyheder, hun havde fået kendskab til.

Kirsten Kofoed var blevet tidligt gift med en ung mand, som hun havde truffet i foreningen »Konservativ Ungdom«. De havde fået en boghandel i Hørve på Sjælland.

De to søstre, fru Kofoeds niecer, havde solgt vaskeriet på Holger Danskesvej og havde hver for sig fået deres egen lejlighed. Valborg blev syerske og lejede et værelse ud til en ung student, som hun fik et barn med. Han var meget yngre end hun, og de blev ikke gift. Lili fik pensionat og blev senere gift med en af de logerende, en persisk ingeniør, og hun bor nu i Persien.

Ejgil Lego Andersen, fiskehandlerens søn, havde været sagfører i nogen tid og var ugift, men der må have været noget, der var utilfredsstillende for ham, for han havde opgivet sin virksomhed som sagfører og var blevet seminarieelev og lærer.

Jacob Nissen Petersen opgav sine studier i København og vendte tilbage til forældrene i Åkirkeby og blev smed og fik arbejde på en stor metalfabrik i Rønne.

Erhard, Marie Mørups adoptiv søn, der var landvæsenselev i nogen tid, blev senere sømand og druknede under krigen, da det skib, han sejlede med, blev minesprængt.

Gerda, der var blevet cand. mag., underviste først på Roskilde Katedralskole og derefter på Odense Katedralskole. Efter

krigen opholdt hun sig i længere tid i Holland, hvor hun var med i noget hjælpearbejde. Gerda er nu lektor på Den internationale Højskole i Helsingør. Hun er ugift og har bygget hus i Helsingør, hvor hun deler sin tilværelse med en hollandsk veninde, der er lægesekretær.

Elisabeth Bohm blev forlovet med en ung cand. mag. under besættelsen. Han var med i Frihedskampen og blev skudt af den tyske vagtsoldat, da han under et forhør forsøgte at flygte ud af et vindue efter at have kastet en stol mod den tyske officer, der forhørte ham. Efter krigen blev Elisabeth gift med en ung kaptajn i hæren, der senere mistede det ene øje ved et vådeskud under en skydeøvelse. De har to døtre.

Jørgen Bohm blev ingeniør. Han blev gift med en ung pige, Tove, datter af en politibetjent. De har en søn og en datter. Tove blev opereret for en svulst på hjernen, før de havde fået barn nr. 2, og blev derefter meget tunghør. Senere gennemgik hun en ny operation og genvandt til dels hørelsen, men må dog stadig bruge høreapparat. Hun er meget energisk, og trods sit handicap gennemførte hun at tage faglærereksamen i fransk, hvorefter hun har undervist i dette sprog på aftenskoler.

Niels Hansen, Johanne's nevø, fik navneforandring til 'Kammer'. Han blev både cand. jur. og cand. polit. og blev direktør for skibsrederforeningen. Han blev sent gift og har en datter.

Julie og *Leif Nielsen* fik ingen børn. Julie var ofte indlagt på hospital, efter at de var blevet gift. Efter flere års forløb gennemgik hun en underlivsoperation og opnåede at blive rask, men mistede samtidig muligheden for at få et barn. Hun har stadig haft halvdagskontorpladser. Hendes mand er fuldmægtig i Svenske Statsbaners Rejsebureau på Hovedbanegården.

Vor datter og søn fik studentereksamen, og Bente studerede derefter engelsk på universitetet. Hun fik et studielegat og studerede i et år ved universitetet i Madison, Wisconsin, USA. Her blev hun forlovet med en studiekammerat, der var amerikansk statsborger, og han var med hende hjem, da hendes studieår var udløbet, og vi holdt bryllup for dem i ferien.

Hendes mand er nu universitetslektor i Minneapolis, Minnesota. De har to børn, en søn på 8 år og en datter på 6.

Andreas blev cand. mag. med tysk som hovedfag og gymnastik som bifag og er nu lektor ved Møllehave gymnasium i Gentofte.

I studietiden fik han ligeledes et studielegat og studerede i et år ved universitetet i Tübingen i Tyskland. Hans kone er cand. jur. og ansat i ministeriet. De har en lille søn.

Efter at vor datter fik sit hjem i USA, har vi besøgt dem i vor sommerferie, og de har ofte været hos os i julen.

I 1967 købte vi en lejlighed i Fuengirola i provinsen Malaga, Costa del Sol, Spanien, hvor vi tidligere flere gange havde holdt ferie.

Derefter har vi tilbragt en del af vore ferier i Fuengirola og har haft vor datter og hendes familie og vor søn og hans familie på besøg der. De er meget begejstrede for Fuengirola. Vi har ligeledes taget mor med os der til et par gange.

Nogen tid efter, at jeg havde fået min skoleembedseksamen, genoptog jeg forbindelsen med *Egil Bohn*. Han var blevet gift med den unge pige, som han var sammen med til vor rusfest i Rønnensersamfundet, da vi begyndte vor studietid i København. De fik en søn og en datter. Egil er lektor ved Hellerup Gymnasium. De bor i en stor gammel lejlighed i Livjægergade på Østerbro og har sommerhus i Tisvildeleje. Vi har stadig holdt forbindelsen ved lige gennem årene og besøger hverandre et par gange om året.

Poul Sommer blev nazist under besættelsen, og hans kone var ligeledes glødende nazist. Han havde arvet nogle penge og stak af til Tyskland og blev flyverkaptajn i Luftwaffe. Derefter vendte han tilbage til København og oprettede det berygtede »Sommer-Korps«.

Efter krigen skjulte han sig i nogen tid og levede som gård-ejer i Jylland under falsk navn. Da man havde fundet ham, blev han straffet.

Hjorth og *Krogh* blev ingeniører. *Hjorth* blev gift med *Elsa Kofoed*, og de boede i nogen tid hos hans mor på Fasanvej.

Senere købte de hus i Dragør og bosatte sig der. Hverken Egil eller jeg har nogen forbindelse med de øvrige kammerater fra Rønne.

Viggo Møller, der har en god stilling som bogholder, er gift og har to døtre. Da Viggos forældre kunne få aldersrente, flyttede faderen efter en gensidig overenskomst mellem ham og hans kone hen i et lejet værelse. Der var dog ikke tale om nogen skilsmisse i juridisk forstand. Moderen blev boende i lejligheden på Svanholmsvej sammen med den yngste søn, til han blev gift og fik sit eget hjem. Senere flyttede fru Møller til et plejehjem. Både hun og hendes mand er forlængst døde. Det er nu mange år siden, jeg har talt med Viggo.

Anna har stadig forbindelse med sin veninde fra studenterkursustiden i Rønne, *Vibeke Kristensen*, der er jurist og ansat i ministeriet. Hun er ugift og har en moderne lejlighed på Frederiksberg.

Annas forældre døde for mange år siden med ret kort mellemrum. Annas faster er ligeledes død. Hendes brødre er alle gift og har hver for sig flere børn, der nu er voksne og gift og hjemfarne de fleste af dem. Broderen, der er styrmand, sejler med Storebæltsfærgen og bor i Nyborg med sin familie. De øvrige brødre bor i Jylland.

Der har i årenes løb været mange dødsfald i min mors familie, slægten Hansen fra Nexø. De mange Munck-kusiner og deres to brødre er alle døde. *Thorald Bohm* døde for mange år siden, og hans kone, *Anna*, der levede i nogle år efter sin mands død, er ligeledes død. *Marie Mørup* er død. *Gerda*, der udover arven efter moderen har sin månedlige lektorgage, er meget velhavende, ja, hendes morbror og tante, *Herluf* og *Rigmor Sonne Hansen*, mener, at hun sikkert må være mangemillionær.

Mors søskende er alle forlængst døde. Onkel Karl havde en kredsløbssygdom og døde på sygehuset i Rønne efter et kort ophold der i efteråret 1959. Moster Inge, der var blevet meget svær, faldt og brækkede den ene hofte og fik benet sat af ved hoften på Rigshospitalet i København. Derefter lå hun

et års tid hjemme i sit hjem i Svaneke, før hun døde et par år efter onkel Karls død.

Kusine Karen var blevet sygeplejerske og blev tidligt gift med en kommunelærer i Svaneke. De har en datter og to sønner. Fætter Magnus, der var godt et år yngre end Karen, købte en tobaksforretning i Nexø. Hans kone var damefrisørinde. De fik to døtre.

Kusine Grethe havde fået kontoruddannelse og havde kontorplads i København. Hun plejede at besøge os af og til. Hun havde gennem flere år en nyrelidelse og døde på Rigshospitalet ikke længe efter moderens død. Fætter Magnus fik lungekræft og døde et års tid efter søsteren. Hans enke, Kirsten, bor nu med sine to døtre i København, hvor hun har en damefrisørsalon.

Der er nu kun Thor og Karen, de to ældste, tilbage af møster Inges fem børn. Deres far, onkel Dam, er ligeledes død. Af mors mange kusiner og fætre er der nu kun to nulevende tilbage: *Herluf Sonne Hansen* i København, der nu er 88 år, og *Johanne Hansen*, der efter mors død flyttede til plejehjemmet i Nexø. Jeg har besøgt hende. Hun er 87 år og meget glad for at være der. Den nye generation har kun få efterkommere. Mors familie, slægten Hansen fra Nexø, er en slægt, der er ved at dø ud.

Tante Ellen, enke efter onkel Karl, lever stadig. Hun led af åreknuder og dårlige ben gennem mange år og lå for nogen tid siden længe på sygehuset i Nexø og fik endelig sat det ene ben af under knæet. Nu sidder tante Ellen i en rullestol i sit gamle hjem i Nexø. Jeg besøgte hende kort efter, at jeg var kommet hertil. Det lader til, at hun er glad og tilfreds. Hendes datter og svigersøn i Rønne har bil, og datteren henter hende 1-2 gange om ugen og tager hende med til deres hjem og børnebørnene i Rønne.

I morgen tidlig skal jeg køre til Rønne og hente Anna, der har ringet, at hun ville tage med båden i aften. Vor svigerdatter er kommet hjem fra hospitalet og har det godt, og vor søn rejser nu med sin kone og søn på rekreation og ferie til Sverige.

Fru Nielsen har været her og har gjort rent i huset, og jeg har sat friske roser fra haven, røde, gule og hvide, på bordene i de to stuer.

I overmorgen er det min 61-års fødselsdag, og jeg har inviteret Johannes Svendsen og hans kone og Poul Aksel Kofoed og hans kone til middag på Kanns hotel og aftenkaffe i vort hjem. Johannes Svendsen er inspektør på den store nye skole i Åkirkeby, og Poul Aksel har overtaget sin fars forretning. Næste dag vil vi køre til Nexø og hente Johanne på plejehjemmet og tante Ellen, som jeg ligeledes har inviteret til middag på hotellet og aftenkaffe her.

Det sidste år har jeg haft en del overtimer på skolen, og jeg var noget overanstrengt, da jeg kom hertil. Ensomheden og stilheden her i huset har gjort mig godt. Jeg er gået tidligt i seng om aftenen og har hvilet mig midt på dagen. Om eftermiddagen har jeg spadseret de 5 km til Boderne og er gået i vandet og har spadseret tilbage til Åkirkeby for at spise middagsmad på Kanns hotel.

Når vi, som vi forventer, om nogle år har nået pensionsalderen, er det vor hensigt at sælge vort hus i Søborg og flytte til vor lejlighed i Fuengirola i Spanien for at bo fast der.

Noget af det første, vi vil gøre i morgen, når Anna er ankommet hertil, er at brænde alle disse gamle breve, prospektkort, dokumenter og papirer på et bål i haven sammen med noget tørt kvas, som jeg har samlet sammen.

Så snart vi så har fået huset ryddet og tømt for alle mors og fars efterladenskaber, flyver vi til USA for at besøge vor datter og svigersøn i resten af ferien.

SLÆGTEN HANSEN FRA NEXØ
er sat og trykt hos Bogtrykkeriet Antikva A/S
med Baskerville 10/11 pkt. Papiret er Tonet
offsetpapir 202, 120 g, og omslaget Kulørt kar-
ton 570, 250 g. Begge dele fra A/S De forenede
Papirfabrikker. Bogbinderarbejdet er udført hos
Edv. Henrichsens Bogbinderi A/S.

